NATAŠA KOSTADINOVIĆ

RODNA ANALIZA TEKSTOVA U PISANIM MEDIJIMA O KOMPOZITORKAMA SRBIJE KRAJEM 20. I POČETKOM 21. VEKA

ЕДИЦИЈА РОЗА ЛУКСЕМБУРГ

ЕДИЦИЈА РОЗА ЛУКСЕМБУРГ

књига
16

dr Nataša Kostadinović

RODNA ANALIZA TEKSTOVA U PISANIM MEDIJIMA O KOMPOZITORKAMA SRBIJE KRAJEM 20. I POČETKOM 21. VEKA

Novi Sad, 2024.

Rodna analiza tekstova u pisanim medijima o kompozitorkama Srbije krajem 20. i početkom 21. veka

Nataša Kostadinović

Edicija:
Doktorski i master radovi u oblasti rodne ravnopravnosti
„Roza Luksemburg“

Izdavač:
Pokrajinski zavod za ravnopravnost polova
Bulevar Mihajla Pupina 6, Novi Sad
www.ravnopravnost.org.rs

Za izdavača:
Ivana Krsmanović, direktorka

Recenzije:
dr Margareta Bašaragin, dr Jasminka Dulić, prof. Kristina Čikoš

Lektura i korektura:
IDDEA - Agencija za grafički dizajn

Dizajn korica:
Darko Vuković

Prelom:
Kulturni centar LAB, Novi Sad

Štampa:
Intergraf, Novi Sad

Tiraž: 200 primeraka

Novi Sad, 2024

Sredstva za objavljivanje knjige obezbeđena su u budžetu AP Vojvodine.
Analize, tumačenja i zaključci izneti u ovoj publikaciji ne moraju nužno odražavati stavove izdavača.
Korišćenje, kopiranje i distribucija sadržaja ove publikacije dozvoljena je isključivo u neprofitne svrhe i uz odgovarajuće naznačenje imena, odnosno priznavanje autorskih prava i izdavača.

SADRŽAJ

PREDGOVOR – REČ AUTORKE 9
1. UVOD 11
1.1. Kompozitorke u zemljama Evrope do 20. veka 14
1.2. Kompozitorke u SAD-u u 19. i 20. veku 24
1.3. Muzičarke – kompozitorke u Srbiji 28
1.4. Kompozitorke u enciklopedijama 36
2. CILJ I ZADACI 40
3. METODOLOŠKO-TEORIJSKI OKVIR 41
3.1. Predmet istraživanja 41
3.2. Metod istraživanja 42
3.3. Uzorak 42
3.4. Podaci o korpusu 43
4. ANALIZE I REZULTATI 59
4.1. Analiza i rezultati zastupljenosti žena u dnevnim novinama u Srbiji (mart 2013) 59
4.2. Analiza i rezultati tekstova o osam kompozitorki u pisanim medijima 72
4.3. Analiza i rezultati životne priče na osnovu podataka iz pisanih medija (strip) 101
4.4. Analiza i rezultati životne priče na osnovu podataka iz dnevnih novina 110
4.5. Rezultati analize tema iz životnih priča 122
5. ZAKLJUČAK 158
6. LITERATURA 160
O AUTORKI 171
BIBLIOGRAFIJA 173

SADRŽAJ SLIKA

1. Uloga žene u muzici u doba Stare Grčke i Rimskog carstva 15
2. Hildegard fon Bingen svira 17
3. Kompozitorke u svetu u 16. veku (%) 18
4. Barbara Stroci 19
5. Izabela Leonarda 19
6. Madalena Lombardini 20
7. Kompozitorke u svetu u 17. veku (%) 20
8. Ana Amalija od Pruske 21
9. Korona Šreter 21
10. Marijana Martinez 22
11. Kompozitorke u svetu u 19. veku (%) 23
12. Kompozitorke u svetu u 19. i 20. veku (%) 28
13. Jovanka Stojković 29
14. Slavka Atanasijević 30
15. Ljubica Marić 33
16. Mirjana Živković 34
17. Kompozitorke u enciklopediji (%) 36
18. Tekstovi o ženama (%) 67
19. Tekstovi o ženama: kultura i mediji (%) 67
20. Tekstovi o ženama: politika (%) 68
21. Tekstovi o ženama: socijalno-društvene teme (%) 69
22. Tekstovi o ženama: sport (%) 70

SADRŽAJ HISTOGRAMA

1. Kompozitorke u periodu p.n.e. 15
2. Kompozitorke od 5. do 15. veka 16
3. Kompozitorke klavirske muzike u svetu (%) 26
4. Prvih pet zemalja sa najvećim brojem kompozitorki klavirske muzike 27
5. Broj objavljenih fotografija žena 66
6. Tekstovi o ženama: kultura i mediji 68
7. Tekstovi o ženama: politika 69
8. Tekstovi o ženama: socijalno-društvene teme 69
9. Tekstovi o ženama: sport 70

SADRŽAJ GRAFIKONA

1. Kompozitorke u svetu u periodu od 16. do 20. veka 27

SADRŽAJ TABELE

1. Kompozitorke klavirske muzike u svetu 25
2. Zemlje sa najvećim brojem kompozitorki klavirske muzike u svetu 26
3. Kompozitorke klavirske muzike u Jugoslaviji (20. vek)* 32
4. Kompozitorke u enciklopediji 37
5. Tekstovi u štampanim medijima po žanrovima 45
6. Analizirani tekstovi iz štampanih medija 45
7. Mediji koji su pratili rad kompozitorki 48
8. Prisutnost kompozitorki na internet stranama 51
9. Podaci o životnim pričama kompozitorki 54
10. Teme u životnim pričama 56
11. Analizirane dnevne novine 60
12. Zastupljenost žena u tekstovima - 10. mart 2013. 61
13. Zastupljenost žena u tekstovima - 14. mart 2013. 62
14. Zastupljenost žena u tekstovima - 24. mart 2013. 62
15. Zastupljenost žena u tekstovima o kulturi - 10. mart 2013. 63
16. Zastupljenost žena u tekstovima o kulturi - 14. mart 2013. 63
17. Zastupljenost žena u tekstovima o kulturi - 24. mart 2013. 64
18. Zastupljenost žena na fotografijama - 10. mart 2013. 64
19. Zastupljenost žena na fotografijama - 14. mart 2013. 65
20. Zastupljenost žena na fotografijama - 24. mart 2013. 65
21. Objavljene fotografije žena (%) 66
22. Zastupljenost rodno osetljivog jezika u imenicama u naslovima 75
23. Rodno osetljivi i rodno neosetljivi jezik u tekstovima (celokupan korpus) 81
24. Primeri zastupljenosti rodno osetljivog jezika u tekstu 82
25. Upotreba rodno osetljivog jezika na primerima imenica 95
26. Zastupljenost fotografija u tekstovima (celokupan korpus) 99
27. Analiza stripa Ana po situacijama 103
28. Komparativna analiza stripa i životne priče, tekstova iz pisanih medija 105
29. Analiza životne priče na osnovu izjava I.Ž. u štampanim medijima 112
30. Primeri rodno neosetljivog jezika u tekstovima 121

31. Pol/rod (a) 123
32. Pol/rod (b) 125
33. Detinjstvo (a) 128
34. Detinjstvo (b) 130
35. Prepoznatljivo nasleđe iz domovine (a) 134
36. Prepoznatljivo nasleđe iz domovine (b) 135
37. Odnos prema naciji (a) 136
38. Odnos prema naciji (b) 137
39. Egzil/Srbija (a) 138
40. Egzil/Srbija (b) 139
41. Komponovanje (a) 141
42. Komponovanje (b) 145
43. Ostale aktivnosti kompozitorki 150
44. Nagrade i priznanja (a) 151
45. Nagrade i priznanja (b) 152
46. Broj nagrada i priznanja kompozitorki 153
47. Nagrada UKS Srbije „Stevan Mokranjac” 156

PREDGOVOR – REČ AUTORKE

Knjiga predstavlja skraćenu verziju doktorske disertacije pod nazivom „Rodna analiza tekstova u pisanim medijima o kompozitorkama Srbije krajem 20. i početkom 21. veka“, odbranjene 2014. godine na ACIMSI Centru za rodne studije (Asocijacija centara za interdisciplinarne i multidisciplinarne studije i istraživanja) na Univerzitetu u Novom Sadu, pred komisijom u sastavu: prof. emerita dr Svenka Savić (mentorka), prof. dr Dubravka Valić Nedeljković (predsednica komisije) i prof. dr Ira Prodanov Krajišnik (članica komisije).

Osim knjige koja je pred vama, originalan rad sadrži i tri priloga: biograme kompozitorki (21 strana), transkripte snimanih životnih priča – razgovora sa umetnicama (131 strana) i poseban prilog – Korpus tekstova u pisanim medijima (194 teksta na 364 strane). Cilj mog interdisciplinarnog istraživanja, koji je obuhvatio rodnu oblast, muziku i medije, bio je da sistematizujem, analiziram i interpretiram podatke o percepciji kompozitorki u Srbiji u 20. i 21. veku, na osnovu tekstova u štampanim medijima i na osnovu njihovih sopstvenih izjava - životnih priča, te tako istaknem značaj prisutnosti kompozitorki u muzičkom, kulturnom, obrazovnom i javnom životu u zemlji i svetu. Metod životne priče kod nas je razvila profesorka emerita dr Svenka Savić u Udruženju „Ženske studije i istraživanja“ Novi Sad (ŽSI).

Koristila sam dve vrste empirijskog materijala: 1. objavljene tekstove iz štampanih medija o kompozitorkama u raznim medijima (do 2012. godine, ukupno 194) i tekstove objavljene u 6 popularnih dnevnih listova (tokom 2013. godine, ukupno 2.165); 2. razgovore sa devet kompozitorki rođenih u Srbiji (u rasponu od 50 godina: 1935-1984), koje u momentu istraživanja profesionalnu karijeru ostvaruju u Srbiji i u inostranstvu. U životnim pričama (koje su rađene isključivo uživo, što je predstavljalo posebnu poteškoću, s obzirom da su neke od njih živele i stvarale u inostranstvu) čuo se glas samih umetnica, na osnovu kojeg su dobijeni podaci o njima samima, kao i o različitim sistemskim preprekama i/

ili pogodnostima u društvenom i kulturnom životu Srbije. Posebno su značajni rezultati o ne/korišćenju rodno osetljivog jezika u medijskim tekstovima, a koji u vreme nastanka rada nije postojao kao obavezan u službenoj i javnoj upotrebi.

Svakako je važno naglasiti da je istraživanje rađeno u periodu između 2010. i 2013. godine. S obzirom da je već tada primećena mnogo veća vidljivost i afirmacija kompozitorki nego npr. 60-ih, 70-ih godina 20. veka, ili i ranije, za očekivati je da su se podaci u Udruženju kompozitora Srbije, kao i u drugim institucijama i medijima do danas (2024. godina), umnogome poboljšali tj. procentualno povećali u korist žena umetnica, kao i žena uopšte.

Samo istraživanje je meni kao autorki predstavljalo veliki izazov da pojedine rodne stereotipe razjasnim, potvrdim ili odbacim, naročito u okviru profesije koja je sve donedavno smatrana isključivo muškom (kompozitor/kompozitorka). Smatram da će budućim istraživačicama/istraživačima takođe biti od značaja da ovu temu nadograde, ili da pristupe novim istraživanjima koja bi pomogla boljoj vidljivosti i afirmaciji žena umetnica, njihovom stvaralaštvu i doprinosu kulturnoj baštini, obrazovnoj i akademskoj praksi u zemlji. Ovo je naročito važno primetiti i analizirati u profesijama koje (još uvek) nisu „zaštitni znak" žena, kao što su kompozitorka, dirigentkinja, solo interpretatorka na instrumentima truba, horna, saksofon, i slično... Takođe, napominjem da odabrane kompozitorke iz Srbije koje su i svetski poznate (kao i mnoge druge, koje nisu bile deo istraživanja, ali su danas vidljive), mogu, uz više medijskog prostora, značajno promeniti kulturnu, akademsku i obrazovnu praksu u zemlji.

Posebno zahvaljujem mentorki dr Svenki Savić na ponuđenoj, meni lično veoma zanimljivoj, interdisciplinarnoj temi, koja do sada još nije obrađivana, i svim korisnim savetima i pruženoj pomoći tokom izrade teze. Zahvalnost dugujem članicama ispitne komisije dr Dubravкi Valić Nedeljković i dr Iri Prodanov Krajišnik, kao i recenzentkinjama dr Margareti Bašaragin, dr Jasminki Dulić i prof. Čikoš Kristini na pozitivnoj oceni. Takođe, zahvaljujem Muzikološkom institutu SANU, Fakultetu muzičke umetnosti u Beogradu, Akademiji umetnosti UNS na korisnim podacima iz domena muzičke umetnosti kod nas, kao i ACIMSI Centru za rodne studije UNS na literaturi iz domena rodnih studija. Zahvaljujem svim kompozitorkama iz uzorka istraživanja na saradnji i podršci tokom izrade ovog rada, a naročito kompozitorki Ivani Stefanović, koja je u početnoj fazi istraživanja bila izvor osnovnih informacija o kompozitorkama, njihovom radu, trenutnim prebivalištima i mogućnosti uspostavljanja kontakata sa njima. Na kraju, posebnu zahvalnost na podršci i pomoći u svakom smislu dugujem porodici, roditeljima Đurđici i Branimiru, bratu Draganu i ćerki Miljani.

autorka dr Nataša Kostadinović

1. UVOD

Muzika je jedna od bazičnih grana umetnosti. Odlikuje se univerzalnošću u znakovnom, prostornom i vremenskom smislu. Ne poznaje jezičke barijere i s lakoćom prelazi nacionalne, državne i kulturne granice. U razvoju čoveka i društva imala je i ima veoma važnu ulogu. Stoga osobe koje se profesionalno bave muzičkom umetnošću – muzičari i muzičarke koji stvaraju i izvode muzička dela ili se bave obrazovnim radom u oblasti muzike predstavljaju respektabilan kulturni potencijal svakog društva. Poseban značaj u toj grupaciji imaju kompozitori i kompozitorke, kao tvorci/tvoriteljke, autori i autorke, muzičkih dela. S obzirom na to da i površan uvid u istoriju, pa i savremeni trenutak razvoja ove profesije pokazuje znatno veću prisutnost, afirmaciju i ugled kompozitora nego kompozitorki, što svakako nije rezultat biološke razlike među polovima, smatrala sam da je odnos roda i muzike, u ovom slučaju na primeru kompozitorske profesije, vredan naučnoistraživačke pažnje.

Činjenica je da se već krajem 20. veka u svetu uočava veća prisutnost kompozitorki, čak se o tome i javno raspravlja (na primer, održana su dva festivala u Italiji pod nazivom „Žene u muzici": u periodu 10-21.3. u Rimu i 20-26.4.1981. u Veneciji gde su predstavljene različite kompozitorke, a iz Srbije Mirjana Živković). Činjenica je, takođe, da se u Srbiji žene sve više upisuju na studije kompozicije, pa se i na domaćoj muzičkoj sceni menja udeo žena u razvoju i oblikovanju muzike.

Podaci[1] Udruženja kompozitora Srbije iz 2011. godine pokazuju da je broj učlanjenih kompozitorki znatan - ukupno 45 (neke aktivne kompozitorke nisu učlanjene u Udruženje, što znači da je broj veći). Postoje podaci o njihovom udelu u stvaranju podmlatka muzičke i umetničke scene u zemlji, jer se znača-

1 Sajt Udruženja kompozitora Srbije: www.composers.rs/Članovi/Sekcija kompozitora ozbiljne muzike.

jan broj diplomiranih kompozitorki bavi pedagoškim radom na raznim nivoima obrazovanja (osnovnom, srednjem, visokom). Do skora nijedna nije imala svoju klasu kompozicije na Fakultetu muzičke umetnosti u Beogradu i na Akademiji umetnosti u Novom Sadu, ali su evidentni pozitivni pomaci (npr. kompozitorka Isidora Žebeljan je, u vreme pisanja rada, docentkinja na Katedri za kompoziciju i orkestraciju na Fakultetu muzičke umetnosti u Beogradu, a već uspešna mlada kompozitorka Milica Đorđević diplomirala je u njenoj klasi).

Danas postoje pojedinačni vredni naučni spisi i analize kompozitorskog stvaralaštva i medijske recepcije - kao što je opus Ljubice Marić, 1909-2003. (Milin, 2010), koji mogu biti model za pojedinačne studije o drugim kompozitorkama Srbije. Takva istraživanja prisustva u muzičkom i kulturnom životu kompozitorki Srbije, dugoročna i interdisciplinarna, popunila bi sadašnju prazninu na našoj, ne samo umetničkoj, nego i na naučnoj sceni.

Opredelila sam se da ispitam medijsku prisutnost kompozotorki Srbije kod nas i u svetu, jer to nije detaljnije obrađivano, niti su postojeći podaci valjano sistematizovani za prelazni period između dvaju vekova - 20. i 21. veka. S obzirom na procese digitalizacije medija, ispitujem u kojoj meri oni doprinose većoj vidljivosti kompozitorki u našem medijskom prostoru. Uloga medija je važna u promovisanju umetnosti uopšte, u ovom slučaju muzičke. Kompozitorke koje svoje osnovno obrazovanje i prve profesionalne korake počinju u Srbiji, često nastavljaju karijere u drugim zemljama sveta, što širi opseg njihove recepcije i van domovine.

U razmatranju odnosa između shvatanja roda, muzike i medija oslanjam se na stavove domaćih i stranih autora iz oblasti rodnih studija, muzike i medija. Za izradu rada koristim feminističke metode (Reinharz i Lynn, 1992), metodu kritičke analize teksta (Savić, et al., 2009) i metodu intervjuisanja (Shulamit, 1992). Feministička teorija zastupa različitost između bioloških kategorija pola (muški i ženski) i društveno konstruisanih kategorija roda (npr. muževnosti i ženstvenosti). Ovo odvajanje biološkog pola od načina rodne socijalizacije dozvoljava kritici da postavlja pitanje koje se tiče „prirodnih načina društvenog ponašanja" i izazova rodnih distinkcija koje podržavaju sistem nejednakosti između muškarca i žene. Savremene rasprave proširuju obim rodnih studija sa naglaskom na žene. Rodne identitete i diskurse ne shvatamo kao statične, već kao dinamične, jer se tokom vremena menjaju (Marion, 2007).

Đurić-Klajn (2000: 170) navodi da je žena odavno prisutna u muzici: „još 230. godine posle Hrista po katoličkom verovanju 'martirskom smrću' poginula je Cecilija, prva muzičarka, kasnije proglašena sveticom i priznata za patronesu muzike u katoličkim zemljama celog sveta".

Šuvaković (2000) smatra da je pitanje roda u muzičkoj umetnosti postavljeno mnogo kasnije u odnosu na ostale vrste umetnosti, dok *Ilić* (2007) tvrdi da je feminizam u muzici mnogo teže objasniti nego u ostalim umetnostima.

Kompozitorka Vera Milanković (*Janković*, 2000:145) smatra da ne postoji veza između roda i muzike. Univerzalistički shvata muziku i veruje da je muzika samostalna institucija, dovoljna samoj sebi, i da koleginice ni na koji način nisu „hendikepirane" zbog svoga pola. *Stamatović* (2000) kompozicije Anje Đorđević doživljava „tipično ženskim" jer je njena muzika puna emocija, lična. *Golemović* (2006) govori o ženi kao stožeru kuće i vokalne muzičke tradicije. Autor navodi mišljenje srpskog folkloriste Ljubinkovića (Golemović, 2006:9) da „slika u kojoj su u životu žene glavni akteri, a muškarci statisti, odslikava njihovu ulogu u društvu, koja je u velikoj meri bila zamaskirana patrijarhalnim odnosima". U prilog tome navodi seksističke narodne izreke: „Nemojte se mnogo hvaliti pobedom nad ženama, jer su one i same želele da budu pobeđene"; „Kakav je muž onaka je i žena".

Zaharijević (2010) se bavi pitanjima šta je čovek, a šta je žena i konstatuje da je način na koji se danas bavimo polom umnogome reakcija na propisane okvire nastale krajem 18. i početkom 19. veka. Drugačije viđenje uloge žena u profesijama u 20. veku zahteva i promene u jeziku tako što će se profesije žena obeležavati formama ženskog roda (*Savić i saradnice, 2010*). Demokratsko društvo podrazumeva iste uslove i jednako učešće oba pola u svim sferama života, naročito u sferi stvaralaštva (*Krivokapić*, 2010).

Profesionalni gudački orkestar *„Raduga ansambl"* (osnovan 1997) primer je potrebe da se žene osnaže udruživanjem u organizacije, udruženja. Osim osnivačice Ale Kim, u ansamblu se nalazi još 21 muzičarka (iz 11 različitih nacionalnosti). U borbu za rodnu ravnopravnost uključena je i *Fondacija Raduga ansambl* koja se zalaže za sticanje priznanja i poštovanje muzičarki u klasičnoj muzici. U ovom ansamblu žene su kompozitorke, izvođačice i dirigentkinje *(*www.women--in-music.com*)*.

Prema *Mekleri* (2000: 172) „muzika može da doprinese formiranju individualnih identiteta: skupa sa drugim uticajnim medijima muzika nas uči kako da iskusimo vlastite emocije ili sopstvena tela (posebno u plesu)", dok *Roning* (2010a: 146), kada govori o odnosu roda i umetnosti, smatra da je za umetnost bitniji način od roda, ali i da je umetnost važna za feminizam i naše razumevanje roda.

Lemiš (2008) ulogu televizije vidi kao naročito značajnu, jer televizijski likovi predstavljaju izuzetno dobre uzore za identifikaciju, pa se kod muškaraca ističe aktivnost, racionalnost, snaga, ambicioznost, viši društveni položaj, dok se žene postavljaju u privatne sfere (često su seksepilne, emotivne, detinjaste, podređene muškarcima, nižeg su društvenog položaja). Spoljašnji izgled je naglašeno

važan, te se tako stvara i mit o ženskoj lepoti. Televizija pravi razlike čak i u pogledu boja: svetlucave i pastelne su namenjene devojčicama, a borbene i tamne dečacima.

U obrazovnom i medijskom sistemu u Srbiji i dalje je na snazi patrijarhalan obrazac, što pokazuju analize tekstova: za kompozitorke se često koristi imenica muškog roda, te se termin *kompozitorka*[2] ređe upotrebljava. Ovaj termin je u istoj kategoriji sa terminima *dirigentkinja* i *direktorka* – njima se označavaju profesija i visoka pozicija društvene moći, koje su namenjene češće muškarcima nego ženama. Istoričarka muzike *Pejović* (2009: 188-195) daje podatke iz muzičkog života u Srbiji u 20. veku: u periodu od 1922. do 1940. godine u Beogradskoj filharmoniji bilo je 11 dirigenata, a nijedna dirigentkinja; izvođene su kompozicije 18 kompozitora i samo jedne kompozitorke (Mirjana Živković). Tokom čitavih sedam decenija gostovanja u inostranstvu Beogradska filharmonija je samo dva puta izvodila delo jedne kompozitorke (Ljubice Marić, 1978. i 1988.). Takođe, na čelu Beogradske filharmonije u periodu od 80 godina (1923-2006) bilo je 23 direktora, a među njima samo jedna žena (Branka Cvejić-Mezei, v.d. direktorka 1989. godine, zatim direktorka u periodu 1990-1999), što ukazuje na zaključak da u muzičkoj profesiji i dalje preovlađuju patrijarhalni standardi koji utiču na to da su ženama manje pristupačne istaknute pozicije u društvu.

1.1. Kompozitorke u zemljama Evrope do 20. veka[3]

U Staroj Grčkoj i u Rimu, a kasnije i u feudalno doba žene su kroz muziku najčešće predstavljane kao 'seksualni' objekti za zabavu tokom proslava, uz obilje hrane i pića (*Slika 1*). Eterične atrakcije između muškaraca i žena, šarm, elegantan i graciozan ples, kao i žensko pevanje, obeležavaju rano doba baroka i engleske renesanse. Žena je mogla da se iskaže kroz muziku putem plesa, pevanja i pričanja priča u društvu.

---

2 Termin *kompozitor* ili *komponist* (*lat. componere*) jeste sastavljač muzičkog dela (Vujaklija, 1972: 448) i kod ovog autora ne pojavljuje se u ženskom rodu, međutim, u rečnicima novijeg datuma je drugačije: *kompozitorka* ž ženska osoba kompozitor (Nikolić, 2007: 559); *kompozitor* – a m mn. – i (ž. kompozitorka) [fr. compositeur] autor muzičkog dela (Klajn; Šipka, 2006: 635).

3 U ovom i u poglavlju 1.2. navodim samo one kompozitorke koje smatram najznačajnijim, međutim, njihov broj je mnogo veći, a podaci o nekima opširniji. Koristim literaturu iz evropskih neslovenskih zemalja, koja mi je bila dostupna. Više o kompozitorkama kroz vekove u udžbenicima istorije muzike.

Slika 1:
Uloga žene u muzici u doba Stare Grčke i Rimskog carstva

U periodu pre nove ere malo je zapisa o bavljenju žena komponovanjem. One koje su u pojedinim dokumentima spomenute, najčešće su rodbinski povezane sa tadašnjim vladarima, čija je saglasnost bila neophodna za njihov kreativni rad (Pendle, 1991; 2001).

Prema Međunarodnoj enciklopediji kompozitorki autora Koena (Cohen, A.I., 1987) broj zabeleženih kompozitorki do nove ere[4] nije u proseku bio više od dve. Neznatno „iskakanje" evidentno je u 6. veku p.n.e., koje je poznato kao „zlatno doba umetnosti" - „Periklovo doba" (*Histogram 1*). Njihov broj verovatno bi bio mnogo veći da su kompozitorke imale iste mogućnosti (kao muškarci) da predstavljaju svoja dela pod pravim imenom, ali korišćenjem pseudonima one ostaju delom skrivene.

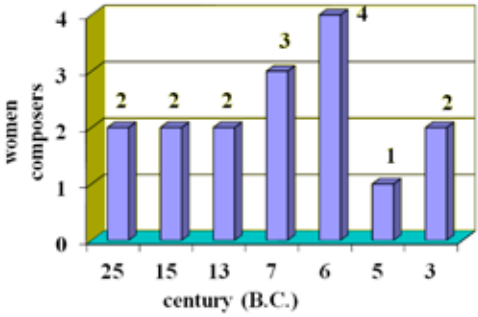

Histogram 1:
Kompozitorke u periodu p.n.e.

Ova knjiga predstavlja jednu od malobrojnih muzičkih enciklopedija o kompozitorkama toga perioda. Ona sadrži listu od oko 6.000 kompozitorki iz skoro 70 zemalja, sa potpunim biografijama za oko 3.700 kompozitorki. Prva imeno-

4 Izrazi *anno Domini* (A.D.) u značenju *leta Gospodnjeg*, *anno Christi* (A.C.) u značenju *pre Hrista* ili *godine od rođenja Hristova*, *pre naše ere* ili *pre nove ere* (pre n.e. ili p.n.e.) u savremenom jeziku mogu se primeniti na datume koji se oslanjaju na oba kalendara - julijanski i gregorijanski. U gregorijanskom kalendaru u zapadnom svetu za označavanje tih perioda koriste se i latinske sintagme *anno Domini* ili *anno Christi* - na engleskom jeziku *Before Christ* (B.C.)

vana kompozitorka u muzičkoj istoriji je egipatska pevačica ITI (oko 2450. pre Hrista / B.C.).

Izvori koji opisuju razvoj muzičkih aktivnosti žena od 5. do 15. veka su ograničeni. Žene su amaterke ili profesionalne pevačice i plesačice, a nastupaju individualno, uz pratnju instrumenta ili u liturgijskim horovima (pevaju prilikom obreda rođenja deteta ili pogreba).

Prema navedenoj Koenovoj enciklopediji, u periodu od 1. do 4. veka n.e. nema zapisa o postojanju kompozitorki, u 5. veku postoje zapisi o dve kompozitorke, dok se u 9. veku njihov broj povećava na 19. Broj aktivnih kompozitorki se ponovo smanjuje, te ih je u 15. veku u zapisima samo četiri (*Histogram 2*).

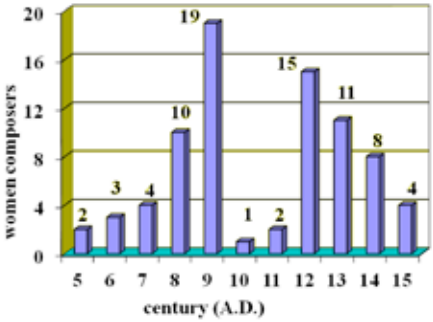

Histogram 2:
Kompozitorke od 5. do 15. veka

U 9. i 10. veku u hrišćanskim obredima su popularne muzičke drame koje pevaju o važnim praznicima (poput Uskrsa). Ženski likovi su neophodni da bi se realno prikazao portret Deve Marije. Opatice[5] aktivno učestvuju u katedralama *Notr Dam (Notre-Dame de Paris)* u Francuskoj i Barking Ebi (*Barking Abby)* u Engleskoj. U 11. veku na španskim dvorovima, hrišćanke, muslimanke i hebrejke pevaju uz mali bubanj ili kuckanje i pljeskanje. Osim pevanjem i plesom, žene se bave mađioničarstvom, akrobacijom, žongliranjem, recitovanjem…

Dominacija crkve i crkvene muzike podstakla je komponovanje, a opatice su, osim komponovanja, pisale tekstove i podučavale pevanje, što je postalo obavezan deo verskih obreda. Muzika je bila moralna i intelektualna potreba. Veliko angažovanje osamostalilo je kompozitorke u 12. veku te se stvaraju prve muzičke ženske zajednice.

Jedna od prvih poznatih kompozitorki u istoriji klasične muzike je **Hildegard fon Bingen** (Hildegard von Bingen / *Slika 2: Hildegard fon Bingen svira*), čija uloga u istoriji ima poseban značaj za žene, jer ona sa drugim opaticama osniva sestrinsku kuću u Ejbingenu u Nemačkoj (1167) i pored zabrane da žene

5 U Francuskoj je npr. poznat primer dve opatice koje su prepisivale i prevodile horske knjige (kopirale pod uticajem italijanske muzike), a zatim i dirigovale liturgijskim horom.

budu nastavnice i da imaju autoritet i nezavisan život od pape i monarha. Uprkos crkvenim zabranama da se žene pismeno izražavaju (naročito o društvenim temama), ona to čini.

Tokom srednjeg veka najpriznatija učiteljica muzike i kompozitorka je **Elenor Akitan** (Eleanor of Aquitane, 1122-1204), koja zajedno sa svojom porodicom i potomcima utiče na razvoj srednjovekovne muzike.

U 13. i 14. veku u Francuskoj, Italiji i Kataloniji žene pišu lirske tekstove pesama koje zatim pevaju trubaduri. Neka anonimna pesnička dela, poput pesama o ženama i trudnoći („Huc usque, mi miseram!"), pišu truverke[6], dok druge nisu prepoznate po stvaraocu jer nisu potpisane (npr. oko 200 poema i lirskih pesama iz evropskih zemalja, anonimna antologija „Karmina Burana"). Žene retko sviraju, osim u malim grupama (na žičanim instrumentima).

Slika 2:
Hildegard fon Bingen svira

Hildegard fon Bingen (Hildegard von Bingen,1098-1179)

Vizionarka, piše poeziju, istoriju, muziku i tekstove o srednjovekovnoj muzici (Marić, 2012). Muzika koju komponuje značajna je jer predstavlja novooformljenu muzičku formu sa refrenom i izvodi je sama autorka.

U periodu između 9. i 15. veka za samo sedam imena iz vizantijskog perioda se sa sigurnošću može tvrditi da su kompozitorke; među njima su najpoznatije **Marta** (Martha) iz Argua, **Tekla** (Thekla) iz Carigrada i opatice iz Soluna: **Kasija** (Kassia), **Palagina** (Palaeologina) i **Teodosija** (Theodosia, ćerka vodećeg vizantijskog kompozitora kantorskog pevanja u kasnom 14. veku).

Komponovanje u renesansi (15. vek) nije ograničeno klasom, rasom, verom ili rodom. Seljaci improvizuju muziku na svojim instrumentima, plešu uz zvuke frule i imaju veliki repertoar muzičkih dela. U Francuskoj, Španiji, Engleskoj i Italiji u javnim društvenim krugovima nastupi žena postaju popularni, pa obrazovane i umetnički nadarene žene čitaju note, pevaju, plešu, sviraju, školuju se, a neke su aktivne kao nastavnice muzike.

6 Truver (fr. trouvere) = srednjovekovni pesnik i muzičar na dvorovima severne Francuske (Klajn; Šipka, 2006: 1274).

Iako muzika nije privilegija već opšta pojava u aristokratskoj klasi, studiranje kompozicije je neuobičajeno za žene. U muzičkoj literaturi se spominju imena žena koje su umele da improvizuju pesme: **Meri od Burgundije** (Mary of Burgundy), **Izabela Este** (Isabella d' Este), **Beatrisa od Aragonije** (Beatrice of Aragon) i **Elizabeta Gonzaga** (Elisabetta Gonzaga). Osim njih, poznate su **Gaspara Stampa** (Gaspara Stampa) iz Italije (komponuje muziku na popularnu poeziju i pravi recitale), **Bjanka Mediči** (Bianca de' Medici) i **Lukrecija Bordžija** (Lukrezia Borgia), koje pevaju popularne francuske pesme u Italiji. Kao osnivačice, značajne su **Izabela Este** - prva žena koja osniva „Studiolo" (gde drži kurseve muzike, u Mantovi) i engleska **kraljica Elizabeta I** (Elisabeth I) koja osniva Kraljevsku kapelu (koja je obeležila zlatno doba crkvene muzike).

Važan pečat u muzičkoj istoriji u 15. veku i prvoj polovini 16. veka ostavljaju **Margareta od Austrije** (Margaret of Austria) i **Meri od Hungarije** (Mary of Hungary), a veliki uticaj na pravac i razvoj narodne italijanske muzike pripisuje se **Lukreciji Bordžiji** (Lukrezia Borgia) u Ferari i spomenutoj **Izabeli Este**. Prva žena (poznata u istoriji) koja zarađuje profesionalnim bavljenjem muzikom (daje časove iz teorije muzike i svira) je Španjolka **Izabela Placola** (Isabel de Plazaola) (Pendle, 2001: 79).

Kompozitorke su naročito aktivne u Italiji, što se vidi i na osnovu broja kompozitorki koje je zabeležio Koen (Cohen, 1987). Do kraja 16. veka Italija je centar ženskog kompozitorskog stvaralaštva sa 68% učešća (što je više od polovine u odnosu na sve ostale zemlje). Umetničke pojave sa obeležjima humanizma i renesanse najizraženije su u oblasti umetnosti – muzici, književnosti i slikarstvu. Kolevka humanističkih, a potom i renesansnih ideja bila je Italija, gde se sve više razvija muzika pisana radi izvođenja u pauzama pozorišnih predstava. Postepeno, ideje humanizma i renesanse širile su se i u druge evropske vodeće zemlje: Holandiju, Španiju, Ujedinjeno kraljevstvo, Francusku i Nemačku.

Kompozitorke su u mnogo manjem procentu nego u Italiji aktivne u Nemačkoj (11%), Ujedinjenom Kraljevstvu (9%) i Portugaliji (6%), Francuskoj (svega 3%) i drugim zemljama sveta (*Slika 3*: Rest world).

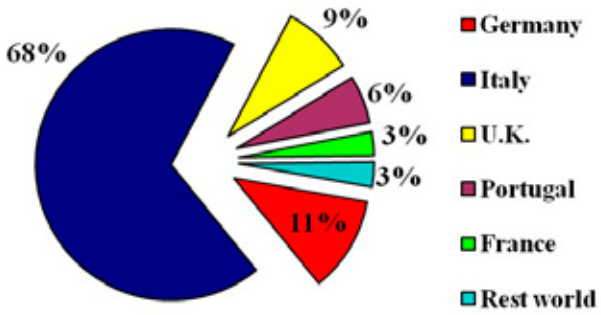

Slika 3:
Kompozitorke u svetu u 16. veku (%)

Slika 4:
Barbara Stroci

Barbara Stroci (Barbara Strozzi, 1619-1677)

Izuzetno talentovana kompozitorka i pevačica iz Venecije, koja od svoje petnaeste godine peva pesme koje komponuju njen otac akademik i njegovi prijatelji pesnici. Koristi mnoge vokalne forme i stilove označene kao „kantate“ ili „lamento“.

Slika 5:
Izabela Leonarda

Izabela Leonarda (Isabella Leonarda, 1620-1704)

Najplodnija kompozitorka od svih opatica-kompozitorki (preko 200 dela). Njena muzika pisana je ekspresivnim dramatičnim izražajnim stilom, sa delovima koji izražavaju radost i žrtvovanje. Vrlo je poznata u svom kraju, međutim, za njene kompozicije se slabo zna u drugim delovima Italije.

U Francuskoj se krajem 17. veka ističe **Elizabeta Klod-Žake de la Guer** (Elisabeth-Claude Jacquet de la Guerre) koja piše muziku za solo violinu i trio sonate, a pored toga objavljuje tri toma kantata (1706). Njene knjige i tekstovi zasnivaju se na biblijskim pričama tri od dvanaest žena: **Ester** (Esther), **Suzane** (Susanne) i **Judit** (Judith). Piše i kantate sa tekstom za pripovedače (naratore), pevače i instrumente.

U razvijenim zemljama Evrope (u 17. i 18. veku) osnivaju se konzervatorijumi i muzika postaje važan deo obrazovanja. U Italiji se osniva prvi mešoviti hor žena i muškaraca, a iz Italije potiču i mnoge značajne kompozitorke, između ostalih **Barbara Stroci** (Barbara Strozzi), **Izabela Leonarda** (Isabella Leonarda) i **Klaudija Ruska** (Claudia Rusca), kao i, kasnije vrlo uspešna, **Madalena Lombardini** (Maddalena Lombardini Sirmen).

U odnosu na prethodni vek, uticaj Italije opada (Cohen, 1987) (*Slika 7*), a samim tim opada i učešće kompozitorki iz Italije u svetu (u 16. veku 68%, u 17. veku 60%, *Slika 3*), kao i kompozitorki iz Ujedinjenog Kraljevstva (u 16. veku

Slika 6:
Madalena Lombardini

Madalena Lombardini (Maddalena Lombardini, kasnije Sirmen, 1745-1818)

Kompozitorka na venecijanskom konzervatorijumu i takođe izuzetno dobra violinistkinja. Njena dela objavljuju se u Francuskoj, Engleskoj, Holandiji, Nemačkoj i Austriji. Nakon njene smrti, tokom narednih šezdeset godina, objavljeno je pet izdanja njenih kompozicija.

9%, u 17. veku 5%). Učešće kompozitorki iz Nemačke takođe beleži blagi pad (sa 11% na 9%), međutim, Nemačka i Austrija (sa po 9%) postaju novi centri razvoja ženskog kompozitorskog stvaralaštva, slede Francuska i Holandija (5%). Doba baroka i klasicizma u muzici i umetnosti uopšte donosi sveukupni razvoj zapadnog društva. Na dvorovima Francuske, Nemačke i Austrije neguje se klasična muzika, a kompozitori su poštovani od svetovne vlasti i od crkve.

U Nemačkoj, posebno Berlinu, mnoge žene komponuju i objavljuju pesme, a među njima su najpoznatije princeza **Ana Amalija od Pruske** (Anna Amalia of Prusia), **Korona Šreter** (Corona Schröter) u Vajmaru i **Julijana Benda Rajnhard** (Juliane Benda Reichardt). Julijana B.R. pripada jednoj od najvećih muzičkih dinastija u Češkoj (uči muziku od svog oca muzičara Františeka Franca Benda [Frantisek / Franz/ Benda] i Nemačkoj (udata za pisca i kompozitora Johana Fridriha Rajnharda [Johann /Friedrich/ Reichardt]), komponuje pesme i muziku za klavir i objavljuje dve sonate za klavir i oko 30 pesama. Njena kćerka **Luiza Rajnhard** (Louisa Reichardt) takođe je plodna kompozitorka.

Slika 7:
Kompozitorke u svetu u 17. veku (%)

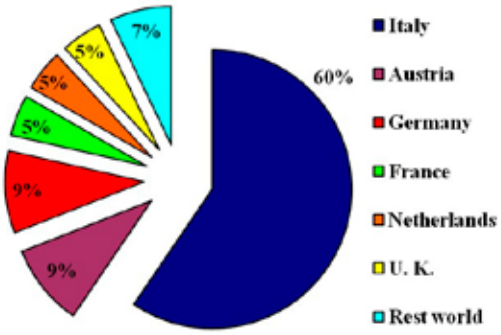

Slika 8:
Ana Amalija od Pruske

Ana Amalija od Pruske (Anna Amalia of Prusia, 1723-1787)

Bavi se muzikom od detinjstva, svira na čembalu, flauti i violini. Piše uvodni koral i hor za oratorijum „Smrt Isusa" (*Der Tod Jesu*). Velika je kolekcionarka stare muzike i njena kolekcija je značajan doprinos razvoju evropske kulture.

Slika 9:
Korona Šreter

Korona Šreter (Corona Schröter, 1751-1802)

Odrasta uz muziku, peva i svira gitaru. Otac Johan Fridrih Šreter (Johann Friedrich Schröter) je oboista, i podučava svu svoju decu: Koronu, sinove Johana Samuela (Johann Samuel) i Johana Henriha (Johann Heinrich), kao i drugu ćerku Mari Henrietu (Marie Henriette).
Više: http://www.answers.com/topic/corona-schr-ter-1#ixzz2b8QUssVx

U periodu od 18. do 20. veka muzika pomaže ženama da se postepeno emancipuju i osim pevanja i sviranja osvajaju nova polja, kao što su pedagoški rad, pevanje u horovima i solo izvođaštvo (kao prva violina, solo pevačice, sopranistkinje, korepetitorke, dirigentkinje...).

Kreativnost žena remeti ustaljenu ideologiju, muzičke tradicije i norme muškaraca. Žensko pisanje i komponovanje postaju izazov i izraz za borbu protiv diskriminacije. Stvaralački prostor i želja za dostizanjem visoke muzičke hijerarhije rezervisan kroz vekove samo za muškarce, postaje otvoren prostor i za žene.

Krajem 18. veka (naročito u Beču) žene se muzički iskazuju kao solo pevačice, pijanistkinje, harfistkinje i violinistkinje (u kamernoj muzici i oratorijumima), a kao kompozitorka posebno se ističe **Marijana fon Martinez** (Marianna von Martines).

Politički, socijalni i ekonomski događaji nakon burne Francuske revolucije omogućavaju ženama mnoge mogućnosti u društvenom, pa i u muzičkom životu. Poklonici umetnosti iz nekada povlašćene aristokratije prestaju da budu pa-

Slika 10:
Marijana Martinez

Marijana fon Martinez (Marianna von Martines, 1744-1812)

Austrijska kompozitorka, solo pevačica i pijanistkinja, učenica čuvenog kompozitora Jozefa Hajdna koji rano otkriva njen talenat za komponovanje. Ona je primer žene kojoj je muzika profesija; komponuje više od 200 dela, uključujući oratorijume, mise, motete, psalme, kantate, koncerte, simfonije.

troni umetnosti - tu ulogu preuzima građanska klasa. Postepeno raste broj javnih koncerata; osnivaju se muzičkih festivali; podižu se koncertne sale i osnivaju muzička društva. Sve je veći broj operskih kuća otvorenih za publiku koja plaća muzičare, jednako za muškarce i žene. Muzika je otvorena i dostupna širokoj javnosti jer se institucionalizovala i postala društveno organizovana umetnost.

Osnivanje muzičkih škola u evropskim državama donosi novu profesionalnost u umetnosti. Razvoj saobraćajnih objekata i sredstava (železnica, putevi, brodovi na paru…) omogućava lakša i brža putovanja, a time i održavanje umetničkih nastupa u različitim gradovima.

U kasnom periodu 18. veka dolazi do razvoja javnih muzičkih ustanova (Mongomery, 1975). Novi prosperitet srednje klase pruža mnoge mogućnosti ženama za proučavanje i studiranje muzike i one sve do druge polovine 19. veka kompoziciju studiraju privatno. Mali broj škola prihvata žene na studije kompozicije, a na konzervatorijima se klasa orkestracije i kompozicije za ženu otvara tek 1870. godine. Kraljevska muzička akademija (*Royal Academy of Music*) u Londonu prima 1823. godine jednak broj učenica i učenika. U konzervatorijima u Milanu (osnovan 1807), Beču (1817), Briselu (1832), Lajpcigu (1843), Kelnu (1850), Drezdenu (1856), Bernu (1857), Berlinu (1869) i Frankfurtu (1878), učenice dobijaju uputstva odvojeno od učenika i često su u odvojenim odeljenjima. U Briselu se čak nastava odvija u posebnim danima za učenice a posebnim za učenike; u Francuskoj takođe postoje tzv. „devojački dani" studiranja za žene - buduće izvođačice ili nastavnice. Pripreme za kompozitorke ili dirigentkinje nisu organizovane. Ograničenja postoje i za broj studentikinja za klavir, harfu ili glas (pevanje), dok od sedamdesetih ima više studentkinja violine. Nagrađivanje žena počinje u Parizu, Briselu i Berlinu. Evropska muzička škola takođe ima različite uslove prijema za žene i za muškarce. Do 1868. godine konzervatorijum u Lajp-

cigu ima 1420 učenika, od toga 975 muškarca i 445 žena, a Hoh konzervatorij u Frankfurtu (1878) 97 žena i 42 muškarca.

U prvoj polovini 19. veka broj umetnica - pripadnica srednje klase znatno se povećava Javlja se muzičko novinarstvo, štampaju se knjige, leksikoni, almanasi i muzički rečnici. Muzički časopisi su popularni u svakoj evropskoj državi i uređeni po principu „jednakost polova".

U ranim dekadama 19. veka mnoge kompozitorke stiču profesionalni status - njihova muzika se objavljuje i izvodi, a za svoj rad su plaćene. Većina potiče iz profesionalnih muzičkih porodica (roditelji tih kreativnih žena su kompozitori ili muzički izvođači). Poznate kompozitorke koje izvode sopstvena dela na javnim koncertima su: **Marija Šumanovska** (Maria [Wolowska] Szymanowska), **Klara Šuman** (Clara [Wieck] Schumann), **Meri Blahetka** (Marie [Leopoldine] Blahetka), **Jozefina Lang** (Josephine Lang), **Paulina Virdot** (Pauline [Garcia] Viardot), **Lujza Farenc** (Louise Farrenc), **Luiza Lebo** (Luise [Adolpha] Lebeau) i **Agata Baker-Grundel** (Agathe Backer-Grøndahl).

Prema Koenu (o.c.), u 19. veku je procenat aktivnih kompozitorki iz evropskih zemalja skoro šest puta veći od procenta kompozitorki koje žive i stvaraju u Severnoj Americi i sedam puta veći od broja kompozitorki iz svih ostalih delova sveta (evropske zemlje 76%, Severna Amerika 13%, ostatak sveta 11%), što govori o visokom stepenu razvijenosti muzičke kulture u Evropi uopšte (*Slika 11).* Međutim, ovaj odnos drastično se menja u 20. veku (*Slika 12*).

Slika 11:
Kompozitorke u svetu u 19. veku (%)

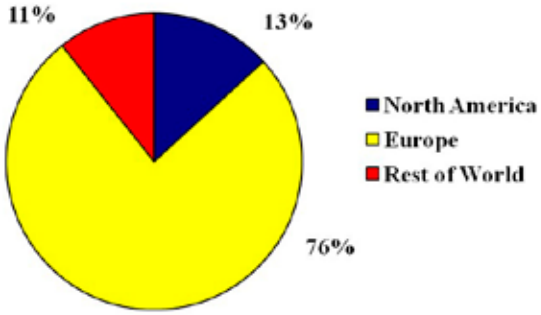

U prvoj polovini 20. veka deluju kompozitorke: **Avgusta Holms** (Augusta Holmes), **Sesil Šaminade** (Cécile Chaminade), **Agata Baker-Grundal** (Agathe Backer-Grøndahl), **Elfrida Andre** (Elfrida Andrée), **Lili Bulanže** (Lili Boulanger), **Alma Maler-Verfel** (Alma Mahler-Werfel) i **Etel Smit** (Ethel Smyth).

Tri Britanke koje studiraju na Kraljevskom muzičkom koledžu u Londonu (Royal College of Music-RCM): dirigentkinja **Ana Meknajten** (Anne MacNaghten), kompozitorka **Iris Lemar** (Iris Lemare) i **Elizabeta Lutens** (Elisabeth Lutyens) osnivaju „Meknajten-Lemar" grupu („Macnaghten-Lemare") koja izvodi

modernu britansku muziku i organizaciju „Društvo žena muzičarki" (1911), koja se bavi problemima prepoznatljivosti kompozitorki i izvođačica. Povoljna muzička klima u Londonu u prvoj polovini 20. veka pruža izuzetne uslove ovim kompozitorkama, te one postaju poznate.

U drugoj polovini 20. veka uspešno deluju mnoge kompozitorke, između ostalih: **Elizabeta Mahoni** (Elizabeth Maconhy), **Grejs Vilijams** (Grace Williams), **Pril Rajner** (Priaulx Rainier), **Tea Masgrev** (Thea Musgrave), a od novije generacije: **Nikol Lefan** (Nicola LeFanu), **Judit Ver** (Judith Weir), **Diana Burel** (Diana Burrell), **Rihan Samuel** (Rhian Samuel), **Seli Bemiš** (Sally Beamish), **Priti Peintal** (Priti Paintal), **Katarina Norman** (Katherne Norman) i druge.

Žene se okreću i drugim vidovima učešća u muzičkoj kulturi: podstiču muzičko obrazovanje svoje dece, angažuju usluge kompozitora i izvođača, promovišu karijere virtuoza, osnivaju izvođačke ansamble, muzičke biblioteke sa instrumentima, koordiniraju prikupljanje sredstava za muzičare i muzičke događaje, uređuju i pripremaju nastupe i putovanja umetnika, poklanjaju zemlju za muzičke parkove.

1.2. Kompozitorke u SAD-u u 19. i 20. veku

U Sjedinjenim Američkim Državama u 19. veku žene koje se bave muzikom se dele na *amaterke* (komponuju kod kuće, bez finansijske nadoknade) i *profesionalke* (žene iz muzičko-pozorišnih porodica, koje stvaraju muziku i za to su plaćene). Najuspešnije kompozitorke su: **Suzan Parhust** (Susan Parkhurst), **Faustina Hodis** (Faustina [Hasse] Hodges), **Marion Salivan** (Marion [Dix] Sullivan), **Avgusta Braun** (Auguste Browne), **Keri Bond** (Carrie [Jacobs] Bond), **Marija Salter** (Marija [Turner] Salter).

Početkom 20. veka broj kompozitorki naglo raste (većinom žive u Severnoj Americi), ali je ozbiljan problem da se pojave u javnosti kao autorke kompozicija. Mnogi dirigenti orkestara ne žele da u svoj izvođački repertoar uvrste kompozicije koje su komponovale kompozitorke, te one koriste muške pseudonime u nadi da će njihove kompozicije biti izvedene[7] (Pendle, 1991; 2001). Priznavanje 19. amandmana u Ustavu SAD (20.8.1920) vrhunac je desetogodišnjih aktiv-

[7] Francuska klaviristkinja i kompozitorka Ogusta Mari An Olms (Augusta Mary Anne Holmes) i američka kompozitorka Keri Vilijam Krogman (Carrie William Krogmann) komponovale su preko hiljadu dela pod raznim muškim imenima, jer su ih izdavači odbili kada su dela potpisivale svojim ličnim imenima, a prihvatili pod muškim pseudonimima. Nije poznato koliko je kompozitorki postojalo i koliki je broj njihovih objavljenih kompozicija pod drugim imenima.

nosti „devojaka aktivista". Uz ostvarivanje prava glasa i ravoja urbane masovne kulture sa naglašenim potrebama za zadovoljstvo, potrošnju, seksualnost i individualizam, javlja se feminističko gledanje na izjednačavanje prava žena i muškaraca i pomeranje odnosa snaga u društvu (Edwards; Lassetter u Pendle, 2001: 314). Žene preuzimaju vođstvo u mnogim muzičkim grupama, osnivaju udruženja kompozitorki i u sve većem broju se zapošljavaju na univerzitetima, kao profesorice muzike i kompozitorke.

Mnoge Amerikanke komponuju klavirske komade namenjene nastavi i objavljuju na stotine i hiljade radova. O velikom broju kompozitorki klavirske muzike u svetu, rođenih nakon 1900. godine svedoči prikaz autorke Dis (Dees, 2004) dat u *Tabeli 1*.

Tabela 1:
Kompozitorke klavirske muzike u svetu

Kontinent	**Broj kompozitorki**	**(%)**
Evropa	298	35,82
Severna Amerika	275	33,05
Australija i Novi Zeland	95	11,42
Azija i ZND	95	11,42
Južna Amerika	49	5,89
Afrika i Bliski istok	20	2,40
UKUPNO	**832**	**100,00**

*Zajednica nezavisnih država (ZND) obuhvata kompozitorke iz Ukrajine, Jermenije, Uzbekistana i Estonije

Mada je po broju kompozitorki Evropa na prvom mestu (kao i u prethodnim vekovima), očigledan je u tom pogledu veliki napredak u Severnoj i Južnoj Americi (*Histogram 3*). Taj napredak je u velikoj meri uslovljen mnogobrojnim emigrantkinjama i emigrantima (iz raznih delova sveta) koji naseljavaju američko tlo. Pored toga, u američke države dolaze mnoge mlade stipendistkinje i stipendisti na školovanje koji se potom vraćaju u svoje zemlje.

Histogram 3:
Kompozitorke klavirske muzike u svetu (%)

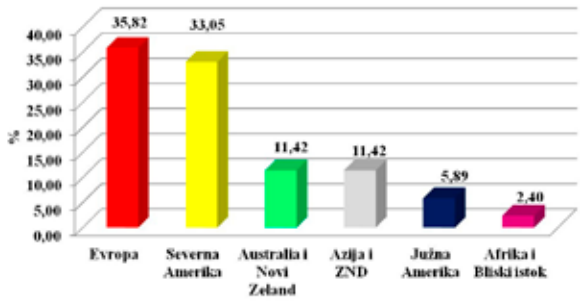

Podaci pokazuju da je prodor kompozitorki u 20. veku (do 2004.) bio relativno spor u svetskim razmerama. Na primer, u *Tabeli 2* se vidi da u Kanadi (gde od 1992. stvara i naša kompozitorka Ana Sokolović) ima ukupno 46 kompozitorki klavira (koliko je i ukupno kompozitorki u Udruženju kompozitora Srbije, prema podacima iz 2011, poglavlje 3.2).

Tabela 2:
Zemlje sa najvećim brojem kompozitorki klavirske muzike u svetu

Zemlje	Broj kompozitorki	Učešće u svetu (%)
SAD	228	27,40
Australija	62	7,45
Velika Britanija	60	7,21
Francuska	48	5,77
Kanada	46	5,53
Japan	37	4,45
Novi Zeland	33	3,97
Rusija	31	3,73
Nemačka	29	3,49
Italija	24	2,88
UKUPNO	**598**	**71,88**

Nasprot tome, kompozitorki klavira u Italiji – zemlji muzike – samo 24 (moguće je da ih je više ako se uključe i ostali muzički žanrovi). Ipak, SAD predstavljaju udružene američke države, a zbirno vodećih zemalja u Evropi dobija se sličan procenat, što znači da kompozitorke u Evropi nastavljaju da komponuju kontinuiranim intenzitetom.

Histogram 4:
Prvih pet zemalja sa najvećim brojem kompozitorki klavirske muzike

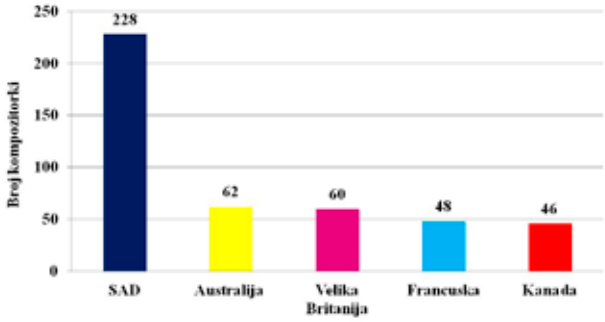

Napredak tehnike najviše doprinosi većoj vidljivosti kompozitorki u svetu. Emituju se programi sa muzikom američkih kompozitorki, objavljuju članci o radio-nastupima i programima; više od 70 afirmisanih radio-stanica osigurava kompozitorkama snimanje i emitovanje njihovih kompozicija.

Broj poznatih kompozitorki se u 19. veku u odnosu na 16. vek značajno povećava sa 35 na 947 (što je čak 27 puta više), dok je u 20. veku preko 2300 verifikovanih kompozitorki, što je oko 250 % više od broja zabeleženih kompozitorki u 19. veku (Cohen, 1987) (*Grafikon 1*).

Grafikon 1:
Kompozitorke u svetu u periodu od 16. do 20. veka

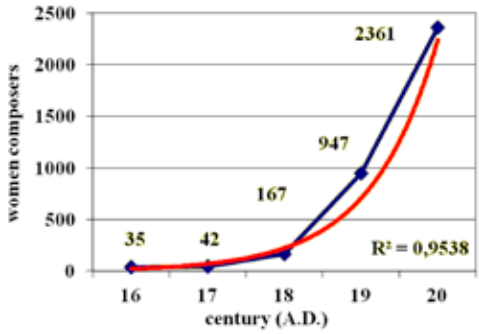

Kompozitorke su u 19. i 20. veku postale vrlo aktivne i prepoznatljive u javnim društvenim sferama ali se menja procenat njihovog učešća na evropskom i američkom kontinentu (*Slika 12*): u 19. veku primat imaju kompozitorke iz zemalja Evrope (čak 76%) u odnosu na kompozitorke iz Severne Amerike (13%) i ostatka sveta (11%), dok se u 20. veku procenat kompozitorki iz zemalja Evrope drastično smanjuje (na 34%) u korist koleginica iz Severne Amerike, gde je zabeležen rast od čak 37% (sa 13% u 19. veku, a na 50% u 20 veku). Učešće kompozitorki iz ostalih zemalja sveta (*Slika 12*: Rest of World) neznatno je promenjeno - sa 11% (19. vek) na 16% (20. vek).

Ovako veliki napredak ženskog kompozitorskog stvaralaštva svakako je rezultat i istorijskih i društvenih promena, kao i promena obrazovnih sistema tokom 19, a naročito tokom 20. veka, kada žene dobijaju uopšte veća prava, pa i

prava da se školuju (Opšta deklaracija UN o pravima čoveka, 1948). Veliki tehnološki napredak u SAD značajan je preduslov za napredak u kulturi i obrazovanju, a time i u radu kompozitorki. Tom napretku doprinosi i pojava i razmah feminističkih pokreta, koji se kasnije šire na evropske zemlje.

Očigledno je da kompozitorke prelaze vrlo dugačak put, od jedva prepoznatljivih do poznatih i priznatih, ali bez obzira na malobrojnost i slabu vidljivost, doprinose razvoju muzike kroz vekove.

Slika 12: Kompozitorke u svetu u 19. i 20. veku (%)

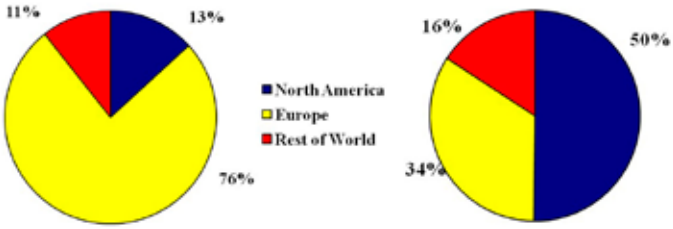

1.3. Muzičarke[8] – kompozitorke u Srbiji

Istorijski uslovi u kojima Srbi žive do 18. veka oblikuju profil srpske kulture i umetnosti. S obzirom na to da su Srbi primili hrišćanstvo preko Vizantije, u srpskoj crkvenoj muzici oseća se uticaj vizantijske muzike, a u 18. veku grčke, ruske i ukrajinske. U periodu srpske srednjovekovne države pesme se prenose usmenim putem. Spominju se pojci u crkvama i trojica kompozitora, koji su uz lična imena istakli svoju etničku pripadnost: Stefan Srbin, Nikola Srbin i Isaija Srbin. U periodu od 15. do 18. veka, kada je Srbija pod turskom vlašću, crkveno pojanje opstojava ali je tiho i skromno. U 19. veku, zahvaljujući pojanju čuvenih sremskokarlovačkih pojaca, koje je prvi notama zabeležio, a potom harmonizirao Kornelije Stanković[9], srpsko pojanje postaje poznato (Perković, 2004: 83).

Svetovnu muziku neguju putujući muzičari i zabavljači na narodnim veseljima, dvorskim ceremonijama, zabavama, a izvode je uz gusle, bubnjeve, tru-

8 S obzirom na to da u Srbiji do 18. veka nije bilo kompozitorki, a bilo je onih koje su bile vokalne interpretatorke, dakle muzičarke, smatram da je ovde neophodno upotrebiti termin *muzičarke* kao termin šireg značenja – *muzičar* m a. Školovani muzički umetnik (izvođač, odnosno kompozitor); muzički stručnjak. b. Onaj koji zna da svira, da izvodi muzičke kompozicije na nekom instrumentu, svirač (Nikolić, 2007: 742)

9 Kornelije Stanković (1831-1865), kompozitor i pijanist, za srpsku muziku značajan kao osnivač nacionalnog pravca, zapisivač i harmonizator srpskog crkvenog pojanja.

be i gajde. Jedan od retkih muzičara iz tog perioda čije ime je poznato je Dmitar Karaman.

Kod Srba se pre svih drugih umetnica javno ističu pesnikinje. One često svoju poeziju pevaju, a moglo bi se pretpostaviti da i same komponuju. U literaturi se spominju Jelena Balšić Stracimirović, kći kneza Lazara, zatim slepa Živana („stavlja se u red najvećih Vukovih pevača/ica") i slepa Jeca (za koju V. S. Karadžić kaže: „Ovu je pjesmu pjevala uz gusle neka Jeca sljepica u Zemunu, proseći od kuće do kuće…") (Radovanović, Radaković, 1972:12-22)

U 19. veku srpska muzika je obeležena amaterizmom, romantičarskim stilom i narodnim melosom. Muzička umetnost se uči u školama, crkvenim i drugim pevačkim društvima. Usponu muzike, osim Srba, doprinose i stranci (naročito Česi), koji su horovođe u pevačkim društvima, sviraju u orkestrima, predaju po školama (Pejović, 2001). Centri muzičke i pozorišne umetnosti su u Vojvodini Pančevo, Subotica, Novi Sad i Kikinda, a u Srbiji Beograd i Kragujevac.

Slika 13:
Jovanka Stojković

Jovanka Stojković (1855-1892)

Kompozitorka i pijanistkinja, do svoje dvadesete godine živi u Pragu i Beču. Kao vrlo talentovana klavir uči kod Aleksandra Drajšoka, uglednog češkog pijaniste, a potom i kod Franca Lista. Nastupa u Beču, Pešti, Gracu, Danskoj, Rusiji… Sledbenica je Kornelija Stankovića i vršnjakinja Stevana Mokranjca. Živi u Novom Sadu i Beogradu, a poslednje godine života u Parizu, gde i umire.[11]

Muzičko obrazovanje podrazumeva i sviranje na instrumentima. Pre nego što je uvedeno u osnovne i srednje škole[10], izvodi se putem individualnih privatnih časova (članovi vladarske porodice Obrenović takođe uzimaju privatne časove klavira). Jedan od prvih vidova grupnog muzičkog obrazovanja i opismenjavanja počinje „na inicijativu kneza Miloša, sa

10 Prvi školski zakon ustanovljen je 1833. godine i u njemu je predviđen predmet „crkveno pojanje i ripidno oblačenje", dok se u pančevačkoj Učiteljskoj školi još pre 1838. godine učilo „harmonsko pevanje"…(Pejović, 2001:256).

11 Prema nalazu autorke Stojaković (1999; 2002) „Jovanka Stojković je umrla u Parizu", dok je prema autorki Jeremić, Molnar (Pejović, 1991: 260) „poslednje dve godine života provela u Beogradu radeći kao klavirski pedagog."

Slika 14:
Slavka Atanasijević

Slavka Atanasijević (1850-1897)

Potiče iz porodice cincarskog porekla, otac poznati osječki lekar i kulturni radnik. U porodici je sedmoro dece, svi su obrazovani. Slavka od detinjstva pohađa privatne časove kod najboljih pedagoga, studira klavir u Beču, a kompoziciju uči sama. Komponovanjem se bavi od rane mladosti, ali su poznate samo tri njene kompozicije.

vojnicima i izvodi se na osnovu vežbi zasnovanih na narodnim melodijama" (Pejović, 2001:255).

Vodeće muzičke ličnosti (pre svega kompozitori, a zatim i dirigenti, muzički kritičari, direktori i osnivači muzičkih institucija i društava isključivo su muškarci: Petar Konjović, Miloje Milojević, Stevan Hristić, Petar Stojanović, Petar Krstić, Kosta Manojlović, Vojislav Vučković i drugi...

Kompozitorke su malobrojne i slabo poznate srpskoj javnosti. **Jovanka Stojković** je vrsna pijanistkinja, ali i kompozitorka, međutim, o njenom kompozitorskom radu danas nema tragova. O njenom kompozitorskom opusu Ognjanović (2009:) govori: „Nijedna njena kompozicija, nažalost, nije sačuvana" i napominje da je ona značajna muzička umetnica, priznata i u muzičkom društvu 21. veka: „Kompozitor Dejan Despić (1930) komponuje 1987. godine „Počasnicu Jovanki Stojković", muzičku posvetu prvoj velikoj srpskoj pijanistkinji."

U to vreme, na srpskoj muzičkoj sceni deluje i **Slavka Atanasijević.** O ove dve kompozitorke govori se kao o javno priznatim koje su „zahvaljujući profesionalnoj afirmaciji – iskoračile iz anonimnosti. Njihova klavirska dela potvrdila su da je praksa prožimanja i susretanja dva područja kreativnog rada, posredstvom karakterističnog spoja izvođača i kompozitora u istoj ličnosti, bila poznata i na srpskim prostorima"(Jeremić Molnar u Veselinović Hofman 2007: 410).

O drugim kompozitorkama podaci su malobrojni i šturi i vrlo je verovatno da je broj (što ne znači i značaj) njihovih kompozicija skroman.

Pojava klavira, prvog prestižnog instrumenta u Srbiji, doprinosi uključivanju žena u muzički život. Klavir je dostupan vladarskim i imućnim porodicama građanske klase, koje smatraju da svoje intelektualno, socijalno, društveno i materijalno bogatstvo treba da istaknu i posedovanjem toga instrumenta. „Posedovanje instrumenta, kolekcija štampane muzičke literature i kućne posete nastavnika muzike predstavljali su dokaz prestiža i pomodnosti, pokazatelje klasne

pripadnosti, znake visokog društvenog standarda. Bio je to jedan od simptoma modernizacije…" (Jeremić Molnar u Veselinović Hofman 2007: 408). Devojčice i devojke iz ovih porodica privilegovane su u odnosu na druge. O važnosti muzičkog obrazovanja devojaka govori naš poznati književnik Jovan Sterija Popović: „Najveća je sramota za jednu devojku (iz imućnije građanske porodice) da u „fortepijanu" nije virtuoz…" (Jeremić Molnar u Veselinović Hofman, 2007: 406).

„Važan događaj u razvoju srpskog muzičkog života bio je dolazak prvog klavira u zemlju (dva datuma i grada navode se u kontekstu ovog događaja: Beograd 1824. ili Šabac 1829. godine). Instrument je obezbeđen za muziciranje kćerki Miloša i Jevrema Obrenovića. Muziciranje u salonima[12] bilo je u modi i potreba za klavirskim repertoarom je rasla. Pojavljivale su se pijanistkinje koje bi se ponekad osmelile i da komponuju: **Ida Dobrinković, Danica Srećković, Hristina Dimitrijević, Ivanka Dužvarska-Jovanović, Milica Preradović, Sida Velisavljević, Ljubica Medaković, Slavka Alojzija Atanasijević**. Za sobom su ostavile mali broj klavirskih kompozicija tipičnih za romantičarsku muziku tog doba (polke, valceri, etide, pastoralni motivi). Jedna od autorki ovog doba je i **princeza Persida Nenadović Karađorđević**. Njena jedina poznata kompozicija je *Rumunska igra* za klavir (1843). O **Julijani Dimitrijević**, čija je klavirska kompozicija *U časovima samoće* objavljena 1795. u Beču, znatno pre dolaska klavira u Srbiju, za sada nema podrobnijih podataka." (Novak u Marić; 2012: 107).

Žene su prisutne na muzičkim i muzičko-pozorišnim scenama ali najviše u ulogama solo izvođačica i pijanistkinja. U literaturi (Pejović, 2001: 281-318) od ukupno 236 imenovanih istaknutih muzičara/muzičarki i muzičkih amatera/amaterki ima 49 žena: devet pijanistkinja, dvadeset glumica - pevačica, četiri vokalne i koncertne pevačice, sedam operskih pevačica, dve diplomirane učiteljice klavira i sedam muzičarki koje su držale privatne časove klavira (u odnosu na ukupan broj 20,76%). Međutim, nije poznato da li su žene u kategoriji glumica--pevačica (skoro polovina od zabeleženih) i muzički obrazovane ili samo profesionalno angažovane u raznim pozorišnim komadima sa pevanjem, na osnovu prirodno razvijenog muzičkog sluha i lepog glasa. Od značaja je spomenuti **Katarinu Milovuk**, osnivačicu „Ženskog muzikalnog društva" (Stankov, 2011).

---

12 O pojavi i značaju salonskog muziciranja, kao i ulozi žena (koje su najčešće bile vlasnice salona) govore autorka Prodanov (2002: 31): „Čuveni saloni u kojima se okupljala kulturna elita bili su mesta na kojima su se viđale najznačajnije ličnosti iz svih oblasti umetnosti - pomenimo samo kuću Gertrude Štajn…" i autorka Jeremić Molnar (u Veselinović Hofman, 2007: 407): „Jedno je izvesno: muziciranje koje je počelo da se odvija u salonima vojvođanskih Srba i inteligencije predstavljalo je dokaz o usvajanju elemenata kulturnog života njihovog neposrednog evropskog okruženja…"

Tabela 3:
Kompozitorke klavirske muzike u Jugoslaviji (20. vek)*

R.b.	Prezime i ime	Godine života
1	Horak Hilda	1914-1995.
2	Lang-Beck Ivana	1912-1983.
3	Ludvig-Pečar Nada	1929-2008.
4	Marić Ljubica	1909-2003.
5	Milanković Vera	1953.
6	Nenčić Ivanka	**
7	Sokolović Ana	1968.
8	Stefanović Ivana	1948.
9	Žebeljan Isidora	1967-2020.

** Spisak autorki dat je abecednim redom. ** Nema tačnih podataka.*

Da je klavir jedan od najznačajnijih instrumenata za koji komponuju kompozitorke u 20. veku svedoči i podatak autorke Dis (Dees, 2004) koja navodi devet kompozitorki klavirske muzike sa područja sadašnje Srbije i nekadašnje Jugoslavije (*Tabela 3*), od kojih se tri nalaze u uzorku moga istraživanja. Ovaj broj od devet kompozitorki (zabeleženih samo za klavirsku muziku!) uopšte nije zanemarljiv, ako se uzme u obzir da ih je u Italiji (zemlji sa najvećim brojem kompozitorki u 16. i 17. veku, *Slike 3 i 7*) ukupno 24 (poglavlje 1.2, *Tabela 2*).

Pesnikinja Eustahija Arsić zvana „ženski Dositej" je prva žena koja piše o položaju žena i značaju njihovog obrazovanja. Jedna od najistaknutijih predstavnica Ujedinjene omladine srpske, pesnikinja, glumica, saradnica omladinskih listova, Draga Dimitrijević Dejanović smatra se značajnom feministkinjom i najaktivnijom Srpkinjom 19. veka koja se borila za emancipaciju žena (Radovanović, Radaković, 1972: 222).

Značajne muzičke institucije u Srbiji osnivaju se u prvoj polovini 20. veka i u njima žene dobijaju veću mogućnost javnog pojavljivanja. Javnosti su poznate izvođačice - operske pevačice u Beogradskoj operi (osnovanoj 1920) **Zdenka Zikova**, **Melanija Bugarinović** i **Bahrija Nuri-Hadžić**, kao i balerina **Nataša Bošković**. Na koncertnom podijumu Beogradske filharmonije (osnovane 1923) nastupa kamerni sastav - duo **Marija** i **Olga Mihailović** (violina i klavir), vokalne solistkinje **Ivanka Milojević** i **Jelka Stamatović**, pijanistkinje **Olga Mihailović** i **Gordana Milojević**, violinistkinja **Marija Mihailović** i druge (Pejović, 2001).

U drugoj polovini 20. veka muzički život Srbije se menja, intenziviraju se i pojačavaju zapadnoevropski uticaji. Umetnici i umetnice su u prilici da gostuju u inostranstvu (Pariz, Monte Karlo, Barselona...). Priznanja van zemlje, između ostalih, stiču operske pevačice **Biserka Cvejić** i **Radmila Bakočević**, kao i ženski hor „Kolegium muzikum" (*Collegium Musicum*), na čelu sa dirigentkinjom **Darinkom Matić Marović**.

Pored velikog broja kompozitora (Milenko Živković, Stanojlo Rajičić, Marko Tajčević, Jovan Bandur, Predrag Milošević, Milan Ristić, Dragutin Čolić, Vasilije Mokranjac, Dragutin Gostuški, Kosta Babić, Dušan Radić, Dejan Despić i drugi), ističu se kompozitorke (koje deluju i kao profesorke)**: Ljubica Marić, Ludmila Frajt**,[13] **Luna Puđa Koen, Mirjana Živković, Mirjana Šistek** a u kasnijim decenijama 20. veka i mnoge druge.

Slika 15:
Ljubica Marić

Ljubica Marić (1909-2003)

Prva profesionalna kompozitorka u Srbiji, dirigentkinja, spisateljica, slikarka i vajarka, studentkinja iz „praške grupe", po svojoj originalnosti spada u najznačajnije kompozitorke srpske muzike. Dobitnica je mnogih priznanja i nagrada, članica SANU (prvo dopisna, a kasnije i redovna); bavila se i pedagoškim radom (FMU Beograd). Najveća inspiracija joj je majka (Milin, 2009).

„Tokom poslednje tri decenije dvadesetog veka, muzički život u Srbiji postaje kompleksniji. Brojne su i kompozitorke koje su otišle iz Srbije. Među njima su **Ana Mihajlović i Jasna Veličković,** koje žive u Holandiji, **Ana Sokolović i Svetlana Maksimović** u Kanadi, **Milica Paranosić**, **Nataša Bogojević**, **Aleksandra Vrebalov**, **Katarina Miljković** u SAD, **Tatjana Ristić** u Norveškoj. Međunarodni ugled ove generacije kompozitorki je veći nego ikada ranije.

Usled nedostatka dinamične i motivisane infrastrukture u muzičkom svetu u Srbiji, znatan broj srpskih kompozitorki gradi karijeru u svetu pozorišta i filma (**Nineta Avramović-Lončar, Irena Popović Dragović, Isidora Žebeljan**). Savremeni muzički teatar se značajno razvija u poslednjoj deceniji najviše zahvaljujući kompozitorkama: **Jasni Veličković, Anji Đorđević, Isidori Žebeljan,**

13 Prema Novak (Marić; 2012: 107): „Ludmila Frajt je diplomirala 1946. godine na Muzičkoj akademiji u Beogradu kao prva žena koja je dobila nacionalnu diplomu kompozicije".

Slika 16:
Mirjana Živković

Mirjana Živković (1935-2020)

Kompozitorka, muzička pedagoškinja, teoretičarka i autorka više udžbenika i stručno-naučnih tekstova, diplomirala je i magistrirala kompoziciju na FMU Beograd, i apsolvirala studije svetske književnosti na Filološkom fakultetu u Beogradu. Usavršavala se na Pariskom konzervatorijumu. Osim komponovanjem, bavi se pedagoškim radom i radi kao profesorka na FMU Beograd do penzije. Dobitnica je visokih priznanja i nagrada.

Jasni Veličković, Ireni Popović Dragović, Ani Sokolović, Ivani Ognjanović, Aleksandri Vrebalov.

Značajan broj autorki je zainteresovan za dekonstrukciju i (re)medijaciju postojeće muzike na različite načine: **Tatjana Milošević-Mijanović, Milica Paranosić, Nataša Bogojević, Svetlana Savić, Svetlana Maksimović, Ivana Ognjanović, Branka Popović, Milana Stojadinović-Milić.**

Nineta Avramović, Anja Đorđević i **Irena Popović Dragović** pokazuju interesovanje za brisanje granica između popularne i umetničke muzike, kao i stvaranje i negovanje kulture nekonvencionalnih ansambala. Slične tendencije primetne su u kompozicijama **Ane Mihajlović, Aleksandre Vrebalov** i **Milice Paranosić**.

Elementi srpskog i/ili balkanskog muzičkog folklora su centralni objekti dela **Aleksandre Vrebalov, Milice Paranosić, Ane Mihajlović, Isidore Žebeljan, Biljane Vasiljević, Katarine Miljković**. Korišćenje folklorne muzike se često ukazuje kao egzotizam kakav zapadno muzičko tržište iziskuje da čuje u muzici koja dolazi sa Balkana" (Novak, 2012: 107-109).[14]

Osim navedenih, u Srbiji deluju i mnoge druge kompozitorke, kao što su **Vera Milanković** i **Anica Sabo** profesorke na Fakultetu muzičke umetnosti (više u Marić, 2012: 111) i **Vojna Nešić** (predsednica udruženja Žene i muzika u Srbiji). U skladu sa tendencijama u svetu, i u Srbiji je sve više žena koje se opredeljuju za kompozitorski poziv. Sve je veći broj studentkinja kompozicije na muzičkim akademijama („*U moje vreme bilo nas je samo dve*" - kaže Mirjana Živković u razgovoru 2012. u Beogradu), i sve se više kompozitorki uključuje kako u muzički život zemlje i inostranstva putem svojih kompozicija, tako i u razna udruženja, žirije, a učesnice su i stručnih skupova, direktorke institucija, muzičkih škola i pedagoške radnice u školama, na muzičkim akademijama i fakultetima.

14 Deo teksta iz knjige „Žene i muzika", preuzet iz članka na sajtu – VREME, br. 1105, 8. mart 2012, Beograd.

Prema podacima iz Udruženja kompozitora[15] u 2013. godini registrovano je 49 kompozitorki, što ukazuje na tendenciju blagog porasta jer ih je u 2011. godini bilo 45. Pretpostavka je, takođe, da neke kompozitorke nisu učlanjene u ovo udruženje (a neke su članice i stranih udruženja) i da ih je više nego što je zabeleženo. Kompozitorka Isidora Žebeljan postala je redovna članica Srpske akademije nauka i umetnosti (SANU) 2012. i najmlađa je u celom članstvu.

Mada su ovi podaci ohrabrujući, i dalje je primetna rodna neravnopravnost. Pregledom zvaničnog sajta Srpske akademije nauka i umetnosti[16] na dan 6. septembra 2013. godine konstatovala sam da u osam odeljenja SANU - (1) matematika, fizika i geonauke; 2) hemijske i biološke nauke; 3) tehničke nauke; 4) medicinske nauke; 5) jezik i književnost; 6) društvene nauke; 7) istorijske nauke i 8) Odeljenje likovne i muzičke umetnosti) – ima 245 članova i 26 članica, ukupno 271, što znači da su žene zastupljene sa 09,59% (ovde su uključeni redovni, dopisni i inostrani članovi i članovi van radnog sastava). Sekretarsku dužnost u odeljenjima obavljaju jedna žena i sedam muškaraca (12,5% učešća žena), dok je među članovima Predsedništva takođe samo jedna članica, a dvanaest članova (07,69%). U periodu 1887-2013. predsednika je bilo ukupno 21 a nijedna žena. Najveća zastupljenost članica u odnosu na članove je upravo u Odeljenju likovne i muzičke umetnosti (u kome je i kompozitorka Isidora Žebeljan), gde su tri žene od 20 članova - 15%.

Slična situacija je i na čelu Udruženja kompozitora Srbije: od 1945. godine (od kada je osnovano Udruženje) na predsedničkoj poziciji u Udruženju bilo je 19 muškaraca (86,36%) i tri žene (13,63%)[17]. Žena se na poziciji predsednice našla prvi put 2004. godine, dakle početkom 21. veka.

Na osnovu podataka konstatujem da se u rasponu od više od stotinu godina situacija za žene poboljšala za manje od 10%, te da Srbiji predstoji još dug put prosvešćivanja i prihvatanja činjenice da su žene rodno ravnopravne članice visokoobrazovanog društva, sposobne da ostvare isto tako kvalitetne rezultate u domenu nauke, kulture i umetnosti, vlasti i politike, kao i muškarci.

Ostaje nada da će se u budućnosti više primenjivati i Zakon o rodnoj ravnopravnosti („Sl. glasnik RS", br. 104/2009[18]), po kojem je potrebno da minimum zastupljenosti ženske populacije u svim telima javno-društvenih institucija bude 30%.

---

15 Sajt Udruženja kompozitora Srbije: www.composers.rs

16 Sajt SANU: www.sanu.ac.rs

17 Podaci su dostupni na zvaničnom sajtu UKS: www.composers.rs

18 U momentu pisanja rada na snazi je bio ovaj Zakon o rodnoj ravnopravnosti.

1.4. Kompozitorke u enciklopedijama

Kao dodatak istraživanju analiziram tri enciklopedije koje se tematski bave kompozitorkama i kompozitorima u svetu.

Prva, po mom mišljenju najtemeljnija i najznačajnija sa aspekta rodne perspektive u kompozitorskoj profesiji, je Internacionalna enciklopedija kompozitorki (*International Encyclopedia of Women Composers*) autora Arona Koena (Cohen, A. I, 1987), koja sadrži podatke za oko 6000 kompozitorki iz sveta (a koje detaljnije koristim u poglavlju 1.0).

Druga je *Enciklopedie Componisten, 1300 componisten van classieke muziek van A tot Z*, Spectrumboeken, Het Spektrum B.V. (bez godine i autora; ISBN 90 274 6845 1) i sadrži 1300 imena kompozitorki i kompozitora klasične muzike (poređanih hronološki – po abecednom redosledu prezimena), koje/i su živele/i i stvarale/i u periodu od 9. do 20. veka. Među njima su oni vrlo poznati danas ali i u svoje vreme (npr. Bah, Mocart, Betoven...), kao i druge/i manje poznate/i, a koje/i su takođe učestvovale/i u razvoju ozbiljne muzike u svetu. Po rečima autora, leksikon sadrži imena samo onih kompozitorki i kompozitora čija su dela izvođena i van svoje zemlje i to je osnovni kriterijum za izbor.

Koncepcija enciklopedije je takva da o svakoj umetnici/umetniku pruža biografske podatke, podatke o njihovom mestu u muzičkoj istoriji, povezanosti sa drugim muzičkim stvaraocima kao i bibliografske podatke njihovih dela i registar muzičkih pojmova i skraćenica (npr. Aria, Belcanto, Cantor, Fuga, itd.). Namenjen je kako domaćim tako i stranim čitaocima, najviše profesionalnim muzičarima, profesorima muzike, studentima muzičkih akademija i drugima.

Uvrštene kompozitorke većinom potiču iz zemalja Evrope (o Evropi kao najjačem izvorištu umetnosti i pojavi kompozitorki u javnoj sferi kroz istoriju bilo je reči u Poglavlju 1): Engleske (5), Francuske (4), Holandije (3) i Nemačke (2), dok je iz drugih zemalja i kontinenata (Rusija, Australija, Italija) evidentirana po jedna (*Slika 17*).

Slika 17:
Kompozitorke u enciklopediji (%)

Rođene su i komponuju u drugoj polovini i krajem 19. i u 20. veku, osim jedne – Hildegard fon Bingen (11-12. vek). Podatke dajem u *Tabeli 4*.

Tabela 4:
Kompozitorke u enciklopediji

Red. br.	Prezime i ime	Godina rođenja i smrti	Zemlja, grad
1.	Marta Belin Fante-Deker (*Belin Fante-Dekker, Martha*)	1900-1989.	Amsterdam, Holandija
2.	Henrijeta Bosmans (*Bosmans, Henriëtte (Hilda)*)	1895-1952.	Amsterdam, Holandija
3..	Lili Bulanže *(Boulanger, Lili (Juliette, Marie, Olga))*	1893-1918.	Pariz, Francuska
4	Nađa Bulanže *(Boulanger, Nadia (Juliette))*	1887-1979.	Pariz, Francuska
5.	Sesil Šaminad *(Chaminade, Cèecilè (Louise Stèphanie)*	1857-1944.	Pariz, Francuska
6.	Žan Demesju *(Demessieux, Jeanne)*	1921-1968.	Montepjer, Francuska
7.	Rut Gips *(Gipps, Ruth)*	1921-1999.	Saseks, Engleska
8.	Barbara Žirana *(Giuranna, Barbara (Elena))*	1902-1998.	Rođ. Palermo, Sicilija; umrla Rim, Italija
9.	Pegi Glen Vili-Hiks *(Glan Ville-Hicks, Peggy)*	1912-1990.	Melburn, Australija (umrla Sidnej)
10.	Sofija Gubajdulina *(Goebaidoelina, Sofia (Asgatovna))*	1931-	Kristopol, Rusija, od 1992. živi u Hamburgu, Nemačka
11.	Hildegard Bingenska *(Hildegard van Bingen Bemersheim)*	1098-1179.	Rupertsber, Nemačka
12.	Elizabeta Lutiens *(Lutyens, Elisabeth (Agnes))*	1906-1983.	London, UK
13.	Tea Masgrev *(Musgrave, Thea)*	1928 -	Edinburg, UK
14.	Galina Ivanovna Ostevolskaja *(Oestvolskaja, Galina Ivanovna)*	1919-2006.	Sankt Petersburg, Rusija

Red. br.	Prezime i ime	Godina rođenja i smrti	Zemlja, grad
15.	Katarina Rene *(Rennes, van Katharina)*	1858-1940.	Utreht, Holandija (umrla Amsterdam)
16.	Etela Smit *(Smyth, Ethel (Dame Mary))*	1858-1944.	London, UK
17.	Judita Ver *(Weir, Judith)*	1954 -	Kembridž, UK

Leksikon je od posebnog značaja sa aspekta rodne (ne)jednakosti jer je među 1300 navedenih imena evidentirano samo **17 kompozitorki!** (0,013%).

S obzirom na osnovni kriterijum autora da u leksikon uvrsti imena samo onih kompozitorki i kompozitora čija su dela izvođena i van svoje zemlje, ostaje pitanje da li je broj uvrštenih kompozitorki mogao da bude veći. Ako posmatram istorijski pregled (poglavlje 1) jasno je da je žena vekovima sputavana da se obrazuje, samim ti i bavi umetnošću i komponovanjem, pogotovo da istupa u javnoj društvenoj sferi. U periodu kada počinju da svoja dela prikazuju u javnosti kompozitorke su deo čvrstih patrijarhalnih obrazaca (prepoznatljive samo kao supruge, majke, domaćice...), kada je još uvek izražena rodna neravnopravnost koja se ogleda u pravima žena na obrazovanje i delovanje u javnoj društvenoj sferi. Kompozitorke su primorane da kompozicije potpisuju pseudonimom ili muškim imenom pa one tako, iz ljubavi prema umetnosti i profesiji kojom se bave i razloga da njihove kompozicije budu izvedene i na taj način dobiju potvrdu svoje kreativnosti i znanja, pristaju na sopstvenu anonimnost. Ovo sve delom utiče da broj kompozitorki čija se dela izvode i van njihove domovine bude veoma mali.

Treća je analiza muzičkog rečnika o kompozitorkama i kompozitorima 20. veka autora Marka Morisa (*Mark Morris, „The Pimlico Dictionary of Twentieth - Century Composers“ (ISBN 0-7126-6568-4, published by Pimliko, 1999),* značajna zbog činjenice da se i naša zemlja spominje u njemu. Pregledom utvrđujem da ne postoje podaci o kompozitorkama sa našeg područja jer autor napominje da se Jugoslavija raspala na više zemalja (u toku nastajanja enciklopedije) i da će informacije o kompozitorkama i kompozitorima biti dostupne u aktuelnim muzičkim centrima (npr. SOKOJ).

Sa aspekta rodne prepoznatljivosti značajan je podatak da se od 47 navedenih zemalja u svega četiri konstatuje prisustvo kompozitorki (08,51%) i to u malom broju (5), dok samo u jednoj zemlji nema kompozitora (zastupljenost kompozitora je 97,87%). Pregledom konstatujem da je najviše kompozitorki i

kompozitora u 20. veku i to na području do tada dominantnog evropskog kontinenta (Velika Britanija - 35, Francuska - 31).

Iako se u prethodno navedenim enciklopedijama ne spominju imena sa srpske kompozitorske scene, to ne znači da kompozitorki na ovim prostorima nema. U prilog tome govori i činjenica o medijskoj prisutnosti kompozitorki iz uzorka istraživanja.

2. CILJ I ZADACI

Cilj ovoga rada je da sistematizujem, analiziram i objasnim percepciju kompozitorki Srbije u 20. i 21. veku, kao i da analiziram tekstove u pisanim medijima u Srbiji i u inostranstvu, koji svedoče o prisutnosti kompozitorki iz odabranog uzorka u javnoj društvenoj sferi - muzičkom i kulturnom životu. Zadaci su:

- sakupiti i sistematizovati podatke o kompozitorkama Srbije na osnovu analize tekstova u pisanim medijima;
- analizirati tekstove u najaktuelnijim dnevnim novinama u Srbiji;
- formirati biograme za svaku kompozitorku iz uzorka;
- sakupiti i analizirati životne priče kompozitorki iz uzorka;
- porediti podatke iz objavljenih štampanih tekstova sa podacima dobijenim iz životnih priča;
- na osnovu rezultata i zaključaka predložiti mere za promene postojećeg stanja.

3. METODOLOŠKO-TEORIJSKI OKVIR

3.1. Predmet istraživanja

Gde se nalaze podaci na osnovu kojih se može istraživati život i rad kompozitorki iz Srbije?

Na ovo jednostavno pitanje nije bilo jednostavno odgovoriti. Postoje podaci iz institucije Udruženje kompozitora Srbije u koje su učlanjene većina, ali ne sve, kompozitorke koje žive i rade. Takođe, postoje i druge institucije gde one rade i u kojima postoje podaci: Akademija umetnosti UNS u Novom Sadu, Fakultet muzičke umetnosti FMU u Beogradu, Muzikološki institut SANU u Beogradu. Iz svih tih institucija prikupila sam podatke kojima su raspolagali. Bila sam u prilici da dođem do podataka i u univerzitetskim bibliotekama (Univerzitetska biblioteka u Utrehtu, Holandija – literatura na engleskom, nemačkom i holandskom jeziku).[19]

Najviše pouzdanih informacije dobila sam, međutim, od samih kompozitorki neposredno. Ukratko, ne postoji na jednom mestu kompletan pregled onoga što su radile i stvarale kompozitorke u Srbiji od polovine prošlog veka do prve decenije ovoga veka (1945-2013), pa ovaj rad treba da doprinese da se popuni ta praznina u našoj literaturi.

Kompozitorka Ivana Stefanović je bila izvor osnovnih informacija o kompozitorkama, njihovom radu, trenutnim prebivalištima i mogućnostima uspo-

---

19 Zahvaljujem Draganu Kostadinoviću što mi je omogućio učešće na Letnjem seminaru o rodnoj ravnopravnosti NOISE Summerschool, Utreht (Holandija, 2012), koji sam pohađala u periodu od 27. do 31. avgusta 2012. godine i na kojem sam imala predavanje o kompozitorkama iz Srbije.

stavljanja kontakta sa njima, kao i relevantnim institucijama.[20] Na osnovu razgovora sa njom odlučila sam da osnovni kriterijumi za izbor kompozitorki u istraživanju budu one kompozitorke koje su žive i koje hoće da razgovaraju sa mnom. Tako ovom analizom nisu obuhvaćene prve profesionalne kompozitorke Ljubica Marić (Milin, 2010) i Ludmila Frajt (Marić, 2012: 110).

Istraživanje sam radila u više etapa:

a. sakupljanje podataka u periodu od juna 2010. do 31. decembra 2012;
b. životne priče (2010-2012);
c. trodnevna analiza tekstova u dnevnim novinama u Srbiji (2013).

3.2. Metod istraživanja

U radu koristim nekoliko istraživačkih metoda iz iskustva feminističke metodologije: *komparativni metod životne priče* (Mitro, 2012), *analizu sadržaja* (Reinharz i Lynn, 1992) i *feministički metod kritičke analize teksta* (Savić, 2011).

3.3. Uzorak

Da bih dobila zvanične podatke o aktuelnom članstvu, pregledala sam *Listu članica i članova Udruženja kompozitora Srbije*, na dan 24. januara 2011. (www.composers.rs).

Uzorak istraživanja obuhvata više od 10% ukupnog broja kompozitorki učlanjene u Udruženje kompozitora Srbije (u daljem tekstu Udruženje) u 2011. godini: ukupan broj članica i članova je 125, od čega su 44 kompozitorke (35,2%). Kriterijum za izbor uzorka bio je: da kompozitorke žive i rade i da su prihvatile da učestvuju u mom istraživanju. Kompozitorke su rođene u rasponu od 50 godina (1935-1984).

Od prvobitno odabranog većeg broja kompozitorki, ovde detaljno analiziram njih osam, a jedna služi kao kontrolni uzorak. Navodim ih hronološkim redosledom (prema godini rođenja):

1. Mirjana Živković(1935), u daljem tekstu Mirjana ili M. Ž.;
2. Ivana Stefanović (1948), u daljem tekstu Ivana ili I. S.;
3. Katarina Miljković ( )[21], u daljem tekstu Katarina ili K. M.;

---

20 Zahvaljujem kompozitorki Ivani Stefanović na predusretljivosti, svesrdnoj podršci i pomoći koju mi je pružila u početnoj fazi istraživanja.

21 Podatak nije dostupan.

4. Ana Sokolović (1967), u daljem tekstu Ana ili A. S.;
5. Ana Mihajlović(1968), u daljem tekstu Ana ili A. M.;
6. Aleksandra Vrebalov(1970), u daljem tekstu Aleksandra ili A. V.;
7. Aleksandra Anja Đorđević[22] (1970), u daljem tekstu Anja ili A. Đ.;
8. Milica Đorđević (1984), u daljem tekstu Milica ili M. Đ.;
9. Isidora Žebeljan (1967), u daljem tekstu Isidora ili I.Ž. - *kao kontrolni uzorak.*

Od ukupnog broja odabranih kompozitorki, njih šest su članice Udruženja: Aleksandra Anja Đorđević, Mirjana Živković, Katarina Miljković (Vujičić), Ana Mihajlović, Ivana Stefanović i Isidora Žebeljan (66,66%); a tri nisu (bile u toj godini): Aleksandra Vrebalov, Ana Sokolović i Milica Đorđević (33,33%).[23] Obrazovale su se u Srbiji i inostranstvu. Deluju u svojoj zemlji i u inostranstvu (neke su ostvarile višegodišnju aktivnost van Srbije, iz privatnih ili profesionalnih razloga).

Žive i rade u Srbiji (Beograd): Mirjana Živković, Aleksandra Anja Đorđević, Isidora Žebeljan.

Žive i rade van zemlje: Katarina Miljković (SAD, Boston), Ana Sokolović (Kanada, Montreal), Ana Mihajlović (Holandija, Roterdam), Aleksandra Vrebalov (SAD, Njujork).

Povremeno žive i rade u inostranstvu: Ivana Stefanović (Rumunija, Bukurešt) i Milica Đorđević (Nemačka, Berlin).

3.4. Podaci o korpusu

Dve su vrste korpusa empirijskog materijala: **pisani izvori (štampani mediji i elektronske stranice)** i **životne priče.**

22 Kompozitorka Aleksandra Anja Đorđević na zvaničnim sajtovima Udruženja kompozitora i SOKOJ-a predstavljena je sa dva lična imena, međutim, u većini tekstova iz medija koristi se samo jedno - kraće (i možda više prepoznatljivo).

23 Pregledom liste članova u Sekciji kompozitora ozbiljne muzike na dan 9. decembra 2013. konstatovala sam da su sve kompozitorke iz uzorka članice Udruženja (www.composers.rs).

3.4.1.

Korpus pisanih izvora čine:

1. tekstovi o kompozitorkama u štampanim medijima;
2. izjave i tekstovi kompozitorki o sopstvenom životu i radu;
3. izjave i tekstovi o umetnosti i drugim kompozitorkama;
4. objavljena pedagoška i književna literatura;
5. životne priče koje su objavile same kompozitorke ili njihovi bliski srodnici;
6. objavljene fotografije kompozitorki;
7. dokumentacije javnih ustanova (Udruženje kompozitora Srbije, Fakultet muzičke umetnosti, Akademija umetnosti, biblioteke);
8. podaci iz privatne dokumentacije kompozitorki.

3.4.1.1.

Tekstovi u dnevnim novinama sadrže podatke o zastupljenosti kompozitorki i drugih žena u oblasti kulture i medija, sporta, društva i politike, njihovu prisutnost na fotografijama i kao autorke tekstova u šest najtiražnijih dnevnih novina u Srbiji, od toga pet na srpskom jeziku (*Politika, Blic, Danas, Večernje novosti* i *Kurir*) i jednog na mađarskom jeziku (*Magyar Szó*). Ukupan broj tekstova 2165.

3.4.1.2.

Štampani izvori o devet odabranih kompozitorki Srbije čine tekstovi različitih žanrova, koje je neko (ili one same) napisao: u časopisima, novinama (intervjui, izjave, saopštenja); zatim, programi (koncerata, opera, baletskih i drugih predstava), lifleti, plakati, kao i raznovrsni pisani materijali umnoženi i distribuirani u javnosti. Tekstovi su na srpskom jeziku i/ili na stranim jezicima: engleskom, nemačkom, francuskom (s obzirom na činjenicu da je većina kompozitorki trenutno angažovana u raznim zemljama sveta).

Tekstove razvrstane po žanrovima prikazujem u *Tabeli 5* (model Lakić, 2009). Radi bolje preglednosti, slične novinarske vrste svrstala sam u iste kategorije. Ukupan broj tekstova je 195.

Tabela 5:
Tekstovi u štampanim medijima po žanrovima

R. br.	Vrsta teksta	M.Ž.	I.S.	K.M.	A.S.	A.M.	A.V.	A.Đ.	M.Đ.	I.Ž.	Ukupno
1.	Vest/Izveštaj/ Najava/Plakat	2	10	7	12	8	18	15	5	26	**103**
2.	Prikaz/Osvrt/ Komentar	3	2	1	1	1	6	2	5	5	**26**
3.	Intervju / Razgovor	0	6	3	7	0	9	4	3	14	**46**
4.	Biografija/ autobiografija	0	0	1	4	2	1	0	0	4	**12**
5	Bibliografija	0	0	0	0	0	0	1	0	0	**1**
6.	Kritika	0	0	0	0	0	1	1	0	1	**3**
7.	Esej	0	1	0	0	0	0	1	0	0	**2**
8.	Prepiska	0	1	0	1	0	0	0	0	0	**2**
	Ukupno	**5**	**20**	**12**	**25**	**11**	**35**	**25**	**13**	**50**	**195**

Podatke o odabranim analiziranim tekstovima iz štampanih medija[24] prikazujem u Tabeli 6 (model Valić Nedeljković, 2000).

Tabela 6:
Analizirani tekstovi iz štampanih medija

R. br.	Naslov teksta	Medij	Autor/ka	Žanr	Antrfile	Foto	Datum objave
1.	Anja Đorđević: Prostakluk je nepresušna tema	Glas javnosti	Agencija Tanjug	Izjava	-	+	29. 11. 2011.
2.	Ana Sokolović: Gde nestade radost muzike	Politika	Mirjana Sreteno-vić	Izjava	-	+	17. 10. 2012.

24 Među tekstovima u *Tabeli 5* nalazi se i nekoliko tekstova sa internet sajtova.

R. br.	Naslov teksta	Medij	Autor/ka	Žanr	Antrfile	Foto	Datum objave
3.	Susreti na NOMUSU: Aleksandra Vrebalov, kompozitor-ka: Emotivno putovanje do Golgote		Nataša Pejčić	Izjava	-	+	27. 4. 2009.
4.	„Šlageri sa šlagom" u Geozavodu	B92	-	Izveštaj	-	+	11. 6. 2012.
5.	Muzička matematika	Politika	M. Sreteno-vić	Izveštaj		+	19. 6. 2008.
6.	Naše note u Firenci	Večernje novosti	M.N.M.	Izveštaj	-	+	1. 11. 2011.
7.	Opera na srp-skom: „Svadba" Ane Sokolo-vić sutra na Bemusu	Blic	Agencija Tanjug	Izveštaj	-	+	16. 10. 2012.
8.	I muzika je ženskog roda	Večernje novosti	-	Izveštaj	-	+	27. 12. 2008.
9.	Srpska opera „Narcis i Eho" na turne-ji u Velikoj Britaniji	www. serbian--cityclub. org	-	Vest	-	-	5. 10. 2011.
10.	Promocija CD-a Ane Milosavljević, Reflections	KCB	-	Vest	-	+	25. 11. 2011.
11.	Srpska kom-pozitorka Milica Đorđe-vić oduševila Zagrepčane	www. atastars	-	Vest	-	+	15. 4. 2011.

R. br.	Naslov teksta	Medij	Autor/ka	Žanr	Antrfile	Foto	Datum objave
12.	Ivana Stefanović u poseti Aleksandrovcu	www.seecult.org	-	Vest	-	-	29. 4. 2008.
13.	Kamerna muzika Mirjane Živković u Skupštini grada	-	-	Vest	-	+	19. 5. 2010.
14.	Ivana Stefanović, kompozitor, o zvucima Bliskog Istoka	Glas javnosti	B. Lijeskić	Intervju	-	+	4. 2. 2000.
15.	Opera o Milevi Ajnštajn	Politika	Zorica Premate	Intervju	-	+	31. 7. 2010.
16.	Ana Mihajlović*	www.anamihajlovic.net	Veb sajt	Biografija	-	-	-
17.	Prolećna klavirska fešta od 11. do 15. marta	mondo.rs	Tanjug	Najava	-	+	8. 3. 2012.
18.	Kanadska opera na srpskom jeziku	Blic	S.Sudar	Intervju	+	+	30. 5. 2010.
19.	Susreti: Aleksandra Vrebalov, kompozitorka. Komponovanje je za mene način da uronim u život	Blic kultura	B. Marković	Intervju	-	-	7. 8. 2007.
20.	Opera o Milevi Ajnštajn	Večernje novosti	J.S.	Vest	-	+	1. 9. 2011.
21.	Ljubavni sukob razuma i srca	Blic, Kultura	Tatjana Nježić	Prikaz	-	+	21. 10. 2011.

R. br.	Naslov teksta	Medij	Autor/ka	Žanr	Antrfile	Foto	Datum objave
22.	Anja Đorđević: Alas – Atelje 212	RB2	Zorica Premate	Prikaz	-	-	29. 3. 2010.
23.	Teška tema i lagana muzika	Politika	M.S.	Izveštaj	-	+	28. 6. 2008.
24.	U ritmu panka i brejkdensa	Ilustro--vana politika	Snežana Milošević	Intervju	-	+	8. 12. 2011.
25.	Da mi srce ne postane hladno	Glas Javnosti	Biljana Lijeskić	Intervju	-	-	3. 12. 2003.
26.	Zrnce idealizma u kreativnom činu umetnika	-	-	Intervju	-	+	22. 5. 2005.
27.	Govor duše	Novosti	Marina Mirković	Izjava	-	+	8. 3. 2008.
28.	Beograđanka među muzičkom elitom	Blic	Jovan Subotić	Izjava	-	+	7. 2. 2010.

**Biografija sa zvaničnog sajta.*

Podatke o svim medijima koji su pratili rad kompozitorki predstavljam u *Tabeli 7*.

Tabela 7:
Mediji koji su pratili rad kompozitorki

R. br.	MEDIJ	M.Ž.	I.S.	K.M.	A.S.	A.M.	A.V.	A.Đ.	M.Đ.	I.Ž.	Ukupno
1.	Blic / Blic kultura Blic nedelje Žena blic		1		6		9	5	3	7	**31**
2.	Politika / Kulturni dodatak	1	1	2	3		6	1		5	**19**

R. br.	MEDIJ	M.Ž.	I.S.	K.M.	A.S.	A.M.	A.V.	A.Đ.	M.Đ.	I.Ž.	Ukupno
3.	Večernje novosti / Kultura	1					1	1		4	**7**
4.	Danas / Kultura			2			2	1		4	**9**
5.	Dnevnik / Kultura		1				3				**4**
6.	Glas Srbije						2				**2**
7.	Nova misao						2				**2**
8.	Kulturni centar Beograd		1	1			1				**3**
9.	Ilustrovana politika						2				**2**
10.	Novosti / Kultura	1	1				1	1	1		**5**
11.	Glas javnosti		1	1				1		3	**6**
12.	Press						1				**1**
13.	Borba	2									**2**
14.	Politika expres	1									**1**
15.	Zvuk	1									**1**
16.	Bilten Saveza kompozitora Jugoslavije	1									**1**
17.	Beoclick						1			5	**6**
18.	B92 / Kultura		1				1	1	1	5	**9**
19.	RTS / RTS 3. prog./ RTS Satelit		1				1	1	4	1	**8**

R. br.	MEDIJ	M.Ž.	I.S.	K.M.	A.S.	A.M.	A.V.	A.Đ.	M.Đ.	I.Ž.	Ukupno
20.	BEMUS						1	1			**2**
21.	LDP						1				**1**
22.	Seecult.org		2	1			1	1		1	**6**
23.	Programska knjižica	1					3				**4**
24.	RB 2. prog. / RB 3. prog.					1		1			**2**
25.	Narodno pozorište							1			**1**
26.	Pozorište „Duško Radović“							1			**1**
27.	Teatar u mlinu							2			**2**
28.	Jugokoncert	1						1			**2**
29.	Antitrafi-king centar							1			**1**
30.	RPK Pančevo								1		**1**
31.	Vjesnik		1								**1**
32.	Kulturni centar NS		1								**1**
33.	Arena		1								**1**
34.	Arhipelag		1								**1**
35.	Beta		2								**2**
36.	SK Centar Kragujevac			1							**1**
37.	Glas srpske…									1	**1**
38.	24 sata									1	**1**
39.	NIN									1	**1**

R. br.	MEDIJ	M.Ž.	I.S.	K.M.	A.S.	A.M.	A.V.	A.Đ.	M.Đ.	I.Ž.	Ukupno
40.	Pravoslavlje novine srpske									1	**1**
	Ukupno	**10**	**16**	**8**	**9**	**1**	**39**	**21**	**10**	**39**	**153**

3.4.1.3.

Tekst u stripu o kompozitorki pronalazim samo kod jedne kompozitorke iz uzorka istraživanja – Ane Sokolović. Ovoj tekstualnoj formi dajem izdvojeno mesto u radu, jer ima veliki značaj u promovisanju naše kompozitorke u Kanadi, kojoj je posvećena omaž godina 2011/12.

3.4.1.4.

Elektronske stranice sadrže podatke koji su delom preuzeti iz štampanih medija u elektronskoj formi a delom sa sajtova kompozitorki, kao i sama dela (kompozicije) snimljena u formi koja se može slušati i gledati.

Prisutnost odabranih kompozitorki na internet stranama predstavljam u *Tabeli 8* (ovde su isključena elektronska izdanja dnevnih, nedeljnih i periodičnih novina). Kao posebne kategorije izdvojene su: 1) sopstveni veb sajt, 2) Vikipedija - najpoznatija slobodna internet enciklopedija i 3) ostali sajtovi.

Tabela 8:
Prisutnost kompozitorki na internet stranama

R. br.	Internet strane	M.Ž.	I.S.	K.M.	A.S.	A.M.	A.V.	A.Đ.	M.Đ.	I.Ž.	Ukupno
1.	Sopstveni veb sajt	+	+	+	+	+	+	+	+		**8/9**
2.	Vikipedija	+	+				+			+	**4/9**
3.	Ostali sajtovi	+	+	+	+	+	+	+	+	+	**9/9**

Prema dobijenim podacima, zaključujem da osam kompozitorki ima sopstveni veb sajt[25] što je 88,88%. Na Vikipediji (najvećoj internet enciklopediji) nalaze se podaci o četiri kompozitorke iz uzorka (44,44%). Podaci o kompozitorkama i njihovom stvaralaštvu nalaze se i na drugim sajtovima i tu su zastupljene sve kompozitorke (100%).[26]

Zaključujem da elektronski izvori na internetu u 21. veku postaju sve masovniji oblici komunikacije i ozbiljni konkurenti ostalim najvažnijim medijima masovne komunikacije – štampi, radiju, televiziji.

3.4.2.

Životne priče kompozitorki - Na osnovu njih saznajemo njihove lične stavove o sebi, porodici, detinjstvu, školovanju, usavršavanju, uslovima za rad i opstanak od kompozitorske profesije u Srbiji i van njenih granica, odlukama za život van Srbije, medijskoj recepciji, rodno osetljivim ulogama u procesima kompozitorskog stvaralaštva (*Tabela 9*).

Korpus obuhvata osam životnih priča zabeleženih u obliku audio-razgovora u periodu 2010-2012. godine, u vreme kada su odabrane kompozitorke bile u Srbiji, uglavnom u trajanju od 90 minuta, što ukupno iznosi oko 800 minuta. Svi razgovori su transkribovani u tekst („*transkript je pisani oblik (tekst) nekog audio-zapisa*", Savić et al., 2009: 31); dobijeno je ukupno 238 stranica teksta pripremljenog za analizu prema određenim pravilima. Upitnik sadrži pripremljena pitanja koja sam postavljala svakoj kompozitorki i njene odgovore, uz navođenje podataka o situaciji u kojoj se razgovor vodi. Redakcija pisanog teksta je u funkciji analize ovoga rada (naime, izostaje analiza izgovora, akcenata ili načina na koji se govor ostvaruje, pa izostaju i znaci za takvo jezičko ponašanje). Nakon redakcije dobijeno je 112 stranica teksta. Ovome pridodajem i 19 stranica iz razgovora sa I.Ž. (gde su sve izjave kompozitorke preuzete u izvornom obliku iz štampanih medija do kraja 2012, s obzirom da kompozitorka nije imala razumevanja za metod životne priče i nije učestvovala u intervjuisanju).

---

25 Sopstveni veb sajtovi**:** 1. www.mirjanaz.com; 2. www.ivanastefanovic.com; 3. www.katarina-miljkovic.net; www.katarinamiljkovic.rs; 4. www.anasokolovic.com;...

26 Ovde se ubrajaju sajtovi raznih udruženja, institucija, organizacija, kulturnih i umetničkih društava, pozorišta, i drugo, kao npr. Udruženje kompozitora Srbije, SANU, Jugokoncert, BEMUS…, i internet muzičke enciklopedije, npr. http://nl.muziekencyclope

Transkribovanje audio-materijala je povereno profesionalno obučenim osobama koje imaju višegodišnje iskustvo u transkribovanju i primeni uputstava iz relevantne literature.

Jedinice analize životnih priča su: **pitanje i odgovori**, **paragraf** u okviru jednog odgovora, **rečenica** u paragrafu.

Primer:

Ana (1968), Beograd, tema: Detinjstvo

Jedinica analize **pitanje i odgovor**:

Da li su roditelji imali uticaja na Vaše školovanje?

- Roditelji su me upisali na balet, pa su me upisali u muzičku školu.

Da li klavir još uvek postoji u Vašoj porodici?

- Da, da, isti moj klavir, naš prvi klavir je tu u kući. Svaki put kad ja dođem sviram i deca kada dođu sviraju.

Jedinica analize **paragraf** je odgovor u obliku transkribovanog teksta**:**

Q:

A: - Muzička škola je bila nešto predivno za mene i ja sam se školovala da budem kompozitorka. Počela sam muziku na najinstiktivniji način i verovatno su mnoge okolnosti uticale na to da ostanem u toj muzičkoj sredini.

P-1 Jedinica analize **rečenica** u paragrafu:

…(mi) smo srećna, radna, poštena, skromna porodica.

Ukupan korpus za analizu primenom metode **životne priče** čine *transrkipt* i tri dokumenta: *biogram, protokol* i *sažetak.*

Biogram sadrži hronološki redosled događaja iz životne priče svake kompozitorke posebno (Prilog 1 - 7.1. Biogrami) i važnije podatke iz privatnog i javnog domena. U biogramima sam koristila sledeće skraćenice (navođenje je abecednim redosledom):

AU - Akademija umetnosti;

BEMUS - Beogradske muzičke svečanosti;

Bgd - Beograd;

BITEF - Beogradski internacionalni teatarski festival;

CAN - Kanada;

EBC - European Broadcasting Corporation;

f.f. - Filozofski fakultet;

FILUM - Filološko-umetnički fakultet;

FMU - Fakultet muzičke umetnosti;

g. - godina;

JDP - Jugoslovensko dramsko pozorište;

KC - Kulturni centar;

MA - Muzička akademija;

mag. stud. - magistarske studije;
MTK - Međunarodna tribina kompozitora;
MŠ - muzička škola;
NOMUS - Novosadske muzičke svečanosti;
NS - Novi Sad;
OŠ - osnovna škola;
prof. - profesorica/profesorka, profesor;
RB - Radio Beograd;
RS - Radio Sarajevo;
RTV – Radio-televizija;
SAD - Sjedinjene Američke Države;
SANU - Srpska akademija nauka i umetnosti;
SKC - Srpski kulturni centar;
SNP - Srpsko narodno pozorište;
SOKAN - Udruženja kompozitora, tekstopisaca i muzičkih izdavača Kanade;
TVB - Televizija Beograd
UKS – Udruženje kompozitora Srbije;
UNESCO - United Nations Educational, Scientific and Cultural Organization (Organizacija ujedinjenih nacija za obrazovanje, nauku i kulturu);
UO - Upravni odbor;
UU - Univerzitet umetnosti.

Protokol predstavlja „opis uspostavljanja kontakta i toka samog intervjuisanja a **sažetak** opis životne priče" (Mitro, 2012: 197).[27] Podatke o životnim pričama kompozitorki dajem u *Tabeli 9.*

Tabela 9:
Podaci o životnim pričama kompozitorki

R. br.	Ime i prezime	Datum i vreme snimanja	Mesto	Snimateljke	Transkripcija	Minuta	Broj strana
1.	Mirjana Živković	22. 11. 2010. 17.00 časova; 13. 8. 2012. 09.00 časova	Beograd, u stanu kompozitorke	Nataša Kostadinović	Nataša Kostadinović Nora Varga	110	31

27 Ova dva dokumenta su pomoćni izvori za istraživačicu i nisu vidljivi u radu.

R. br.	Ime i prezime	Datum i vreme snimanja	Mesto	Snimateljke	Transkripcija	Minuta	Broj strana
2.	Ivana Stefanović	15. 6. 2010. 11.00 časova; 04. 11. 2012. 16.00 časova	Beograd, kafić Plato; u stanu kompozitorke	Nataša Kostadinović	Rozmeri Sarić	74	19
3.	Katarina Miljković	17. 7. 2012. 15.00 časova; 31. 7. 2012. 16.00 časova.	Beograd, u svekrvinom stanu	Nataša Kostadinović	Nora Varga	87	26
4.	Ana Sokolović	26. 6. 2010. 15.00 časova; 31. 7. 2012. 13.00 časova.	Zemun, restoran na obali Dunava; Beograd, kafić na Terazijama	Svenka Savić, Nataša Kostadinović	Marija Vojvodić, Rozmeri Sarić	161	44
5.	Ana Mihajlović	12. 08. 2012. 11.00 časova.	Beograd, u stanu supruga kompozitorke	Nataša Kostadinović	Rozmeri Sarić	70	27
6.	Aleksandra Vrebalov	15. 07. 2010. 13.00 časova.	Novi Sad, u stanu Svenke Savić	Svenka Savić	Marija Vojvodić	75	24
7.	Aleksandra Anja Đorđević	12. 08. 2012. 14.00 časova.	Beograd, kafić „Pomodoro“	Nataša Kostadinović	Rozmeri Sarić	74	23
8.	Milica Đorđević	27. 07. 2012. 12.30 časova.	Beograd, kafić u Topolskoj 18	Nataša Kostadinović	Nora Varga	150	44
					Ukupno:	**801**	**238**

Teme u životnim pričama prikazujem u *Tabeli 10*.

Tabela 10:
Teme u životnim pričama

Tema	Mirjana *Srbija*	Ivana *** *Rumunija*	Katarina *SAD*	Ana *Kanada*	Ana *Holandija*	Aleksandra *SAD*	Anja *Srbija*	Milica *Nemačka*
Porodica	+	+	+	+	+		+	+
Detinjstvo	+	+	+	+	+		+	+
Školovanje (do studija)	+	+	+	+	+	+	+	+
Značajni događaji za opredeljenje za kompoziciju	+	+	+	+	+		+	+
Značajne lič-nosti u sred-njo-školskom periodu	+	+	+	+	+		+	+
Studiranje	+	+	+	+	+	+	+	
Profesorice/ Profesori	+	+	+	+	+	+	+	+
Usavršavanje	+	+	+	+	+	+	+	+
Kompozitorka/ kompozitor	+	+	+	+	+	+	+	+
Žensko pismo	+	+	+	+	+	+	+	+
Udruženja	+	+	+	+	+		+	+
Festivali	+	+	+	+	+	+	+	+
Tribina kompozitora	+	+	+	+	+	+	+	+
Muzička kritika	+	+	+	+			+	
Komponovanje	+	+	+	+	+	+	+	+
Prvi uspesi	+	+	+	+	+		+	+

Tema	Mirjana *Srbija*	Ivana *** *Rumunija*	Katarina *SAD*	Ana *Kanada*	Ana *Holandija*	Aleksandra *SAD*	Anja *Srbija*	Milica *Nemačka*
Inspiracija	+	+	+	+	+	+	+	+
Naručena kompozicija	+	+	+	+	+	+	+	+
Slobodan izbor	+	+	+	+	+	+	+	+
Periodi nekom-ponovanja	+	+	+	+	+		+	
Zarada (od komponovanja)	+	+	+	+	+		+	+
Kontakti (kompozitorke)	+	+	+	+	+	+		+
Pedagoški rad**	+		+	+		+		+
Mediji (Srbija)	+	+	+	+			+	+
Brak			+	+	+	+	+	+
Suprug			+	+	+			
Deca			+	+				
Kućni poslovi	+	+	+	+	+		+	+
Planovi	+	+	+	+	+		+	+
Odlazak*			+	+	+	+		+
Politika * (indirektno)			+	+	+			+
Umetničko dokazivanje*			+	+	+	+		+
Napredovanje*			+	+	+	+		+
Uslovi*			+	+	+	+		+
Obrazovni sistem*			+	+	+			+
Savremena muzika*			+	+	+			+

Tema	Mirjana *Srbija*	Ivana *** *Rumunija*	Katarina *SAD*	Ana *Kanada*	Ana *Holandija*	Aleksandra *SAD*	Anja *Srbija*	Milica *Nemačka*
Mediji (inostranstvo)*			+	+	+	+		+
Odnos prema kulturi*			+	+	+			
Povratak/ nostalgija*					+			+

Znak + u Tabeli označava da je anketirana kompozitorka odgovorila na postavljeno pitanje.

*Pitanja sa * odnose se na kompozitorke koje sada žive i rade u inostranstvu.*

*Pitanja sa ** odnose se na kompozitorke koje se bave pedagoškim radom.*

*Za kompozitorku sa *** većinu podataka uzela sam iz njenih tekstova.*

4. ANALIZE I REZULTATI

Pregled empirijskog materijala obuhvata tekstove iz *pisanih medija* i *transkripte životnih priča* i odgovore kompozitorki na pitanja *o pojedinim temama* (*Tabela 10*).

4.1. Analiza i rezultati zastupljenosti žena u dnevnim novinama u Srbiji (mart 2013)

Osnovni cilj ove analize bio je da utvrdim medijsku prisutnost kompozitorki i žena uopšte u štampanim tekstovima u odabranim dnevnim novinama. Zadaci analize su:

- utvrditi zastupljenost kompozitorki i žena uopšte u tekstovima po temama (kultura i medij, politika, socijalno-društvene teme, sport);
- utvrditi zastupljenost kompozitorki i žena uopšte na fotografijama;
- utvrditi zastupljenost kompozitorki i žena uopšte kao autorki tekstova.

Odabrala sam vremenski period u martu mesecu (2013), neposredno posle Osmog marta – Dana žena i šest dana odnosno tri nedelje kasnije. Kako je kod nas uobičajeno da se o ženama najčešće piše povodom Osmog marta, Međunarodnog praznika dana žena, želela sam da utvrdim da li će se u odabranim datumima (10, 14 i 24. mart) pomenuti neka od kompozitorki iz korpusa istraživanja. Primenila sam metod analize sadržaja.

4.1.1. Uzorak

U uzorak sam odabrala šest dnevnih novina koji se distribuiraju na području Srbije, na srpskom (*Politika, Blic, Kurir, Večernje novosti* i *Danas*), i kao kontrolni uzorak jedan na mađarskom jeziku koji se distribuira na području Vojvodine (*Magyar Szó*): u martu 2013 (10; 14; 24). Broj strana u odabranim novinama je približno isti, kreće se od 28 do 38. U uzorku je ukupno 2.165 novinskih tekstova za tri dana. Osnovne podatke za svake novine - *Tabela 11*.

Tabela 11:
Analizirane dnevne novine

Dnevne novine	Izdavač	Godina izlaženja	Brojevi koji su analizirani
Politika	Politika novine i magazin d.o.o. Beograd	CX	35681, 35685, 35695
Blic	Ringier Axel Springer d.o.o. Beograd	XVII	5775, 5779, 5789
Večernje novosti	Kompanija „Novosti“ a.d.	LX	bez brojeva
Kurir	Kurir info d.o.o.	XI	3396, 3400, 3410
Danas	Dan Graf d.o.o.	XVII	5640/41, 5645, 5655
Magyar Szó	Nacionalni savet Mađara	LXX	22532, 22536, 22546

4.1.2. Postupak analize uzorka

4.1.2.1. Jedinice analize

Osnovna jedinica analize su dnevne novine.

„Dnevne novine se u Novinarskom leksikonu (Đurić, 2003: 90-91) definišu kao ’dnevni list - novinski dnevnik, glavni model u tipologiji periodične štampe, list koji izlazi svaki dan (ili 5 ili 6 puta nedeljno) i čita manje od 18 sati. Informativni dnevnici sadrže vesti, izveštaje, komentare, članke, intervjue, reportaže, zanimljivosti, a zavisno od rasprostranjenosti, u regionalnom dnevniku i manje značajne komunalne vesti” (Mitro, 2006:10).

Manje jedinice su novinski tekst, novinski tekst o kulturi, politici, sportu i socijalno-društvenim temama (zdravstvo, obrazovanje…); novinski tekstovi o

kompozitorkama i ženama u kulturi, politici, sportu i socijalno-društvenim temama (zdravstvo, obrazovanje…).

4.1.2.2. Kodiranje

U brojevima odabranih dnevnih novina obeležila sam novinske tekstove i kodirala sledeće:

- datum izlaženja;
- tema (kultura i medij, politika, socijalno-društvene teme, sport);
- da li se u novinskom tekstu piše o kompozitorki ili ženi uopšte;
- da li je kompozitorka ili žena uopšte na fotografiji u novinama;
- da li je žena autorka teksta.

Pregled rezultata prema kodiranim kategorijama dajem u *Tabelama 12-20.*

Tabela 12:
Zastupljenost žena u tekstovima - 10. mart 2013.

R. br.	**Teme**	Politika	Blic	Danas	Kurir	Večernje novosti	Magyar Szó	Σ
1.	*Kultura i medij*	5	11	6	5	14	2	**43**
2.	*Politika*	4	1	0	2	2	0	**9**
3.	*Socijalno--društvene teme*	3	3	3	1	2	0	**12**
4.	*Sport*	3	0	0	0	1	0	**4**
5.	*Ukupno žene u tekstu*	15	15	9	8	19	2	**68**
6.	*Ukupan broj tekstova*	112	129	114	79	130	69	**633**
7.	*%*	13,39	11,62	7,89	10,12	14,61	2,89	**10,74**
8.	*Autorke tekstova*	6	9	6	3	3	3	**30**
9.	%	**5,35**	**6,97**	**5,26**	**3,79**	**2,30**	**4,34**	**4,73**

Tabela 13:
Zastupljenost žena u tekstovima - 14. mart 2013.

R. br.	Teme	Politika	Blic	Danas	Kurir	Večernje novosti	Magyar Szó	Σ
1.	*Kultura i medij*	1	10	7	0	36	3	**57**
2.	*Politika*	2	0	2	3	5	0	**14**
3.	*Socijalno--društvene teme*	1	3	1	0	1	3	**9**
4.	*Sport*	0	1	0	2	2	0	**5**
5.	*Žene u tekstu*	3	14	10	5	44	6	**83**
6.	*Broj tekstova*	147	198	223	117	147	93	**925**
7.	*%*	2,04	7,14	4,48	4,27	29,93	6,45	**8,97**
8.	*Autorke tekstova*	5	7	1	4	2	3	**22**
9.	%	**3,40**	**3,53**	**0,44**	**3,41**	**1,36**	**3,22**	**2,37**

Tabela 14:
Zastupljenost žena u tekstovima - 24. mart 2013.

R. br.	Teme	Politika	Blic	Danas	Kurir	Večernje novosti	Magyar Szó	Σ
1.	*Kultura i medij*	6	16	8	1	9	0	**40**
2.	*Politika*	1	4	1	2	0	1	**9**
3.	*Socijalno--društvene teme*	4	4	1	0	2	1	**12**
4.	*Sport*	0	1	0	0	2	0	**3**
5.	*Žene u tekstu*	11	25	10	3	13	2	**64**
6.	*Ukupno tekstova*	115	136	97	103	88	68	**607**

R. br.	Teme	Politika	Blic	Danas	Kurir	Večernje novosti	Magyar Szó	Σ
7.	%	9,56	18,38	10,30	2,91	14,77	2,94	**10,54**
8.	*Autorke tekstova*	9	15	4	10	2	12	**42**
9.	%	**7,82**	**11,02**	**4,12**	**9,70**	**2,27**	**17,64**	**6,91**

Tabela 15:
Zastupljenost žena u tekstovima o kulturi - 10. mart 2013.

R. br.	Teme u kulturi	Politika	Blic	Danas	Kurir	Večernje novosti	Magyar Szó	Σ
1.	*Muzička umetnost*	1	4	0	2	5	0	**12**
2.	*Likovna umetnost*	1	3	1	0	1	0	**6**
3.	*Pozorišna umetnost*	1	0	0	1	0	1	**3**
4.	*Filmska umetnost*	0	1	1	0	0	1	**3**
5.	*Književ-nost*	0	0	1	0	0	0	**1**
6.	*Ukupno tekstova*	3	8	3	3	6	2	**25**
7.	%	**2,67**	**6,20**	**2,63**	**3,79**	**4,61**	**2,89**	**3,94**

Tabela 16:
Zastupljenost žena u tekstovima o kulturi - 14. mart 2013.

R. br.	Teme u kulturi	Politika	Blic	Danas	Kurir	Večernje novosti	Magyar Szó	Σ
1.	*Muzička umetnost*	0	0	3	0	9	0	**12**
2.	*Likovna umetnost*	0	0	0	0	0	0	**0**
3.	*Pozorišna umetnost*	0	0	0	0	0	1	**1**

R. br.	Teme u kulturi	Politika	Blic	Danas	Kurir	Večernje novosti	Magyar Szó	Σ
4.	*Filmska umetnost*	0	0	0	0	6	2	**8**
5.	*Književnost*	0	2	0	0	2	0	**4**
6.	*Ukupno tekstova*	0	2	3	0	17	3	**25**
7.	%	**0**	**1,01**	**1,34**	**0**	**11,56**	**3,22**	**2,70**

Tabela 17:
Zastupljenost žena u tekstovima o kulturi - 24. mart 2013.

R. br.	Teme u kulturi	Politika	Blic	Danas	Kurir	Večernje novosti	Magyar Szó	Σ
1.	*Muzička umetnost*	0	0	2	0	3	0	**5**
2.	*Likovna umetnost*	2	1	0	0	0	0	**3**
3.	*Pozorišna umetnost*	1	1	5	0	1	0	**8**
4.	*Filmska umetnost*	1	1	0	0	0	0	**2**
5.	*Književnost*	0	0	0	1	0	0	**1**
6.	*Ukupno*	4	3	7	1	4	0	**19**
7.	%	**3,47**	**2,20**	**7,21**	**0,97**	**4,54**	**0**	**3,13**

Tabela 18:
Zastupljenost žena na fotografijama - 10. mart 2013.

R. br.	Kategorije	Politika	Blic	Danas	Kurir	Večernje novosti	Magyar Szó	Σ
1.	*Žene na fotografijama*	24	42	25	24	58	8	**181**

R. br.	Kategorije	Politika	Blic	Danas	Kurir	Večernje novosti	Magyar Szó	Σ
2.	*Ukupan broj fotografija*	123	164	134	77	179	42	**719**
3.	Ukupno %	**19,51**	**25,61**	**18,65**	**31,16**	**32,40**	**19,04**	**25,17**

Tabela 19:
Zastupljenost žena na fotografijama - 14. mart 2013.

R. br.	Kategorije	Politika	Blic	Danas	Kurir	Večernje novosti	Magyar Szó	Σ
1.	*Žene na fotografijama*	22	37	32	29	18	12	**150**
2.	*Ukupan broj fotografija*	115	173	160	125	119	54	**746**
3.	Ukupno %	**19,13**	**21,38**	**20**	**23,20**	**15,12**	**22,22**	**20,10**

Tabela 20:
Zastupljenost žena na fotografijama - 24. mart 2013.

R. br.	Kategorije	Politika	Blic	Danas	Kurir	Večernje novosti	Magyar Szó	Σ
1.	*Žene na fotografijama*	32	40	29	13	53	11	**178**
2.	*Ukupan broj fotografija*	106	159	128	127	234	43	**797**
3.	Ukupno %	**30,18**	**25,15**	**22,65**	**10,23**	**22,65**	**25,58**	**44,77**

Rezultate sumiram u nekoliko tačaka.

1. Nema povećanja broja fotografija žena s obzirom na datum. Prosek objavljenih fotografija 10. marta je 25,17 %; 14. marta 20,1 %, a 24. je 44,8%. Najveću zastupljenost fotografija žena imaju *Blic* (24%), *Večernje novosti* (23,4%) i *Politika* (22,9%) (*Tabela 21).*

Tabela 21:
Objavljene fotografije žena (%)

Datum objavljivanja	Politika (%)	Blic (%)	Danas (%)	Kurir (%)	Večernje novosti (%)	Magyar Szó (%)	Ukupno (%)
10. mart 2013.	19,51	25,61	18,65	31,16	32,4	19,04	25,17
14. mart 2013.	19,13	21,38	20	23,2	15,12	22,22	20,1
24. mart 2013.	30,18	25,15	22,65	10,23	22,65	25,58	44,77
%	**22,9**	**24,0**	**20,4**	**21,5**	**23,4**	**22,3**	**30,0**

Večernje novosti ukupno su objavile 129 fotografija, *Blic* 119, *Danas* 86 (*Histogram 5*). U novinama *Kurir* broj se procentualno smanjuje (10. marta 31,2%, 14. marta 23,2%, a 24. marta samo 10,2%) (*Tabela 21*). *Politika* znatno manje objavljuje fotografije žena nakon 8. marta (ispod 20%), dok ih je 24. marta znatno više, a novine *Danas* objavljuju najmanje fotografija. Kompozitorke nisu zastupljene na fotografijama.

Histogram 5:
Broj objavljenih fotografija žena

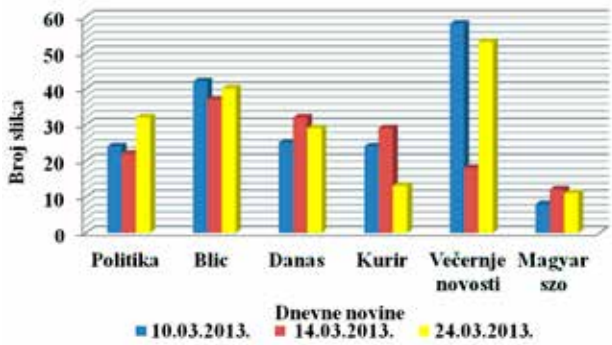

2. Najviše tekstova o ženama uopšte ima u rubrici kultura i mediji (64%), što ne iznenađuje, s obzirom na to da dnevne novine često povećavaju svoje tiraže „tabloidnim", kratkim tekstovima iz privatnog života (udaja, razvod, trudnoća i slično) žena iz javne sfere, naročito glumica, pevačica i drugih ličnosti ženskog pola. Međutim, kompozitorke nisu zastupljene u ovakvim tekstovima. Identična zastupljenost je u rubrikama o politici i socijalno-društvenim temama (15%),

dok je očigledno sport u Srbiji pod rodnom „muškom" dominacijom, jer je najmanji broj tekstova o sportistkinjama - svega 6% (*Slika 18*).

Slika 18:
Tekstovi o ženama (%)

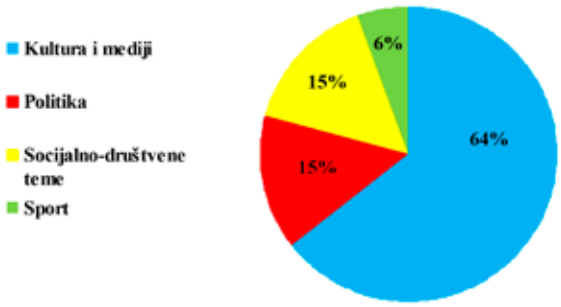

U rubrikama o kulturi i medijima najviše prostora ženama daju *Večernje novosti* (42%), *Blic* 26% i *Danas* 15% (*Slika 19*), međutim kompozitorke nisu zastupljene.

Slika 19:
Tekstovi o ženama:
kultura i mediji (%)

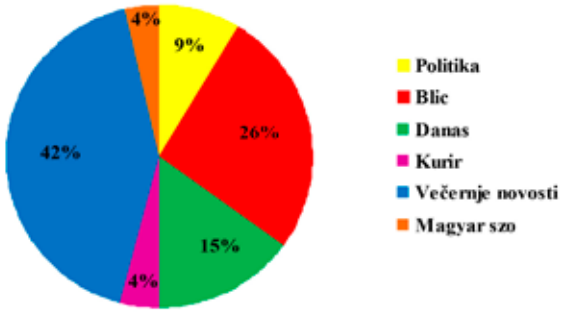

3. Konstantno objavljuju tekstove o ženama *Večernje novosti* (najviše), *Blic* i *Danas*. *Politika*, takođe, u svakom izdanju objavljuje i tekstove o ženama ali njihov broj je često minimalan (npr. 14. marta - samo jedan tekst). U tri dana, u proseku ima 46 tekstova o ženama u kulturi i medijima; *Večernje novosti* 14. marta objavljuju čak 36 (63% od ukupnog broja). *Kurir* i *Magyar Szó* u pojedinim danima uopšte ne pišu o ženama (*Histogram 6*).

Histogram 6:
Tekstovi o ženama: kultura i mediji

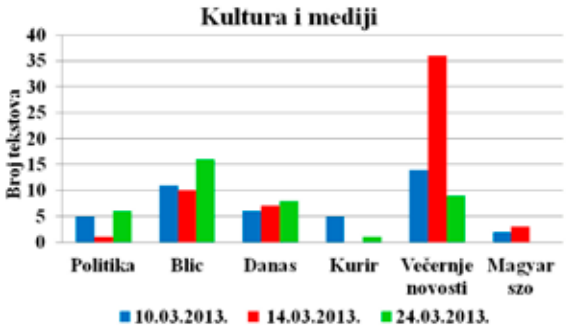

4. U rubrici o politici, *Politika*, *Večernje novosti* i *Kurir* prosečno objavljuju isti broj tekstova (23 %), zatim *Blic* (17%), *Danas* (10%) i *Magyar Szó* (4%) (*Slika 20*). Samo *Politika* i *Kurir* u sva tri analizirana datuma objavljuju tekstove o ženama u politici, ali je njihov broj neujednačen, npr. *Politika* 10. marta četiri teksta, a 24. marta jedan; *Večernje novosti* 14. marta pet tekstova, a 24. marta nijedan.

Slika 20:
Tekstovi o ženama: politika (%)

Novine *Kurir* imaju mali broj tekstova posvećen ženama u politici,[28] ali je taj broj ujednačen u svim posmatranim danima: dva-tri dnevno, dok *Magyar Szó* ima samo jedan tekst, objavljen 24. marta 2013. (*Histogram 7*). Mogući uzrok veoma malog broja tekstova o ženama u politici je činjenica da se one u mnogo manjem broju nalaze na čelnim političkim pozicijama i funkcijama, a najviše se piše upravo o onima koji su na takvim funkcijama, posebno tokom značajnih političkih događanja (izbori, promene u partijama, smene u političkom „vrhu", projekti od nacionalnog značaja, ...).

28 O predstavljanju političarki u dnevnim novinama piše autorka Veronika Mitro (2006).

Histogram 7:
Tekstovi o ženama: politika

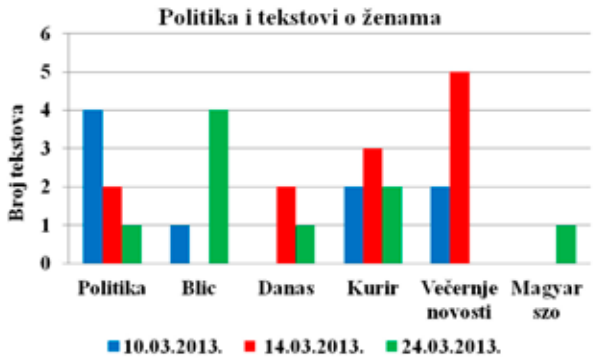

5. Po broju objavljenih tekstova o ženama u socijalno-društvenim temama (*Slika 21*) ističu se *Blic* (31%) i *Politika* (24%), dok *Večernje novosti* i *Danas* imaju podjednak broj (15%) u sva tri datuma iz uzorka, *Magyar Szó* (12%) i *Kurir* samo 3%. Prosečno je 11 tekstova dnevno.

Slika 21:
Tekstovi o ženama: socijalno-društvene teme (%)

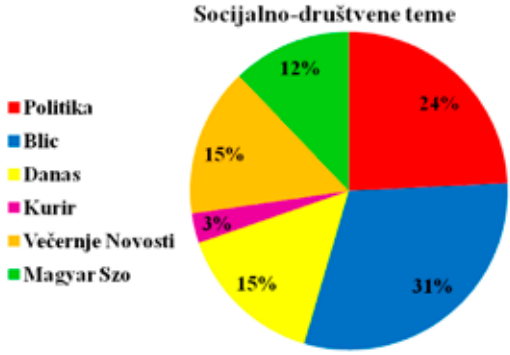

Ukupan broj objavljenih tekstova ne prelazi četiri dnevno (*Blic, Politika, Danas* i *Večernje novosti*), dok *Kurir* i *Magyar Szó*, u pojedinim danima, nemaju nijedan (*Histogram 8*).

Histogram 8:
Tekstovi o ženama: socijalno-društvene teme

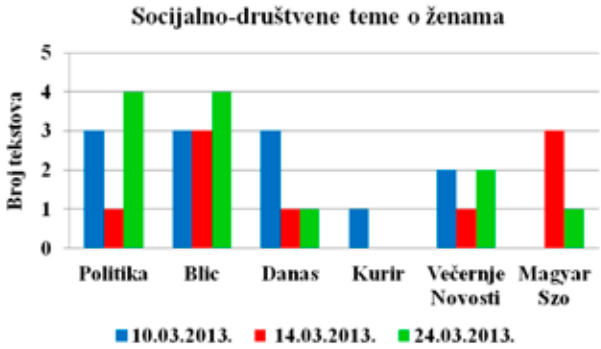

6. O temama iz sporta podaci povremeno potpuno izostaju (npr. listovi *Magyar Szó* i *Danas*), dok samo *Večernje novosti* u sva tri datuma iz uzorka objavljuju tekstove o sportistkinjama (*Histogram 9).*

Histogram 9:
Tekstovi o ženama: sport

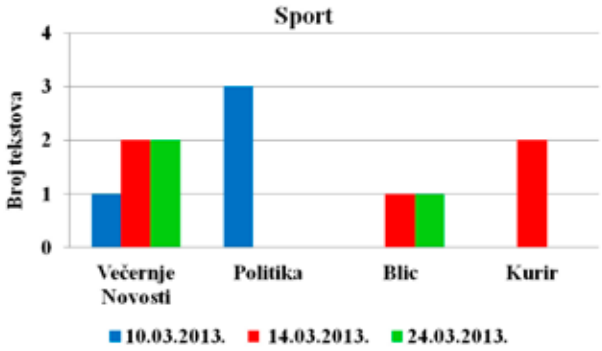

Najveći prosečan broj tekstova o ženama u sportu imaju *Večernje novosti* (42%) i *Politika* (25%), slede *Kurir* (17%) i *Blic* (16%) (*Slika 22*).

Slika 22:
Tekstovi o ženama: sport (%)

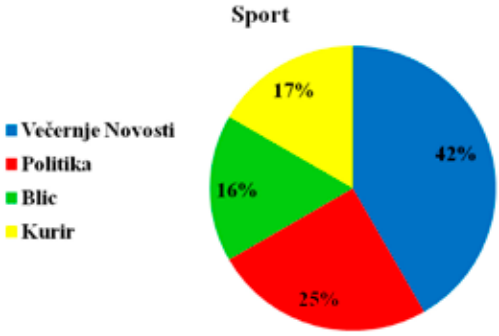

Pitanje je zašto je procenat tekstova o sportistkinjama tako nizak,[29] s obzirom na to da danas u svakom sportu učestvuju i takmiče se kako žene tako i muškarci. Ne bi bilo opravdano da sportske stranice u dnevnim novinama budu rezervisane samo (ili najčešće) za mušku populaciju sportista, jer i sportistkinje ostvaruju izuzetne uspehe u mnogim sportovima.

Iz svega sledi nekoliko zaključaka:

1. Zastupljenost kompozitorki i žena uopšte u tekstovima i na fotografijama u dnevnim novinama iz uzorka ne zavisi od datuma objavljivanja.

2. Žene su kao tema zastupljene u 215 tekstova što je 09,93% od ukupnog broja tekstova u tri dana (2.165). Međutim, o kompozitorkama iz uzorka nije pisano ni u jednom tekstu. Ovo objašnjavam činjenicom da se u istraživanim

29 Više o položaju žena u sportu u Srdić (2011).

danima (10, 14 i 24. mart), kao ni neposredno pre i posle tih datuma, nisu događala premijerna ili druga važna izvođenja njihovih kompozicija, kao i ostala događanja vezana za njihov umetnički rad (promocije, festivali, rad u žiriju, itd.) u Srbiji i u inostranstvu (sa izuzetkom Anje Đorđević, koja je 26. marta nagrađena Poveljom Radio Beograda, više na: www.sokoj.rs).

Nadalje, u „tabloidnim" tekstovima kompozitorke (očigledno) nisu žene o kojima se piše, kao što je to slučaj sa drugim umetnicama i medijskim ličnostima ženskog pola (glumicama, pevačicama,...). O njihovim udajama, razvodima i drugim privatnim događanjima ništa se ne zna (ili vrlo malo), pa one u tom pogledu ostaju nevidljive. Možda je razlog u tome što život kompozitorki kao ni Udruženje čije su članice, ne prate skandali, a u prilog tome govore i one same (*Mi se ne tučemo, nego samo radimo, mi smo nevidljive zato što nismo zanimljive, nismo „prva strana"[I.S.]*). Svoju privatnost retko predstavljaju u javnosti. Medijsku prepoznatljivost i popularnost ostvaruju isključivo na osnovu svog rada i profesionalnih uspeha (komponovanje, dirigovanje, pevanje, aranžiranje, pedagoški rad...), čime preuzimaju model ponašanja predstavljanja muškarca.

3. Na fotografijama u dnevnim novinama česti su ženski likovi, što objašnjavam činjenicom da su u analizu uključene reklame (proizvode za kuću, higijenu i kozmetiku reklamiraju žene) i sadržaji sa fotografijama u vezi sa predstojećim ili već održanim kulturnim događanjima: predstavama, performansima, zatim TV filmovima i serijama (koji često imaju ženski lik ili žensko telo kao uvodni „poziv" u temu i video-pažnju čitaoca).

Lik kompozitorki se ne pojavljuje ni u jednoj reklami, što implicira pretpostavku da one nisu dovoljno interesantne ili uopšte pozvane da učestvuju u takvoj vrsti medijske prezentacije, kao i da (možda) one same ne žele da sebe reklamiraju na takav način (o ovoj temi nema podataka u razgovorima).

S obzirom da u istraživanim danima nije bilo premijernih izvođenja neke kompozicije napisane od strane kompozitorki iz uzorka, nije se pojavila ni njihova fotografija u tom kontekstu (a što je čest slučaj kada su u pitanju premijerna izvođenja ili intervjui sa njima).

U pojedinim dnevnim novinama svakodnevno se pojavljuje fotografija obnažene žene (što je očekivano u porno ili erotskim časopisima, ali ne u dnevnim novinama), uz komentar najčešće povezan sa aktuelnim političkim pitanjima ili političarima,[30] dok drugi listovi (npr. *Danas,* subotom) nude alternativnu fotografiju starije žene (da bi se prevazišla praksa gole žene).

---

30 Videti novinski list *Blic*, str. 6.

4. Dnevne novine u proseku objavljuju najviše dva teksta o ženama u jednom danu, što je u odnosu na ukupan broj tekstova malo. Najmanji broj tekstova o ženi je u sportskim rubrikama i rubrikama o kulturi, čime se stvara pogrešna predstava da su čitateljke manje zainteresovane za obrazovanje, kulturu i zdrav, sportski način života (posebno to utiče na žensku mlađu populaciju). Žena je tema u samo 10,1% tekstova od ukupnog broja (721), a autorke su u svega 4,7% .

5. Pregledom potpisanih autora i autorki tekstova (neki od tekstova su nepotpisani ili redakcijski) zaključujem da su autorke zastupljene u malom procentu (svega 1,2%), što može ukazati na rodnu neravnopravnost u medijima i manji broj žurnalistkinja koje su stalno zaposlene u medijskim kućama. Svakako da bi uvid u ovu problematiku bio kompletniji sagledavanjem i činjenica koje ovom prilikom nisu bile predmet pažnje (npr. direktori/direktorke, urednici i ostali subjekti koji vode i održavaju jedan dnevni list).

6. Dnevne novine o kompozitorkama kao i o drugim umetnicama, kulturnim i medijskim radnicama, političarkama, sportistkinjama najčešće pišu jezikom koji ih čini profesionalno i rodno nedovoljno vidljivim.

4.2. Analiza i rezultati tekstova o osam kompozitorki u pisanim medijima31

U periodu od 2010. do kraja 2012. godine[32] u pisanim medijima sakupila sam ukupno 195 tekstova (videti Prilog Korpus pisanih medija), koji svedoče o prisutnosti kompozitorki u medijima i predstavljaju osnovu za formiranje biograma. Predstavljam ih razvrstane po žanrovima (*Tabela 5,* str. 42) u osam novinarskih kategorija (od kojih neke sadrže i dva, tri i četiri oblika): 1) Vest/Izveštaj/ Najava/Plakat; 2) Prikaz/Osvrt/Komentar; 3) Intervju/ Razgovor; 4) Biografija; 5) Bibliografija; 6) Kritika; 7) Esej i 8) Prepiska.

Rezultati su sledeći:

1) Najveći broj objavljenih tekstova je u kategorijama 1) Vesti 103; 3) Intervju/Razgovor 46 i 2) Prikaz/Osvrt/Komentar 26, što je 89,74% dok su ostale vrste zastupljene u vrlo malom procentu (manje od 12%).

---

31 Pod pisanim medijima u ovom poglavlju podrazumevam štampane medije i medije sa internet strana.

32 Zbog malog broja tekstova u predviđenom istraživanom periodu (koji kod nekih kompozitorki ne prelazi dva) u korpus sam uključila i dostupne tekstove iz godina pre 2010.

Kompozitorke su najčešće prisutne u kratkim novinskim tekstovima – takvih tekstova ima čak 52,82%, što znači da izostaju temeljniji kritički osvrti o njima i njihovom stvaralaštvu. Osim što su retko prisutne u tekstovima (sa izuzetkom perioda premijera njihovih kompozicija ili drugih značajnih izvođenja), prostor koji dobijaju u svakodnevnim visokotiražnim štampanim medijima je mali, što opet znači da su one nedovoljno vidljive.

2) Osim u novinskim tekstovima, informacije sam sakupila i iz drugih medija i internet strana (televizijske i pozorišne kuće, udruženja, festivali - plakati, repertoari i drugo); podatke o svim medijima predstavljam u 40 kategorija (detaljniji prikaz u *Tabeli 7*). Pojedine kategorije predstavljaju skup tri – četiri vrste izdanja iste medijske kuće (npr. Blic/Blic kultura/Blic nedelje i Žena blic), radi bolje preglednosti.

- **Mediji sa najvećim brojem objavljenih tekstova o kompozitorkama su**: *Blic/Blic kultura/Blic nedelje/Žena blic* (31) i 2) *Politika/Kulturni dodatak* (19) - 05,00% od ukupnog broja tekstova.
- **Mediji sa 5 do 10 tekstova su:**

Danas/Kultura (9); 19) *RTS/RTS 3. prog./RTS Satelit* (8); *Večernje novosti/Kultura* (7); *Glas javnosti* (6); *B92/Kultura* (6); *Seecult.org* (6); *Novosti/Kultura* (5) - 17,50% od ukupnog broja tekstova.

- **Mediji sa 1 do 5 tekstova su:**

31 medij – 77,50% od ukupnog broja medija.

Najviše je medija - 31 ili 77,50% koji su vrlo retko pisali o kompozitorkama iz uzorka istraživanja i informisali o uspesima uopšte o životu i radu srpskih kompozitorki iz 21. veka. Podaci govore da je medijska propraćenost umetničke muzike vrlo slaba, a mediji nemaju dovoljno interesovanja za kompozitorke te vrste umetnosti i njihova dela. Medijska pažnja je usmerena na druge muzičke žanrove (najčešće narodna, folk i pop scena), njihove stvaraoce i izvođače (domaće i strane grupe, pevačice, pevači), koji više privatnim (najčešće skandaloznim) nego profesionalnim vestima (i slikama) povećavaju tiraž listova.

Od štampanih novinskih medija iz posmatranog uzorka rad naših kompozitorki najviše su pratili listovi *Blic* i *Politika*, što znači da te medijske kuće pokazuju interesovanje i brigu za kulturu i imaju stalno zaposlene (ili povremeno angažovane) muzičke kritičare.

Da bi se doprinelo očuvanju kulturne baštine, a da bi se istovremeno doprinosilo muzičkom obrazovanju i razvijanju umetničkog ukusa publike, ali i senzibilisanju za upotrebu rodno osetljivog jezika, novinski članci, TV i radio-emisije morale bi da umetničkoj muzici i onima koji je izvode i stvaraju, kao i kulturi uopšte obezbede više prostora. Takođe je neophodno školovati i podsticati

muzičke kritičare da na kreativan, zanimljiv i nadahnut način[33] vode čitalačku publiku kroz uspehe srpskih kompozitorki, koje su bez materijalne podrške i podrške društva, najčešće prepuštene same sebi u izgradnji medijskog imidža (o čemu same svedoče, u životnim pričama).

3) Primenu rodno osetljivog teksta analiziram u svim tekstovima iz korpusa pisanih medija (u posebnom Prilogu *Korpus pisanih medija*, ukupno 364 strana) i dajem pregled po kompozitorkama (*Tabela 23*).

Od ukupnog broja tekstova na srpskom jeziku – 185 (nisu uzeti u obzir tekstovi na stranom jeziku) rodno osetljivim jezikom napisano je 99 – 53,51%, rodno neosetljivim 6 – 3,24% a kombinovanjem rodno osetljivog i rodno neosetljivog 80 – 43,25%. Ovi podaci ukazuju na to da se rodno osetljivi jezik koristi u pisanim medijima ali da njegova upotreba nije dosledna, naročito kod imenica koje se ređe upotrebljavaju u ženskom rodu (*Tabela 25*).

4) Jedan od osnovnih pokazatelja da li je u naslovu korišten rodno osetljivi jezik jesu imenice ženskog roda. U *Tabeli 22* dajem pregled naslova (sa podnaslovima i nadnaslovima) iz celokupnog korpusa pisanih medija u kojima su korištene rodno osetljive imenice, a izuzimam naslove u kojima ih nema (npr. *Urnebesno zlokobno*, *U inostranstvo umesto u svoj stan, Srpska opera u Torontu* i drugi). Nisu uzeti u obzir naslovi u kojima nema takvih imenica. Takođe, uključeni su i oni tekstovi koji u naslovu rubrike imaju imenicu samo u muškom rodu (npr. *Umetnik i vreme*, *Svi moji savremenici*, ...), a u tekstovima se govori o umetnicama.

Osnovna hipoteza je da su naslovi tekstova napisani rodno osetljivim i rodno neosetljivim jezikom u podjednakom procentu. Posebno su obeležene rubrike sa:

* - naslovi u rubrikama u novinskim listovima postoje samo u muškom rodu;

** - imenica je u tekstu u prenesenom značenju (humanost, plemenitost);

*** - imenica (i pridev) treba da budu napisani u oba roda;

**** - u naslovu bi trebalo naglasiti da je reč o ženskom pop vokalu.

Broj tekstova u čijim naslovima je jasno naglašena profesija kojom se kompozitorke bave je 42 od kojih je u 18 korišten rodno osetljivi jezik (42,85%) a u 24 nije (57,15%). Ovo ukazuje na to da se kompozitorska profesija češće predstavlja u muškom rodu iako je broj aktivnih kompozitorki u Srbiji znatan. Hipoteza je delimično potvrđena.

---

33 Videti edukativno-pedagoški strip (brošuru) *Ana* o Ani Sokolović, kojim Kanada svoju kompozitorku godine predstavlja i popularišе (više u poglavlju 5.0).

Imenice koje se javljaju u naslovima (podnaslovima i nadnaslovima) u oba roda su *kompozitorka/kompozitor* i *autorka/autor*, dok se *umetnik, akademik, laureat, savremenik, dirigent, član, pop vokal* pojavljuju samo u muškom rodu, iako se u tekstu govori o kompozitorkama.

Tabela 22:
Zastupljenost rodno osetljivog jezika u imenicama u naslovima

R. br.	Naslov teksta	Rodno osetljiv	Rodno neosetljiv
1.	***Kompozitor*** Mirjana Živković: Programska knjižica autorskog koncerta		+
2.	Ivana Stefanović, ***kompozitor***, o zvucima Bliskog istoka		+
3.	***Svi moji savremenici*** - Izoštreni gen estetskog*		+
4.	Koncert „Čipka u obliku i zvuku“ predstavlja žensko (muzičko) pismo – beogradski krug ***kompozitorki***	+	
5.	Ponovo nagrađena ***kompozitorka*** Ana Sokolović		+
6.	Ana Sokolović, ***kompozitor***. Srpkinja ***kompozitor*** godine u Kanadi		+
7.	Kanadska ***kompozitorka*** prvi put u Srbiji	+	
8.	Srpsko-kanadska ***kompozitorka*** Ana Sokolović nacionalno blago Kvebeka	+	
9.	***Kompozitorka*** Ana Sokolović ***dobitnik*** najznačajnije kanadske umetničke nagrade		+
10.	Non-stop muzika sa 40 holandskih ***kompozitorki***	+	
11.	***Dirigent*** Ana Mihajlović		+
12.	Aleksandra Vrebalov, ***kompozitorka*** sa stalnim mestom boravka u SAD. Mejlovi daju malo od naših života	+	
13.	Susreti: Aleksandra Vrebalov, ***kompozitorka.*** Komponovanje je za mene način da uronim u život	+	
14.	Susreti na Nomusu: Aleksandra Vrebalov, ***kompozitorka*** Emotivno putovanje do Golgote	+	
15.	***Umetnik i vreme***. Opera o Milevi Ajnštajn*		+
16.	Vrebalov: Nije lako biti ***čovek*****		+

R. br.	Naslov teksta	Rodno osetljiv	Rodno neosetljiv
17.	Ovacije ***akterima*** svetske premijere opere „Mileva" u SNP-u***		+
18.	Intervju: Aleksandra Vrebalov, ***kompozitorka***. Ko kaže da srpski nije za operu	+	
19.	***Naši u svetu***. Aleksandra Vrebalov, ***kompozitorka***. Oduševljava me brojnost žena na srpskoj kompozitorskoj sceni*		+
20.	Ko je Aleksandra Vrebalov – progresivna ***kompozitorka***	+	
21.	Nagrada ***autorki*** opere o Milevi Ajnštajn	+	
22.	***Pop vokal*** u svetu kamerne muzike****		+
23.	***Autorka*** opere „Narcis i eho" rasla je na divnim pričama za decu. Anja Đorđević: Prostakluk je nepresušna tema	+	
24.	Tribina ***kompozitora*** u Beču		+
25.	***Beograđanka*** među muzičkom elitom	+	
26.	Srpska kompozitorka Milica Đorđević oduševila ***Zagrepčane***		+
27.	Mlada ***kompozitorka*** osvaja svet	+	
28.	Isidora Žebeljan, ***kompozitor***, o umetničkoj i primenjenoj muzici. U tandemu s Bregovićem		+
29.	Isidora Žebeljan, beogradska ***kompozitorka*** posle uspeha u Londonu i Beču s „Pesmom putnika u noći" i „Zorom D". Da mi srce ne postane hladno	+	
30.	Zrnce idealizma u kreativnom činu ***umetnika***		+
31.	Ličnosti 2008. godine: Isidora Žebeljan, ***kompozitor***. Volim muziku žestokog dejstva		+
32.	***Umetnik i vreme***. Isidora Žebeljan: Opera u metrou*		+
33.	Isidora Žebeljan, ***kompozitor*** svetske reputacije. Vera je sve u mom životu		+
34.	Isidora Žebeljan: ***Kompozitorka*** koja pleše uz muziku koju stvara	+	
35.	***Najmoćniji*** u Srbiji – od 101. do 300. mesta		+

R. br.	Naslov teksta	Rodno osetljiv	Rodno neosetljiv
36.	Intervju sa ***kompozitorkom***. Isidora Žebeljan: Nekultura će nas odvesti na dno	+	
37.	Suzana Savičić Sekulić ***prvi laureat***		+
38.	Intervju: Isidora Žebeljan, ***kompozitorka***. Ukus muzike	+	
39.	Žebeljan sa Brodski kvartetom, Sutra na Kolarcu čuveni Britanci sviraju muziku naše ***kompozitorke***	+	
40.	Koncert Minijature svih ***kompozitora – članova*** Srpske akademije nauka i umetnosti***		+
41.	***Kompozitori*** SANU 21. veka za jubilej SANU ***		+
42.	Isidora Žebeljan najmlađi ***akademik.*** Od klasike do panka		+
	ukupno	**18**	**24**

5) Primere upotrebe rodno osetljivog i rodno neosetljivog jezika u tekstovima predstavljam na uzorku od 28 tekstova različitih žanrova iz celokupnog korpusa (*Tabela 24*), odabranih slučajnim uzorkom.

Rezultati analize su sledeći:

a) Najveći broj tekstova – 16 (57,14%) pisan je rodno osetljivim i rodno neosetljivim jezikom, što znači da autori/ke nisu dosledni/e, pa se ponekad, čak u istoj rečenici, upotrebljava čas ženski, čas muški rod za označavanje profesije osobe ženskog pola. To pokazuje da su autorke/autori tekstova informisane/i o potrebi upotrebe rodno osetljivog jezika ali da se ta praksa još uvek ne smatra uobičajenom, pa ni obavezujućom. Primeri:

Autorka *sasvim osobenog muzičkog jezika je tokom studija radila u Radio Beogradu kao* ***urednik i autor;***

Naša ***kompozitorka*** *Ana Sokolović proglašena je ove godine za nacionalno blago Kvebeka, čime joj je kvebeški parlament odao počast kao* ***autorki*** *koja 20 godina živi i stvara u Montrealu. Kao treći* ***kompozitor*** *u istoriji Kvebeka, proglašena je njegovim kulturnim blagom;*

...koncert posvećen multimedijalnim delima ***kompozitorke*** *Katarine Miljković. Na promenu u muzičkom izrazu uticao je i odlazak u Boston 1992. godine, gde danas radi kao* ***profesor.***

…publika je posle koncerta kamerne muzike pozdravila našu ***kompozitorku*** *Mirjanu Živković****…*** *Ona je naš prvi* ***kompozitor*** *koji je…*

b) Rodno neosetljivim jezikom napisano je 7 tekstova (25,00%), u kojima je naročito izraženo korišćenje muškog roda u iskazivanju funkcija ili pisanju lične biografije; ove autorke/autori ne pokazuju dovoljno znanje i umenje iz oblasti rodnosti. Primeri:

Državni sekretar *Ministarstva kulture Srbije Ivana Stefanović u poseti je 29. aprila opštini Aleksandrovac, gde će obići, između ostalog, i manastir Drenča iz 14. veka.*

Šta znači sintagma „srpski umetnik" u svetu? Da li vas je neko napolju predstavio kao srpskog umetnika? *- Vrlo često! Ja uvek kažem da sam iz Srbije, mada za njih* ***„srpski kompozitor"*** *ne znači ništa, jer je naša kultura mala i ne postoji prepoznatljivi kontekst u koji bi me smestili.*

U vreme studija bila je ***član*** *grupe istaknutih mladih* ***kompozitora*** *„Sedam veličanstvenih". U Holandiji živi od 1995. godine gde je aktivna kao* ***kompozitor*** *ali i kao* ***dirigent i izvođač*** *savremene muzike. Radi kao* ***dirigent****…*

c) Najmanji je broj tekstova u kojima je dosledno korišten rodno osetljiv jezik – 5 (17,85%), što govori o autorkinom/autorovom poznavanju pravila rodne osetljivosti, ali i njihove opredeljenosti da dosledno primenjuju ta pravila. Primeri:

…o tome kako je sve strašno, vulgarno i nekulturno neću da pričam, rekla je ***kompozitorka*** *Anja Đorđević..; Mlada* ***autorka*** *opere „Narcis i Eho" smatra da je prava nedaća što su ljudi koji odlučuju i formiraju određene institucije, događaje, najčešće loše odabrani…****Đorđevićeva*** *je dodala da je rasla na divnoj muzici…*

….koji će na tom koncertu premijerno u Srbiji izvesti delo „Stanice" naše ***kompozitorke*** *Aleksandre Vrebalov.*

Opera „Svadba" srpske ***kompozitorke*** *iz Kanade Ane Sokolović, za koju je* ***autorka*** *dobila prestižno priznanje „Nacionalno blago Kvebeka", imaće srpsku premijeru sutra uveče u okviru 44. Bemusa, na sceni Ateljea 212. Malo poznata* ***autorka*** *u Srbiji…*

Zaključujem da tekstovi u štampanim medijima odražavaju sliku nedovoljne obrazovanosti i informisanosti novinara koji su pisali analizirane tekstove o rodno osetljivom jeziku, ili nespremnost da prihvate novìne koje se njime predlažu. Tekstovi se pišu rodno osetljivim i rodno neosetljivim jezikom ali je vrlo česta pojava kombinacije oba u istom tekstu (paragrafu, čak i u istoj rečenici). Očito je, međutim, da se ne poznaje (ili ne poštuje) ni pravilo davno zapisano u gra-

matikama srpskog jezika, da se za žensku osobu ne može upotrebiti muški oblik prezimena, ako uz prezime ne stoji i ime žene, a i takvih primera ima u analiziranim tekstovima, na primer: *Živković pre svega spada u retke srpske kompozitore koji su pisali za taj instrument* (Primer se odnosi na Mirjanu Živković, *Tabela 24,* broj 13). U svakom slučaju, bilo bi neophodno da svi masovni mediji (štampa, radio i televizija) imaju lektore, kao i da ti lektori poznaju i primenjuju osnovna pravila rodno osetljivog jezika.

Problem nedosledne upotrebe rodno osetljivog jezika ili otpora prema toj upotrebi svakako se ne može svesti samo na odgovornost medija, jer su mediji najčešće samo prenosnici informacija i podataka, koje dobijaju iz raznih organa, organizacija i institucija – državnih, društvenih i privatnih koji još nemaju naviku (ili ne žele) da upotrebljavaju sve „novotarije" rodno osetljivog jezika. Pregledom zvaničnih sajtova najviših muzičkih institucija u Srbiji[34] zaključujem da su sve funkcije, zvanja i profesije predstavljene isključivo u muškom rodu.[35]

6) U *Tabeli 25* predstavljam imenice koje se najčešće koriste u medijskom predstavljanju kompozitorki u tekstovima, kroz reči medija i reči samih kompozitorki, u ženskom i muškom rodu.

Osnovna hipoteza je da rodno osetljivi jezik mediji koriste doslednije nego što same kompozitorke to čine u sopstvenom jeziku.

Rezultati su sledeći:

U analiziranim primerima ukupno je 125 imenica, od čega 51 različitog značenja: u govoru medija 82 a u govoru kompozitorki 43. Mediji su imenice 43 puta upotrebili rodno osetljivim jezikom (52,43%) i 39 puta rodno neosetljivim jezikom (47,57%) dok je u govoru kompozitorki odnos suprotan: rodno osetljivim jezikom – 19 (44,18%) a rodno neosetljivim 24 imenice (55,81%).

Ovim zaključujem da je hipoteza potvrđena.

Međutim, potrebno je napomenuti da je samo imenica kompozitorka/kompozitor zastupljena u sve četiri istraživane varijante: kao rodno osetljiva i rodno neosetljiva u govoru medija i kao rodno osetljiva i rodno neosetljiva u govoru kompozitorki, što smatram opravdanim jer se ovom imenicom u pisanim medi-

---

34 Fakultet muzičke umetnosti u Beogradu: www.fmu.bg.ac.rs, Akademija umetnosti u Novom Sadu: www.akademija.uns.ac.rs, Fakultet umetnosti u Nišu: www.artf.ni.ac.rs; FILUM u Kragujevcu: www.filum.kg.ac.rs

35 Na primer: Jovičić dr Dubravka dekan, redovni profesor klavira; Zakić dr Mirjana, prodekan za nastavu i naučni rad (FMU Beograd); profesor mr Dubravka Lazić, prodekan za umetnički rad (AU, Novi Sad); dekan dr Suzana Kostić, redovni profesor (Fakultet umetnosti Niš) i druge. Isti princip primenjen je i na prateće službe: viši referent, bibliotekar, šef službe i slično, a na tim mestima, takođe, radi veliki broj žena.

jima naglašava profesija kompozitorki. Na primeru samo ove imenice (koju smatram najvažnijom jer je korpus istraživanja devet kompozitorki Srbije) hipoteza nije potvrđena: i u govoru medija i u govoru kompozitorki gotovo je identična pojava upotrebe rodno osetljivog i rodno neosetljivog jezika (vidljivo u *Tabeli 25*).

7) Pregled zastupljenosti fotografije u tekstu dajem u *Tabeli 26*: u celokupnom korpusu tekstova (195) fotografija je zastupljena u 137 (70,25%), što govori o tome da kompozitorke pristaju i žele da se u tekstovima o njihovoj muzici i stvaralačkom radu prikaže i njihova fotografija (najčešće) ili fotografija vezana za njihovo delo (plakat, zdanje, izvođački ansambl, pozorišna predstava, balet, koncert...).

Ukupan broj fotografija je 224. Najveći je broj tekstova u kojima je zastupljena fotografija same kompozitorke – 114 (50,89%) i kompozitorka na naslovnoj strani – 11 (04,91%) a ostale posmatrane kategorije su: kompozitorka sa jednom ili više ličnosti – 13 (05, 80%); druga ličnost – 36 (16,07%); i ostale slike – 50 (22,32%). Zaključujem da kompozitorke žele da budu vidljive u javnoj društvenoj sferi i prepoznatljive u pisanim medijima i društvu ne samo putem informacija o njima i njihovim dostignućima u kompozitorskom stvaralaštvu već i preko vizuelnog elementa – fotografije.

Tabela 23:
Rodno osetljivi i rodno neosetljivi jezik u tekstovima (celokupan korpus)

R. br.	Kompo-zitorka	Rodno ose-tljiv jezik	Ukupno	Rodno neosetljiv jezik	Ukupno	Rodno osetljiv + rodno neosetljiv jezik	Ukupno
1.	M.Ž.	P: 1, 2	**2**	P: 4, 5	**2**	P: 3	**1**
2.	I.S.	P: 1, 4, 6, 7, 8, 12, 13,15, 16, 17, 18 , 19, 20	**13**	P: 9, 14	**2**	P: 2, 3, 5, 10, 11	**5**
3.	K.M.	P: 4, 5, 6, 9, 11	**5**		**0**	P: 1, 2, 3, 7, 8, 10, 12	**7**
4.	A. S.	P: 7, 9, 13, 14, 19, 24, 25	**7**	P: 6	**1**	P: 1, 2, 3, 4, 5, 8, 10, 16, 17, 18, 20, 21, 22, 23	**14**
5.	A.M.	P: 4, 5, 6, 7, 8, 9	**6**	P: 2	**1**	P:3	**1**
6.	A.V.	P: 1, 2, 5, 7, 10, 13, 14, 15, 17, 18, 19, 21, 22, 23, 24, 26, 29, 30, 31, 32, 34	**21**		**0**	P: 3, 4, 6, 8, 11, 12, 16, 20, 25, 27, 28, 33, 35	**13**
7.	A.Đ.	P: 1, 2, 5, 8, 11, 12, 13, 16, 18, 19, 20, 22	**12**		**0**	P: 3, 4, 6, 7, 9, 15, 21, 23, 24	**9**
8.	M.Đ.	P: 1, 4, 5, 7, 9, 11, 13	**7**		**0**	P: 2, 3, 6, 8, 10, 12	**6**
9.	I.Ž.	P: 4, 5, 6, 8, 9, 11, 13, 16, 17, 19, 21, 25, 26, 28, 30, 31, 33, 36, 37, 38, 40, 42,47, 48, 49, 50	**26**		**0**	P: 1, 2, 3, 7, 10, 12, 14, 15, 18, 20, 22, 23, 24, 27, 29, 32, 34, 35, 39, 41, 43, 44, 45, 46	**24**
	Ukupno		**99**		**6**		**80**

Tabela 24:
Primeri zastupljenosti rodno osetljivog jezika u tekstu

R. br.	Tekst	Jedinica analize (rečenica, paragraf, pitanja i odgovori)	Komentar	Preporuka: tekst korigovan rodno osetljivim jezikom
1.	***Anja*** P19	a) - Budućnost Srbije je na pojedincima, a o stanju duha u Srbiji i tome kako je sve strašno, vulgarno i nekulturno neću da pričam, rekla je **kompozitorka** Anja Đorđević…;	Tekst je napisan rodno osetljivim jezikom**.**	
		b) Mlada **autorka** opere „Narcis i Eho" smatra da je prava nedaća što su ljudi koji odlučuju i formiraju određene institucije, događaje, najčešće loše odabrani.		
		c) **Đorđevićeva** je dodala da je rasla na divnoj muzici…		
2.	***Ana S.*** P23	a) Naša **kompozitorka** Ana Sokolović proglašena je ove godine za nacionalno blago Kvebeka, čime joj je kvebeški parlament odao počast kao **autorki** koja 20 godina živi i stvara u Montrealu.	Autorka teksta nije dosledna u korišćenju rodno osetljivog jezika.	
		b) Ana Sokolović je **trostruki pobednik** Takmičenja mladih kompozitora.		b) Ana Sokolović je **trostruka pobednica** Takmičenja mladih kompozitora.
		c) - Pošto su **pevači** sa engleskog govornog područja, shvatila sam da je lakše da im napišem glasove na srpskom.	Izjave kompozitorke su napisane rodno neosetljivim jezikom.	c) – Pošto su **solo pevačice** sa engleskog govornog područja, shvatila sam da je lakše da im napišem glasove na srpskom.

		d) - Kanada je zemlja emigranata ali ja ne živim život **emigranta**.		d) – Kanada je zemlja **emigranata i emigrantkinja** ali ja ne živim život **emigrantkinje.**
3.	***Aleksandra*** P7	Novosadske muzičke svečanosti biće završene 30. aprila nastupom Vojvođanskog mešovitog hora, simfonijskog orkestra Akademije umetnosti u Novom Sadu, sa dirigentom Andrejem Bursaćem i **solistima** Anetom Ilić (sopran) i Miodragom Mikom Jovanovićem (bariton), koji će na tom koncertu premijerno u Srbiji izvesti delo „Stanice" naše **kompozitorke** Aleksandre Vrebalov.	Tekst nije dosledno napisan rodno osetljivim jezikom**.**	Novosadske muzičke svečanosti biće završene 30. aprila nastupom Vojvođanskog mešovitog hora, simfonijskog orkestra Akademije umetnosti u Novom Sadu, sa dirigentom Andrejem Bursaćem, **solistkinjom** Anetom Ilić (sopran) i **solistom** Miodragom Mikom Jovanovićem (bariton), koji će na tom koncertu premijerno u Srbiji izvesti delo „Stanice" naše **kompozitorke** Aleksandre Vrebalov.
4.	***Anja*** P23	Nastup u raskošnoj zgradi Geozavoda upotpuniće **dramaturzi** i **pesnikinje Maja Pelević** i **Minja Bogavac.**	Tekst nije dosledno napisan rodno osetljivim jezikom**.**	Nastup u raskošnoj zgradi Geozavoda upotpuniće **dramaturškinje** i **pesnikinje Maja Pelević** i **Minja Bogavac.**
5.	***Katarina*** P4	a) U Skupštini grada Beograda koncert posvećen multimedijalnim delima **kompozitorke** Katarine Miljković	Autorka teksta nije dosledna u korišćenju rodno osetljivog jezika.	
		b) Na promenu u muzičkom izrazu uticao je i odlazak u Boston 1992. godine, gde je Katarina Miljković osluškivala brojne američke pravce, istraživala muzičke granice i ubrzo doktorirala na New England Conservatory of Music gde danas radi kao **profesor.**		b) Na promenu u muzičkom izrazu uticao je i odlazak u Boston 1992. godine, gde je Katarina Miljković osluškivala brojne američke pravce, istraživala muzičke granice i ubrzo doktorirala na New England Conservatory of Music gde danas radi kao **profesorka.**

		c) Dela Katarine Miljković izvođena su u Bostonu a (…) u pripremi je kompozicija za solo violinu i video, namenjena našoj **violinistkinji** Ani Milosavljević i izvođenju u Njujorku.		
6.	***Milica*** P10	a) Delo naše mlade **kompozitorke** Milice Đorđević, naručeno za svečano zatvaranje koncertne sezone „Vila Romana" u Firenci, u sredu veče će biti premijerno izvedeno.	Tekst je napisan rodno osetljivim jezikom.	
		b) …kaže Milica, koja se nakon sticanja diplome FMU u klasi Isidore Žebeljan i postdiplomskih studija u Strazburu usavršavala na prestižnom pariskom institutu IRCAM (gde je primljena kao **prva Srpkinja** u istoriji), a trenutno je u Berlinu na poslediplomskim studijama kompozicije.	Izjava kompozitorke je napisana rodno neosetljivim jezikom.	
		c) **Dobitnica** je brojnih priznanja, a bavi se i primenjenom muzikom za pozorište.		
		d) - Na ovu činjenicu sam jako ponosna jer smatram da je to ogroman uspeh za **mladog kompozitora** – dodaje Milica Đorđević.		d) - Na ovu činjenicu sam jako ponosna jer smatram da je to ogroman uspeh za **mladu kompozitorku** – dodaje Milica Đorđević.

7.	***Ana S.*** P22	Opera „Svadba" srpske **kompozitorke** iz Kanade Ane Sokolović, za koju je **autorka** dobila prestižno priznanje „Nacionalno blago Kvebeka", imaće srpsku premijeru sutra uveče u okviru 44. Bemusa, na sceni Ateljea 212. Malo poznata **autorka** u Srbiji, na pitanje kakvom se prijemu svoje opere nada na 44. Bemusu, rekla je da kontekst predstavljanja opere nije isti u Kanadi ili drugde u svetu, i u Srbiji.	Tekst je napisan rodno osetljivim jezikom	
8.	***Mirjana*** P3	a) MORA da je detinja želja i mladalačka odluka Ljubice Marić, rođene pre jednog stoleća, da „drsko" iskoristi svoj bogomdani dar i postane ništa drugo do - **kompozitorka**, zvučala i te kako ekstravagantno za to doba. **Umetnica** koja je još kao vrlo mlada privukla pažnju evropske muzičke sredine, da bi u posleratnom periodu uveliko uživala status značajne **inovatorke**, čije je stvaralaštvo izuzetno cenjeno u evropskim i svetskim okvirima, kod nas i dalje ostaje, pre svega i samo, sinonim za - **ženu kompozitora**.	Tekst je napisan rodno osetljivim jezikom; odstupanje je primetno u primerima -a) i -f).	a) MORA da je detinja želja i mladalačka odluka Ljubice Marić, rođene pre jednog stoleća, da „drsko" iskoristi svoj bogomdani dar i postane ništa drugo do - **kompozitorka**, zvučala i te kako ekstravagantno za to doba. **Umetnica** koja je još kao vrlo mlada privukla pažnju evropske muzičke sredine, da bi u posleratnom periodu uveliko uživala status značajne **inovatorke,** čije je stvaralaštvo izuzetno cenjeno u evropskim i svetskim okvirima, kod nas i dalje ostaje, pre svega i samo, sinonim za - **kompozitorku.**

b) - Nekad nije bilo profesorki, lekarki, advokatica, inženjerki, novinarki itd., a za neke struke i danas ne postoje imenice ženskog roda (npr. sudija, iako se završava na a, ne označava ženu sudiju!). Mene su, kada sam počela da radim u školi, učenici zvali „profesore", što mi je zvučalo veoma rogobatno, a bilo je pre 40, 30 i 20 godina. Sada sam za svoje (bivše) studente **profesorka**, a za mali krug ljubitelja ozbiljne muzike - **kompozitorka**! Vreme ide dalje, i ne treba se čuditi što danas ima **kompozitorki, romansijerki, pesnikinja, slikarki** itd. više nego ranije. Setite se da su nekad sve ženske uloge u pozorištu igrali glumci, a da danas nikom i ne pada na pamet da se čudi što postoje **glumice**!

c) Ipak, iako se - čak ni u Srbiji, niko više (bar javno) ne čudi postojanju glumica, pa ni kompozitorki, upadljiv broj **predstavnica** ove struke karijeru gradi u inostranstvu.

d) **Kompozitorka i asistentkinja** na FMU Svetlana Savić, u vreme studija - koje je upisala u vreme „umiranja" tog oslobađajućeg socijalizma, tragala je za odgovorom na pitanje: postoji li tzv. „žensko pismo", kada je o komponovanju reč?

Izjava kompozitorke Mirjane je napisana rodno osetljivim jezikom.

		e) Svestrana **umetnica** i talentovana **kompozitorka** Anja Đorđević….		
		f) Isidora Žebeljan, **najmlađi član SANU** i **kompozitorka** (….) proglašena jednom od deset najperspektivnijih javnih ličnosti sveta za 2009. godinu.		f) Isidora Žebeljan, **najmlađa članica u članstvu SANU** i **kompozitorka** (….) proglašena jednom od deset najperspektivnijih javnih ličnosti sveta za 2009. godinu.
9.	***Anja*** P16	Najavljujemo turneju srpske kamerne opere „Narcis i eho" **kompozitorke** Anje Đorđević u Mančesteru, Bradfordu i Londonu, od 5-20. oktobra ove godine.	Tekst je napisan rodno osetljivim jezikom.	
10.	***Katarina*** P10	a) CD predstavlja kolekciju novih dela napisanih od strane nekih od najuspešnijih **žena kompozitora** koje trenutno žive i rade u Sjedinjenim Američkim Državama: Aleksandre Vrebalov, Katarine Miljković, Eve Beglarian, Margaret Fairlie-Kenedi, Svjetlane Bukvić-Nikols.	Autor/ka teksta nije dosledna u korišćenju rodno osetljivog jezika**.**	a) CD predstavlja kolekciju novih dela napisanih od strane nekih od najuspešnijih **kompozitorki** koje trenutno žive i rade u Sjedinjenim Američkim Državama: Aleksandre Vrebalov, Katarine Miljković, Eve Beglarian, Margaret Fairlie-Kenedi, Svjetlane Bukvić-Nikols.
		b) **Mnoge od kompozitorki** su poreklom iz Srbije i bivše Jugoslavije.		
		c) Ana Milosavljević je **pionir** ovog muzičkog stila…		c) Ana Milosavljević je **pionirka** ovog muzičkog stila…
		d) Na CD-u će biti predstavljene i dve kompozicije za violinu i klavir, uz klavirsku saradnju **pijanistkinje** Terezije Cukrov.		

11.	***Milica*** P5	a) Na ISCM Svetskim danima nove muzike, u Zagrebu, **naša mlada kompozitorka** Milica Đorđević predstavila je svoju novu kompoziciju „Put belih kostiju". b) U prepunoj dvorani Lisinski, izbirljivi muzički poštovaoci uživali su u delu srpske **umetnice**. c) Lirska kreativnost potiče od haiku zbirke japanskog pesnika Bašoa koja je našoj **kompozitorki** poslužila kao inspiracija za novo delo.	Tekst je napisan rodno osetljivim jezikom.	
12.	***Ivana*** P3	**Državni sekretar** Ministarstva kulture Srbije Ivana Stefanović u poseti je 29. aprila opštini Aleksandrovac, gde će obići, između ostalog, i manastir Drenča iz 14. veka.	Tekst je napisan rodno neosetljivim jezikom.	**Državna sekretarka** Ministarstva kulture Srbije Ivana Stefanović u poseti je 29. aprila opštini Aleksandrovac, gde će obići, između ostalog, i manastir Drenča iz 14. veka.
13.	***Mirjana*** P4	a) Dugim aplauzom publika u Svečanoj sali Skupštine grada sinoć je posle koncerta kamerne muzike pozdravila našu **kompozitorku** Mirjanu Živković koja je, iako **sedamdesetpetogodišnjakinja**, lakog koraka, sa osmehom na licu, izašla pred nju da joj zahvali podjednako kao i nadahnutim izvođačima.	Autor/ka nije dosledna u korišćenju rodno osetljivog jezika.	

		b) Mada su u njenom opusu zastupljena i dela za simfonijski orkestar, **Živković** pre svega pripada **kompozitorima** kamerne muzike, čiji je zvuk sve vreme istraživala. Ona je naš **prvi kompozitor koji je načinio** zvučnu simbiozu glasa i udaraljki.		b) Mada su u njenom opusu zastupljena i dela za simfonijski orkestar, **Mirjana Živković** pre svega pripada **kompozitorkama** kamerne muzike, čiji je zvuk sve vreme istraživala. Ona je **prva od naših kompozitorki i kompozitora koja je načinila** zvučnu simbiozu glasa i udaraljki.
		c) **Živković** spada u retke srpske **kompozitore koji su pisali** za taj instrument.		c) **Živkovićeva** spada u retke srpske **kompozitorke i kompozitore koje/i su pisale/i** za taj instrument. Ili: **Mirjana Živković spada u retke kompozitorke od svih srpskih kompozitorki i kompozitora koji su pisali** za taj instrument.
		d) **...holandska pevačica** Marhrit fan Rajzen je **našu kompozitorku** zamolila da napiše još jednu kompoziciju za glas i udaraljke.		
14.	***Ivana*** P1	a) Ivana Stefanović, **kompozitor,** o zvucima Bliskog istoka...	Rodno neosetljiv jezik primetan je već u samom naslovu.	a) Ivana Stefanović, **kompozitorka**, o zvucima Bliskog istoka...
		b) **Autorka** sasvim osobenog muzičkog jezika je tokom studija radila u Radio Beogradu kao **urednik i autor...**	Autorka teksta ne koristi dosledno rodno osetljivi jezik u tekstu.	b) **Autorka** sasvim osobenog muzičkog jezika je tokom studija radila u Radio Beogradu kao **urednica i autorka...**

15.	***Aleksandra*** P12	a) *Šta znači sintagma **„srpski umetnik”** u svetu? Da li vas je neko napolju predstavio kao **srpskog umetnika?*** b) - Vrlo često! Ja uvek kažem da sam iz Srbije, mada za njih **„srpski kompozitor”** ne znači ništa, jer je naša kultura mala i ne postoji prepoznatljivi kontekst u koji bi me smestili. c) ***Umetnik** u egzilu: da li pojam egzila vezujete za lokaciju ili je on za vas sinonim izgnanstva kao stanja duha?* d) – Vida Ognjenović je ogroman autoritet i kao ličnost i kao **umetnik**.	Rodno osetljiv jezik izostaje i u pitanjima intervjuera i u odgovoru kompozitorke.	a) *Šta znači sintagma **„srpska umetnica”** u svetu? Da li vas je neko napolju predstavio kao **srpsku umetnicu?*** b) - Vrlo često! Ja uvek kažem da sam iz Srbije, mada za njih **„srpska kompozitorka”** ne znači ništa, jer je naša kultura mala i ne postoji prepoznatljivi kontekst u koji bi me smestili. c) ***Umetnica** u egzilu: da li pojam egzila vezujete za lokaciju ili je on za vas sinonim izgnanstva kao stanja duha?* d) – Vida Ognjenović je ogroman autoritet i kao ličnost i kao **umetnica.**
16.	***Ana M***. P3	a) U vreme studija bila je **član grupe** istaknutih mladih **kompozitora** „Sedam veličanstvenih“. b) U Holandiji živi od 1995. godine gde je aktivna kao **kompozitor** ali i kao **dirigent i izvođač** savremene muzike (klavir, elektronika, glas, DJ). c) Radi kao **dirigent** sa različitim horovima u Holandiji	Biografija kompozitorke napisana je rodno neosetljivim jezikom.	a) U vreme studija bila je **članica grupe** istaknutih mladih **kompozitorki i kompozitora** „Sedam veličanstvenih“. b) U Holandiji živi od 1995. godine gde je aktivna kao **kompozitorka** ali i kao **dirigentkinja i izvođačica** savremene muzike (klavir, elektronika, glas, DJ). c) Radi kao **dirigentkinja** sa različitim horovima u Holandiji.

17.	***Ana M.*** P6	a) Četvrtu Klavirsku prolećnu feštu otvoriće u nedelju 11. marta, u Kolarčevoj zadužbini dva renomirana umetnika, **pijanisti** Bertran Žiro iz Francuske i Frank Vasel iz Nemačke i **student** klavira na Fakultetu muzičke umetnosti Ljubica Stojanović. b) Klavirska fešta počinje svetskom premijerom kompozicije „Sujeverna minijatura" za klavir i orkestar mlade, u svetu već ugledne srpske **kompozitorke** Ane Mihajlović.	Tekst je napisan rodno osetljivim i rodno neosetljivim jezikom.	a) Četvrtu Klavirsku prolećnu feštu otvoriće u nedelju 11. marta, u Kolarčevoj zadužbini dva renomirana umetnika, **pijanisti** Bertran Žiro iz Francuske i Frank Vasel iz Nemačke i **studentkinja** klavira na Fakultetu muzičke umetnosti Ljubica Stojanović.
18.	***Ana S.*** P8	a) ... priča Ana Sokolović, **jedan** od retkih savremenih **kompozitora**... b) - Na Univerzitetu Montreal, predajete kao **gostujući profesor**... c) **Dobitnica** je brojnih priznanja, među kojima se izdvajaju tri prve nagrade za **najboljeg mladog kompozitora**... d) Nagradila ju je 2006. kao izvanredno **talentovanog** i izuzetno **uspešnog muzičkog stvaraoca.** e) Proglašena je **kompozitorom** godine u Kvebeku. f) ... priča naša **sagovornica** koja je prvu nagradu osvojila za kompoziciju *Pesma.*	Tekst je napisan rodno osetljivim i rodno neosetljivim jezikom.	a) ... priča Ana Sokolović, **jedna** od retkih savremenih **kompozitorki**... b) ... na Univerzitetu Montreal, predajete kao **gostujuća profesorka**... c) **Dobitnica** je brojnih priznanja, među kojima se izdvajaju tri prve nagrade za **najbolju mladu kompozitorku**... d) Nagradila ju je 2006. kao izvanredno **talentovanu** i izuzetno **uspešnu muzičku stvarateljku.** e) Proglašena je **kompozitorkom** godine u Kvebeku.

19.	***Aleksandra*** P3	a) *Kao* ***kompozitor*** *bili ste* ***gost*** *mnogih festivala u svijetu. Za koji od njih Vas vezuje najprijatnije iskustvo sa umjetnicima, ali i sa publikom?* b) *Vi ste 2002. godine* ***doktorirali*** *na Univerzitetu u Mičigenu. Šta je to što* ***kompozitor*** *bez doktorata u Americi ne može da radi?*	Tekst je napisan rodno neosetljivim jezikom.	a) *Kao* ***kompozitorka*** *bili ste* ***gošća*** *mnogih festivala u svijetu. Za koji od njih Vas vezuje najprijatnije iskustvo sa umjetnicima, ali i sa publikom?* b) *Vi ste 2002. godine* ***doktorirala*** *na Univerzitetu u Mičigenu. Šta je to što* ***kompozitorka*** *bez doktorata u Americi ne može da radi?*
20.	***Aleksandra*** P14	a) **Vrebalovljeva,** poreklom **Novosađanka**, živi poslednjih godina u Njujorku, gde predaje muziku i na glasu je kao **jedan** od vodećih svetskih **kompozitora** pozorišne muzike.	Tekst je napisan rodno osetljivim i rodno neosetljivim jezikom.	a) Vrebalovljeva, poreklom Novosađanka, živi poslednjih godina u Njujorku, gde predaje muziku i na glasu je kao **jedna** od vodećih svetskih **kompozitorki** pozorišne muzike.
21.	***Aleksandra*** P20	a) **Novosađanka** Aleksandra Vrebalov studirala je kompoziciju u rodnom gradu. b) Bila je **gostujući kompozitor** u Mekdauel Koloniji... c) **Član** je grupe South Oxford Six i **osnivač** je međunarodnih letnjih kurseva... d) Kao **stipendista** Rokfeler centra boravila je na jezeru Komo.	Tekst je napisan rodno osetljivim i rodno neosetljivim jezikom.	b) Bila je **gostujuća kompozitorka** u Mekdauel Koloniji... c) **Članica** je grupe South Oxford Six i **osnivačica** je međunarodnih letnjih kurseva... d) Kao **stipendistkinja** Rokfeler centra boravila je na jezeru Komo.

22.	***Anja*** P8	a) (...) koju je autorski ostvarila zajedno sa svojim **prijateljima, dramaturzima** i **pesnicima Marijom Bogavac, Majom Pelević, Perišom Simićem** i **Marijom Stojanović**, kao i u saradnji sa scenografom Igorom Vasiljevim i **kostimografkinjom** Marijom Jelisijević. b) Ona je jedna od naših najveštijih **kompozitora** kada je reč o igri prepoznavanja....	Autorka u tekstu koristi rodno osetljiv i rodno neosetljiv jezik.	a) (...) koju je autorski ostvarila zajedno sa svojim **prijateljima i prijateljicama, dramaturzima/dramaturškinjama i pesnicima/pesnikinjama** Marijom Bogavac, Majom Pelević, Perišom Simićem i Marijom Stojanović, kao i u saradnji sa scenografom Igorom Vasiljevim i **kostimografkinjom** Marijom Jelisijević. b) Ona je jedna od naših najveštijih **kompozitorki** kada je reč o igri prepoznavanja....
23.	***Anja*** P2	a) Sarađivala je sa Goranom Bregovićem kao **aranžerka** i **pevačica.** b) Naša **sagovornica** pripada generaciji naših mladih **kompozitora**. c) **Dobitnica** je Mokranjčeve nagrade 2002. godine.	Tekst je napisan rodno osetljivim i rodno neosetljivim jezikom.	b) Naša **sagovornica** pripada generaciji naših mladih **kompozitorki**.
24.	***Isidora*** P45	a) – Iskreno, do tada mi nikad nije prošlo kroz glavu da bih mogla da budem **akademik.** b) – Mama Bosiljka je **profesor** srpskog jezika i književnosti i dugo je bila **direktor** 15. beogradske gimnazije. c) – Od tog trenutka postala sam **njihov štićenik.**	Izjave kompozitorke su napisane rodno neosetljivim jezikom, sa izuzetkom primera –f).	a) – Iskreno, do tada mi nikad nije prošlo kroz glavu da bih mogla da budem **akademika.** b) – Mama Bosiljka je **profesorica** srpskog jezika i književnosti i dugo je bila **direktorica** 15. beogradske gimnazije. c) – Od tog trenutka postala sam **njihova štićenica.**

		d) – Postala sam **profesor** kompozicije na Akademiji. e) Ona je **najizvođeniji srpski kompozitor** u inostranstvu. **Najmlađi je član** Srpske akademije nauka i umetnosti. f) Jeste li bili iznenađeni... kada su Vas primili za **dopisnog člana** SANU? g) Šta Vam je donela titula **akademika**? h) – Moja prva **profesorka** klavira bila je Vesela Perović.		d) – Postala sam **profesorica** kompozicije na Akademiji. e) Ona je **najizvođenija srpska kompozitorka** u inostranstvu. **Najmlađa je članica** Srpske akademije nauka i umetnosti. f) Jeste li bili iznenađeni kada su Vas primili za **dopisnu članicu** SANU? g) Šta Vam je donela titula **akademike**?
25.	***Isidora*** P2	a) – Veoma je značajno da **kompozitor** uputi muzičare, jer izraz muzike je ono što se nalazi u notama..	Tekst je napisan rodno neosetljivim jezikom.	a) – Veoma je značajno da **kompozitorka** uputi muzičare, jer izraz muzike je ono što se nalazi u notama...
26.	***Isidora*** P3	a) – Zora D. je mistična **pesnikinja** koja je jednog davnog letnjeg dana nestala u vodama Dunava...	Tekst je napisan rodno osetljivim jezikom.	
27.	***Isidora*** P7	a) – Naša istaknuta **kompozitorka** Isidora Žebeljan koju je **Marićeva** još na samom početku karijere označila kao svoju jedinu pravu **naslednicu** smatra: - Ljubica Marić je svakako **naš najoriginalniji kompozitor**, **koji** zaista pripada tom krugu malobrojnih značajnih **umetnika** koje je Srbija imala i ima.	Tekst je napisan rodno osetljivim i rodno neosetljivim jezikom.	a) – Naša istaknuta **kompozitorka** Isidora Žebeljan koju je **Marićeva** još na samom početku karijere označila kao svoju jedinu pravu **naslednicu** smatra: - Ljubica Marić je svakako **naša najoriginalnija kompozitorka**, **koja** zaista pripada tom krugu malobrojnih značajnih **umetnica i umetnika** koje je Srbija imala i ima.

28.	***Milica*** P2	a) – Ja sam **prvi državljanin** Srbije **koji** se ikad **obreo** tamo... b) Ona je **organizator** koncerata savremene muzike, na kojima nastupa kao **kompozitor** i **izvođač**, **jedan** je od idejnih **tvoraca** i **organizatora** festivala studenata kompozicije u KoMA, a radila je dve godine i na RTS-u kao **stručni saradnik**.	Tekst je napisan rodno neosetljivim jezikom.	a) – Ja sam **prva državljanka** Srbije koja se ikad obrela tamo... b) Ona je **organizatorka** koncerata savremene muzike, na kojima nastupa kao **kompozitorka** i **izvođačica**, **jedna** je od idejnih **tvorkinja** i **organizatorki** festivala studenata kompozicije u KoMA, a radila je dve godine i na RTS-u kao **stručna saradnica**.

Tabela 25:
Upotreba rodno osetljivog jezika na primerima imenica

R. br.	Reč medija - rodno osetljiv jezik	Reč kompozitorke - rodno osetljiv jezik	Reč medija - rodno neosetljiv jezik	Reč kompozitorke - rodno neosetljiv jezik
1.	kompozitorka – 17	kompozitorka – 3	kompozitor - 15	kompozitor - 4
2.	autorka – 8	-	autor – 1	-
3.	umetnica – 3	-	umetnik – 3	umetnik – 1
4.	pesnikinja – 1	pesnikinja – 2	-	-
5.	-	profesorka – 3	profesor – 1	profesor – 2
6.	pevačica – 2	-	-	pevač – 1
7.	-	-	član – 5	-

R. br.	Reč medija - rodno osetljiv jezik	Reč kompozitorke - rodno osetljiv jezik	Reč medija - rodno neosetljiv jezik	Reč kompozitorke - rodno neosetljiv jezik
8.	Srpkinja – 1	-	-	-
9.	dobitnica – 2	-	-	-
10.	inovatorka – 1	-	-	-
11.	pijanistkinja – 1	-	-	-
12.	sedamdeset-petogodišnjakinja – 1	-	-	-
13.	aranžerka – 1	-	-	-
14.	Vrebalovljeva – 1	-	-	-
15.	Novosađanka – 2	-	-	-
16.	kostimografkinja – 1	-	-	-
17.	Marićeva – 1	-	-	-
18.	naslednica – 1	-	-	-
19.	-	lekarka – 1	-	-
20.	-	advokatica – 1	-	-
21.	-	inženjerka – 1	-	-
22.	-	novinarka – 1	-	-
23.	-	romansijerka – 1	-	-

24.	-	slikarka – 1	-	-
25.	-	glumica – 2	-	-
26.	-	predstavnica -1	-	-
27.	-	asistentkinja – 1	-	-
28.	-	-	pobednik – 1	-
29.	-	-	solista – 1	-
30.	-	-	dramaturg - 2	-
31.	-	-	pionir – 1	-
32.	-	-	državni sekretar – 1	-
33.	-	-	Živković – 1	-
34.	-	-	urednik - 1	-
35.	-	-	dirigent – 2	-
36.	-	-	izvođač – 2	-
37.	-	-	student - 1	-
38.	-	-	stvaralac - 1	-
39.	-	-	-	emigrant – 1
40.	-	-	-	direktor - 1
41.	-	-	-	štićenik – 1

R. br.	Reč medija - rodno osetljiv jezik	Reč kompozitorke - rodno osetljiv jezik	Reč medija - rodno neosetljiv jezik	Reč kompozitorke - rodno neosetljiv jezik
42.	-	-	-	državljanin – 1
43.	-	-	-	saradnik – 1
44.	-	-	-	tvorac – 1
45.	-	-	-	organizator – 2
46.	-	-	-	akademik – 2
47.	-	-	-	gost – 1
48.	-	-	-	osnivač – 2
49.	-	-	-	stipendista – 1
50.	-	-	-	prijatelj – 1
51.	-	-	-	kritičar -1
ukupno	**43**	**19**	**39**	**24**

Tabela 26:
Zastupljenost fotografija u tekstovima (celokupan korpus)

R. br.	Kompozitorka	Kompozitor-ka sama	Kompozitorka sa nekim ili u grupi	Druge ličnosti	Fotografije iz dela (koncert, balet, pozorišna predstava, film, instrument, institucija...)	Kompozitorka na naslovnoj strani novina, časopisa, plakata...	Ukupno fotografija	Ukupno tekstova
1.	*Mirjana*	P: 4		P: 3		P: 5	**3**	**3/5**
2.	*Ivana*	P: 1, 2, 5, 7, 8, 9, 10, 12, 14, 20	P: 8, 11	P: 8, 11	P: 2, 8, 14, 17, 18	P: 19	**20**	**13/20**
3.	*Katarina*	P: 1, 2, 4, 7, 12		P: 10	P: 6		**7**	**7/12**
4.	*Ana S.*	P: 3, 4, 5, 6, 8, 9, 11, 13, 13, 14, 15, 15, 15, 15, 16, 16, 18, 18, 19, 20, 21, 22, 23, 24	P: 15, 20	P: 14, 16	P: 9, 10, 15,15, 24, 24, 24	P: 9, 11, 12, 15, 16	**40**	**20/25**
5.	*Ana M.*	P: 1, 9		P: 1, 1	P: 5, 6, 7, 9		**8**	**5/11**
6.	*Aleksandra*	P: 5, 8, 8, 8, 8, 10, 12, 16, 16, 20, 21, 23, 26, 26, 26, 27, 29, 30, 33	P: 6, 9	P: 11, 13, 14, 15, 17, 20, 20, 23, 23, 23, 27, 27, 28, 32	P: 8, 10, 18, 19, 20, 22, 24, 24, 34	P: 8	**45**	**27/35**

R. br.	Kompozitorka	Kompozitorka sama	Kompozitorka sa nekim ili u grupi	Druge ličnosti	Fotografije iz dela (koncert, balet, pozorišna predstava, film, instrument, institucija...)	Kompozitorka na naslovnoj strani novina, časopisa, plakata...	Ukupno fotografija	Ukupno tekstova
7.	*Anja*	P: 2, 4, 6, 7, 9, 10, 11, 12, 15, 20, 21, 24, 24, 24, 24, 24, 24, 24		P: 5, 15, 21, 21, 22, 22	P: 3, 13, 13, 14, 14, 15, 15, 18, 19, 20, 23, 24, 24	P: 22	**38**	**20/24**
8.	*Milica*	P: 1, 2, 3, 5, 6, 6, 7, 8, 9, 10, 11, 12	P: 6, 6			P: 12	**15**	**11/13**
9.	*Isidora*	P: 1, 4, 12, 13, 15, 18, 18, 19, 20, 23, 25, 26, 27, 28, 32, 33, 35, 39, 45, 45, 45, 45, 45	P: 18, 22, 31, 37, 45	9, 11, 24, 39, 39, 40, 47, 49	9, 17, 19, 19, 19, 19, 36, 38, 39, 45, 47	P: 44	**48**	**31/50**
	Ukupno	**114**	**13**	**36**	**50**	**11**	**224**	**137/195**

4.3. Analiza i rezultati životne priče na osnovu podataka iz pisanih medija (strip)

Brošuru „Ana“ (SMCQ, 2011-2012) napisale su autorke Meri Dekari i Elizabet Oud-Paskal (*Marie Decary, Elisabeth Eudes-Paskal*) u specifičnoj formi štampanog teksta - stripu[36]. Na 30 strana opisuje se život kompozitorke Ane Sokolović, koja je diplomirala na Akademiji umetnosti u Novom Sadu (1991), preselila se u Kanadu (1992) i tamo ostvarila zavidnu karijeru, a nakon 20 godina (2012) dobila prestižno priznanje velike kanadske kompozitorke savremene (klasične) muzike. Strip je nastao tim povodom.

Strip je kao žanr najpre bio zabranjen, dugo godina omalovažavan, da bi dobio zaslužno mesto u umetnosti danas, a u pedagoškoj primeni se koristi već duže vreme za obrazovne namere u osnovnoškolskom uzrastu. Jezik stripa je specifičan i u okviru interdisciplinarne problematike analize diskursa kod nas nije dobio dobru naučnu verifikaciju.

Cilj objavljivanja stripa o Ani jeste da se široj (mlađoj) dvojezičnoj kanadskoj publici predstavi velika umetnica klasične muzike, njihova sugrađanka i graditeljka kanadske kulture. S obzirom na formu u kojoj je pisan strip predstavlja idealni sklop slike i naracije, koji treba da zainteresuju i informišu populaciju na kojoj se grade temelji kulture jedne zemlje.

U stripu *Ana* daju se osnovni podaci o umetnici koja je došla iz druge zemlje, noseći elemente svoje kulture u novu domovinu. Cilj analize diskursa stripa je da pokažem kako se za mulitkulturno obrazovanje u Kanadi koristi životna priča (oral history) umetnice. Akcenat je na razvoju tolerancije prema svima koji su u Kanadu emigrirali i poštovanju vrednosti koje donose.

Brošura je kompleksna forma onoga što je u razgovoru rečeno, a sažetak sublimna biografija sa tačkama prekretnica (iz perspektive dece u Kanadi) i pruža informacije o zemlji porekla (Jugoslavija, Srbija) i zemlji prijema (Kanada), na način kako se to prelama u ličnoj priči Ane Sokolović. Sredstva stripa su smena vremena na planu SADA i ONDA (tj. u prošlosti) preneta u jezik stripa, a reči i slike (crtež) komplementarni su u sukcesiji vremena. Jezikom stripa se u životnoj priči povezuju naracija i Anini iskazi.

Strip služi kao dobar model mladima u odrastanju dok prolaze kroz proces građenja karijere. Moto (na početku i kraju) upućuje mlade da slede sopstvenu kreativnu sposobnost (a ne da poštuju ustaljene već zadate norme), što je utkano

36 Tekst je zasnovan na intervjuu sa kompozitorkom, o čemu je napomena u brošuri: „Reči koje izgovara Ana Sokolović zasnovane su na intervjuu o njenom radu.“

kao princip i u obrazovni sistem: "Ne govorim o sopstvenim snovima u mojoj muzici; moj posao je da izgradim snove za slušaoce". (Ana Sokolović, 2006); „Imaginacija (stvaranje, izmišljanje, snivanje) najvažnija je stvar u životu".

Najpre prenosim (u prevodu na srpski sa engleskog jezika) ono što je dato u stripu, a potom poredim sadržaj iz stripa sa onim što je rekla kompozitorka u intervjuu na srpskom jeziku (2010, 2012) i drugim medijskim tekstovima. Upoređivanje ima za cilj da se proceni šta je to što Ana smatra važnim (možda i presudnim) u njenom životu.

Događanja u stripu podelila sam u sekvence, *epizode, paragrafe* (situacije: 1 - 19) u okviru kojih je značenje osnov za segmentiranje nacrtanog, napisanog, izgovorenog: napisanog ono što je naratorska nit, ono što direktno govore akteri (pre svega Ana) i ono što nije izgovoreno ali je u mislima u obliku govora (inner speech).

Izostavljam analizu Anine biografije (početak brošure), koja obuhvata četiri segmenta (epizode) poređane hronološkim redosledom: *Detinjstvo u Beogradu*; *Tri univerziteta i dva kontinenta (obrazovanje); Bujanje karijere* i *Sadašnja pozicija*. Biografija je osnova za razumevanje stripa a zadatak čitalaca da prvo pročitaju uvodni tekst u obliku CV-ja.

U jeziku stripa analiziram preplitanje naracije, misli i dijaloga Ane sa sagovornicima (prijateljicom iz Kanade, članovima uže porodice, profesorima na Akademiji, saradnicama na poslu...) sa ciljem da pokažem koje delove iz života umetnice autorke odabiru za vaspitnu i obrazovnu namenu mladima u Kanadi. Poredim te podatke sa podacima iz životne priče Ane Sokolović za našu publiku (intervjui sa kompozitorkom 2010. i 2012. u Srbiji). Ističem karakterne, profesionalne i umetničke osobine koje su izdvojile autorke stripa da predstave Anu Sokolović u svetlu dveju kultura i dveju domovina sa predlogom da strip posluži kao model u našoj pedagoškoj praksi.

Krajnja poruka stripa je da se promoviše umetnost, istrajan rad i komponovanje - rodno je osetljiva jer predstavlja mladu žensku osobu koja se uspešno bavi komponovanjem, a kojoj je priređena omaž godina. Strip ima formu i ozbiljnog a ne samo zabavnog karaktera, jer je upotpunjen tekstualnim delovima na prvim i poslednjim stranicama, što utiče na to da se medijska poruka sa početnih planiranih primaoca – dece širi na druge uzraste. Time on postaje značajan medij u promovisanju ličnosti, konkretno kompozitorke Ane Sokolović.

Tabela 27:
Analiza stripa Ana po situacijama

Str.	Situacija	Sadržaj	Motivi	Poruka
5	**1**	**Narator**: Letnje veče u Aninom malom vrtu u Montrealu; vreme kad je moguće ćućoriti sa biljkama i cvećem... **Ana**: Bravo geranijum! Dobar posao hibiskus!. Hvala za tvoje cvetove! A ti draga smokvo, daj mi malo plodova! (odgovor biljke): Radim što najbolje mogu! **Ana**: Ne zaboravi da je ovo zemlja snega i hladnoće! **Ana**: Kad osetim vaše mirise, sećam se detinjstva, osećam sunce... Mogu videti more i tebe drvo masline, limuna, hibiskusa... **Narator**: Ana je rođena u Beogradu u zemlji koja se nekada zvala Jugoslavija a danas je Srbija.	**Sada u Kanadi, u Montrealu, ljubav prema prirodi.**	Implicirana: Priroda je deo mog života...
6-7	**2**	**Narator**: Ana je provodila leta na Jadranskom moru, nasuprot Italiji. Dva meseca raspusta provodila je u plivanju, trčanju po stenama, uživajući i sanjajući na danu (daydreaming). Svake godine s nestrpljenjem očekuje da ponovo vidi svoju prijateljicu Nensi (Nancy) koja dolazi iz Kanade, gde su njeni roditelji imigrirali. Simbolički (na crtežu), Ana se penje na stenu (uspeh) i tamo razgovara sa drugaricom, buduće vreme – sanjanje o budućnosti. **Ana**: Da li se tako oblačiš u Montrealu? (poderane farmerke) **Nensi**: Da. **Nensi**: Kad odrastem hoću da budem umetnica. **Ana**: Umetnica?! I ja! **Obe uglas**: Cross my heart! (zaklinjemo se) Dogovoreno! **Ana** (govori nama čitaocima u sadašnjoj perspektivi): Tada nisam još znala da ću biti kompozitorka, ali znala sam da želim da provedem život u igri kao deca. Igranje i izmišljanje priča...	**Detinjstvo na Jadranskom moru; prijateljstvo sa Nensi, devojčicom iz Kanade i povezanost sa budućom domovinom.**	Implicitna poruka je veza sa Kanadom u ranom detinjstvu. Ovo je govor sa čitaocima SADA, njima je okrenuta otvorenog lica.

Str.	Situacija	Sadržaj	Motivi	Poruka
8	**3**	**Narator**: Ana nije zaboravila obećanje, ali je i drugi izazov (oath) bio blizu njenom srcu: kao svi drugi učenici u njenoj zemlji koji se upisuju u osnovnu školu postaju „pioniri“: „Danas, kada postajem pionir, Dajem časnu pionirsku reč: Da ću marljivo učiti i raditi, poštovati roditelje i starije i biti veran i iskren drug - zavet Titu (Titova slika).	**Domovina u kojoj je Ana živela.**	Cilj je da se pokaže način političkog ustrojstva u tadašnjoj Aninoj domovini Jugoslaviji i koje su vrednosti bile poželjne u društvu (njeno detinjstvo).
9	**4**	**Narator**: Još u ranom detinjstvu Ana je imala veoma mnogo obaveza! Nije imala ni minuta za gubljenje (to spare). Učila je balet i u pauzi je vežbala na velikom klaviru u studiju, komponuje prvo delo sa samo 4 godine. **Ana**: Naslovila sam ga „Kineski duet“ Naratorska nit o detinjstvu, završava Aninom izjavom u sadašnjosti – kao njeno sećanje.	**Sakupljanje umetničkih znanja u Beogradu koja će kasnije koristiti u komponovanju i prve naznake kompozitorskog talenta.**	Govor deci da od ranog detinjstva neguju sopstvene talente i ulažu u svoje obrazovanje.

10-11	**5**	**Narator**: Od desete godine, dok nije postala tinejdžerka, provodi časove i časove u novootvorenoj dramskoj školi za decu. Uči sve što je važno o glumi, kako da postavi neki komad i što je najvažnije, kroz sve vrste scenskih igara, uči kako da se izrazi, stvori (kreira) različite karaktere i da izmišlja priče. **Nastavnica klavira**: Tvoja personifikacija lava je divna, Ana! Sada se promeni (pretvori) u balon! **Ana**: (scene i izrazi u tom zadatku dramskom) **Ana**: (u sadašnjosti – sećanje nama govori): Moj koncept umetnosti je zasnovan na tim godinama kada sam skliznula ispod kože mnogih karaktera. I to je upravo ono što činim u mojoj muzici, u jednom delu sam zamislila da sam trougao, u drugom patuljak ili dugme. Volim da uzimam svakodnevne objekte (predmete) i menjam njihov kontekst.	**Jasno ispoljavanje kreativne sposobnosti.**	Sposobnost preobražavanja prenosi se i u muziku.

Tabela 28:
Komparativna analiza stripa i životne priče, tekstova iz pisanih medija

Situacija u stripu	**Motiv u životnoj priči i drugim tekstovima iz medija**	**Komentar/zaključak**
1	- Kanada je zemlja emigranata, mi smo svi potpuno jednaki i taj osećaj je vrlo prijatan... - Montreal je moj izbor zato što sam francuski jezik uvek veoma volela… - Ja sam već 20 godina u Kanadi i vrlo brzo sam počela da budem deo muzičkog društva. Išla sam na postdiplomske studije gde sam stekla kolege i postala deo muzičkog života.	Ana je u Kanadi i oseća se Kanađankom.
2	- Provodila sam leta u Crnoj Gori, na Jadranskom moru… - Otišla sam kod moje jako dobre drugarice u Kanadu...	Nezaboravna leta iz detinjstva.

Situacija u stripu	Motiv u životnoj priči i drugim tekstovima iz medija	Komentar/zaključak
3	- Moja porodica je skromna, radna, jednostavna, poštena.	Na primeru porodice (a u Stripu je to Zavet Titu) vide se poželjne vrednosti u društvu u vreme Aninog detinjstva.
4	- Ja sam kao mala devojčica od četiri-pet godina išla na časove klasičnog baleta. To je bio moj prvi susret sa umetnošću i prva razočarenja umetnička koja su me kasnije dovela do onoga gde sam ja sada. Znači, prvi susret sa muzikom je bio preko pokreta. - Niko nije zapisao moju prvu kompoziciju; napisala sam pratnju i melodiju za „Kinesku pesmicu“.	Ana izražava svoju kreativnost kroz balet i muziku.
5	- Scena me je jako privlačila... dok sam se bavila glumom, nije me zanimao samo govor i rad na sceni već i mizanscen, režija, stvaranje, tumačenje teksta... - Zora Bokšan Tanurdžić koja je jedan predivan dramski pedagog. Ono što je bilo najznačajnije za mene je što ona nije želela da od nas napravi glumce, već da stimuliše našu maštu, da podstiče lepo izražavanje, da podstiče stvaranje kroz priče, razvijanje mašte i komunikaciju između dece... To je sve uticalo na moj sadašnji rad, zapravo i ceo taj kontakt sa scenom sa više strana: najpre s baletom zatim izražavanje i dramska delatnost kao i muzika. I mislim da sam ja našla sve to sveobuhvatno umetničko delo u operi kojoj sam naročito privržena i koja mi naročito puno znači. - Mene zanimaju mnoge stvari, mnogi načini, na različite načine pristupam samoj muzici, samom stvaranju i različite stvari me inspirišu i onda mi je jako zanimljivo da razgovaram sa izvođačima i da vidim koji deo moje ličnosti se najbolje susreće sa njihovom ličnošću.	Uticaj glume i scene na stvaralaštvo u muzici; značajna ličnost u Aninom životu je nastavnica glume.

6	- Temelji mog interesovanja i mog znanja je bila i moja profesorka klavira Davorka Šperc Polojac koja i dan-danas predaje u muzičkoj školi u Zemunu. Kod nje sam počela muziku i klavir, ali ona je u nekim kasnijim godinama shvatila da je moj pravi talenat možda negde drugde, ne u izvođačkoj strani već kreativnoj. I pomogla mi je jako u tom smislu jer me je gurala u tom drugom pravcu.	Značajna ličnost za profesionalno opredeljenje je nastavnica klavira.
7	- Profesor Dušan Radić otkriva da imam dara i stimuliše me. On je živa enciklopedija, i nije bio samo veliki stručnjak što se tiče kompozicije. Ono što je njemu bilo najvažnije je da diskutujemo o kreaciji uopšte, izuzetno je stimulisao naše razmišljanje. - Profesor Zoran Erić je takođe napravio važan korak u mojoj sudbini kada mi je rekao: Pa nećete valjda sada posle završenog fakulteta i s takvim talentom stati...	Profesori kompozicije koji su uveli Anu u svet komponovanja u domovini.
8	- …par meseci kasnije počela da radim u muzičkoj školi *Mokranjac* kao profesorka u srednjoj muzičkoj školi za predmet harmonija i kontrapunkt koji inače predaju i kompozitori… Iskreno da vam kažem, ja sam uvek jako volela da predajem… - Najviše sam se družila sa Netom, Zoranom i Željkom koji je bio malo stariji od nas i oni su zapravo počeli taj *Ambijent orkestar* u koji sam se i ja uključila.	Vanakademske aktivnosti je ispunjavaju kao kompozitorku; stiče prva iskustva u pedagoškom radu…
9	- To je devedeset druga već, rascepljena zemlja, u zemlji ratovi... Ja sam predavala… Pomislila sam, za trideset godina isto ću moći ovo da radim, moći ću da ostanem ovde, šta će se desiti sa kompozicijom? Jer ja sam se školovala da budem kompozitorka. - Svi su se bavili politikom kao i sada što se bavimo. A ja sam shvatila koliko je to daleko od mene i koliko sam ja loša političarka. Kao mladi manifestant gladovala sam ispred... jurila nas je policija... znači sve ono što je moja generacija živela i, na žalost u to isto vreme mnogi moji prijatelji su otišli, ja ne znam da li je i jedan ovde ostao i napravili karijere.	Loše političko stanje u zemlji ne daje nadu mladim talentima…
10	- Roditelji su uvek bili moja podrška.	Porodica je temelj potreban za uspeh.
11	- Iako sam u početku morala da radim u prodavnici igračaka, čak i u restoranu jedno kratko vreme, nikada mi cilj dolaska nije izlazio iz glave…	Jasan životni cilj.

Situacija u stripu	Motiv u životnoj priči i drugim tekstovima iz medija	Komentar/zaključak
12	- Profesori koji su me primili su ocenili da ja imam talenta. Primljena sam kod profesora Žoze Evanđelista koji je Španac poreklom, predivan čovek sa kojim sam u odličnom odnosu.	Značajna ličnost u novoj domovini je profesor Žoze Evanđelist, kompozitor.
13	- Zoran Komadina me je obavestio za smrt Željka Avdalovića koji je otišao za svojom sudbinom u Južnoafričku republiku i poginuo pripremajući jedan koncert na putu. To me jako potreslo. I onda sam napisala kompoziciju za te dve violine koja se zvala *Ambijent V*, zato što smo imali tu grupu *Ambijent orkestra* sa projektom Ambijent 3. Pa sam napisala Ambijent V zato što sam imala pet stavova. Inspirisala sam se programom koji je on napravio za naš projekat. Ta kompozicija je bila izvedena u januaru devedeset pete na studentskom koncertu na fakultetu i doživela veliki uspeh i tako je zapravo moja karijera počela. Ona me podseća na Željka i svugde piše njegovo ime i meni je jako drago što on nekako živi kroz moju muziku.	Početak uspešne karijere u Kanadi direktno je vezan za Srbiju -inspiracija u prijateljstvu iz studentskih dana.
14	- Sreli smo se relativno brzo po mom dolasku u Montreal… Posle dve godine druženja shvatili smo da smo jedno za drugo... - Žan je kompozitor, moj kolega i mi imamo jako sličan ukus muzički ali naši ukusi su i jako različiti, jako me dobro poznaje i on je jedna velika kulturna glava, koja poznaje mnogo, mnogo stvari i koji ima savet, jako mi pomaže i čuje moje kompozicije i njegove kritike su uvek dobro došle. Oboje se vrlo dobro poznajemo i razmenjujemo savete, a zna se kao roditelji kao i ljudi koji se mnogo vole nisu samo sve odlično..., najbolji saveti su negativni, zapravo dobra kritika je kada nas podstakne da napravimo nešto bolje.	Suprug je kolega kompozitor, kritičar, prijatelj, povezuje ih ljubav, roditeljstvo, profesija…
15	- Moja ideja je bila da se inspirišem sa onim što je najlepše i da izvučem srž o našoj reči i da od toga napravim materijal koji je potpuno univerzalan... -Tekst je iz raznih delova Srbije, sa Kosova ali i iz Vojvodine, znači ima, jekavskog, ijekavskog, u originalu je 90% teksta.	Nasleđe domovine je utkano u kompozicije.

16	- Ja sam bila vrlo srećna da sam imala dovoljno dobrih narudžbina dok nisam predavala (jer ovo je peta godina kako predajem) i da sam mogla da živim od toga sasvim solidno, ali je to vrlo retko čak i u svetu, a ne samo u Kanadi. U Americi je moguće, zavisi koju vrstu kompozicije radite. - Godinama se nalazim u takvoj situaciji da mogu da ne prihvatim ako mi se nešto ne dopada. - Mediji su nešto što je danas očigledno neophodno, ja lično ne bavim se time, ali tako ispada vrlo često da je to neophodno, kao što sam rekla. Imala sam izuzetnu medijsku godinu prošle godine i imala prilike da budem sa različitim medijima u kontaktu i mogu Vam reći da se vidi razlika.	Ana je u vrhu popularnosti, može da bira porudžbine i da živi od komponovanja…
17-18	- Volim da komponujem i da obučem ruho nekog drugog… Muzika je najapstraktnija od svih drugih umetnosti tako da igra može da bude beskrajna… Svi smo mi autodiktati, samouki u našem ličnom umetničkom jeziku…	Komponovanje je pravi izbor za Anu.
19	Ja se igram….	Kreativnost je nešto što nosi iz detinjstva i čemu se i danas raduje.
Zadaci za decu	- To je za decu u osnovnim školama, gde čak postoji jedna igra koju sam ja napravila sa mojim imenom jer me često pitaju kako se izgovara moje ime, pošto žele da ga izgovore u originalu, pitaju me između dve ili tri mogućnosti ali nijedna nije pravilna, zbog toga što akcenti nisu na pravom mestu, onda sam ja napravila igru kako se moje ime izgovara ritmički na engleskom, na srpskom i na francuskom...	Populacija od koje polazi negovanje kulture je uzrast osnovnoškolaca, koji uživaju u formi stripa ali su željni znanja, novih informacija, razgovora.

4.4. Analiza i rezultati životne priče na osnovu podataka iz dnevnih novina

U ovom tekstu dekonstruišem sve elemente izuzetnog uspeha kompozitorke Isidore Žebeljan u današnje vreme i iz bliske prošlosti, kako bih pokazala šta je to kod nje specifično a što druge kompozitorke nisu koristile u građenju karijere.

Korpus sadrži 50 tekstova (95 stranica), što je 25,77% od ukupnog broja, a što ukazuje na to da su mediji u Srbiji najviše pisali baš o njoj. Razlozi su višestruki:

- Kompozitorka je jedina članica SANU od devet analiziranih kompozitorki. U dopisno članstvo primljena je 2006. godine, a u redovno krajem perioda istraživanja (2012). Ujedno je i najmlađa članica.
- Povodom proslave 170 godina SANU (tokom raznih proslava) imala je višestruku medijsku prezentaciju svoje muzike:
- izvodi svoje kompozicije u Srbiji i u svetu;
- nastupa sa „Žebeljan orkestrom" – diriguje svoje kompozicije;
- objavljuje CD srpske muzike na kojem se nalaze dela mnogih kompozitora i samo dve kompozitorke: Ljubice Marić (1909-2003) i Isidore Žebeljan (1968);
- pojavljuje se u javnosti - drži besede, članica je u mnogim žirijima;
- profesorka je na FMU u Beogradu;
- tokom poslednje decenije dobitnica je osam nagrada u Srbiji, što je više od drugih kompozitorki iz uzorka;
- živi u Srbiji (i povremeno u Holandiji) ali je jedna od retkih čija se dela izvode i u Srbiji i u svetu (za razliku od ostalih ovde istraživanih);
- ona više od ostalih u štampanim medijima govori o pojedinostima iz svog privatnog života. Informacije o njoj nalaze se ne samo u dnevnoj štampi, već i u nedeljnoj i periodičnoj, često u vidu intervjua. Pričom o svom poreklu, porodici, detinjstvu, stvaralaštvu, religiji i drugim temama ona postiže veću bliskost sa čitaocima;
- suprug I.Ž. je takođe muzičar (vrstan oboista), pisac i biolog. On u kreativnom procesu komponovanja i izvođenja kompozicija supruge aktivno učestvuje. Oni sebe u medijima predstavljaju u modelu harmonične, srećne porodice (bez skandaloznih vesti), koja je umetnički zahtevna i aktivna, ali uspešno funkcioniše na privatnom i profesionalnom planu;
- kompozitorka je često na fotografijama u tekstovima koji pišu o njoj (najčešće sama, sa porodicom ili sa „Žebeljan orkestrom") čime takođe doprinosi stvaranju pozitivne medijske slike o sebi.

S obzirom da kompozitorka nije imala razumevanja za metod životne priče koji je osnova u ovom radu, o njoj sam formirala životnu priču na osnovu njenih izjava u pisanim medijima, te sam tako sakupila podatke o detinjstvu, porodici, značajnim ličnostima, komponovanju i drugim temama o kojima sam razgovarala sa ostalim kompozitorkama (*Tabela 29*).

O njenom vrtoglavom uspehu saznajemo na osnovu svedočenja muzikološkinje Donate Premere (Prilog *Isidora*).

Dobitnica je više nagrada. Osim komponovanjem, muzički se izražava i kao pijanistkinja i dirigentkinja. Bavi se pedagoškim radom - ima svoju klasu na Odseku za kompoziciju na Fakultetu muzičke umetnosti u Beogradu. Supruga je i majka, čime pruža primer uspešne žene na visokoj poziciji moći, koja uspeva da profesionalne uspehe i obaveze uskladi sa privatnim.

Mnogo češće (od drugih kompozitorki) u medijima govori na temu detinjstva, religije, braka i supruga, dok se o pojedinim temama ne izjašnjava (npr. žensko pismo u muzici, muzička kritika u Srbiji i slično).

U primerima rodne analize tekstova (*Tabela 30*) uočavam da je najveća zastupljenost rodno neosetljivog jezika primetna upravo u onim tekstovima koji pišu o I. Ž. kao o najmlađoj članici SANU. Ovaj podatak govori da u srpskom jeziku nije izvršeno rodno osetljivo normiranje profesija i titula, tj. da nije ustaljeno u našem pisanom i govornom jeziku. U analiziranim tekstovima kompozitorka je najčešće: **član SANU, autor, kompozitor, akademik.**

Tabela 29:
Analiza životne priče na osnovu izjava I.Ž. u štampanim medijima

R. br.	Tema	Izjave kompozitorke
1.	**Detinjstvo**	- Iako sam rođena u Beogradu, ljude u njemu nikad nisam do kraja razumela. Njihovo ponašanje grubo je i cinično – sve se uvek komentariše kroz sprdnju. Niko ko je srpske krvi nikada ne može da uradi ništa što bi zavredelo poštovanje Beograđana. Oni su ultimativni etnos za sebe, koji je iznad svakog i iznad svega, svemu uvek mogu da nađu manu i nedostatak. - Tu, u toj kućici u cveću, sa mirisom lipa, jorgovana, bagremova i borova u pozadini, odvijali su se neprekidni praznici, predivne Dionizijske svečanosti, tokom kojih se smejalo, pričalo, raspravljalo, sviralo i pevalo, pevalo, pevalo. Tada, u tom suznom, zadimljenom, a ipak najmirisnijem i nasmešenom raju, naučila sam da treba, do iznemoglosti, da zadržavam sebe budnom, kako bih uhvatila i upamtila svaki trenutak nadahnuća tih, mahovinom duvanskog dima oblepljenih glasova, koji su dopirali iz dnevne sobe, a koji su u heterofoniji izvijali melodije vojvođanskih, ciganskih i starogradskih pesama, koje su se tako, raspamećene, divlje, ali i setne i nezaboravno uzbudljive, nežne, nizale do samog jutra. Kasnije sam tokom života ovaj predivni ritual iznurivanja budnošću beskrajno ponavljala u dugim noćima komponovanja. - U našoj porodičnoj kući na Petlovom brdu, na samom kraju Beograda, uvek je bilo živo. Moji roditelji, posebno majka Bosiljka, voleli su društvo, dolazila je pesnička elita...Pored stalnih članova, kuća je u sebe, sa ogromnim osmehom primala i nebrojene komšije, prijatelje pesnike, književnike, profesore, TV i radijske novinare, slikare, kao i nekolicinu nastavnika muzičkog, koji su umeli lepo da pevaju i sviraju.
2.	**Porodica**	- Moji preci su poreklom iz Rumunije. Nameravam da više saznam o precima koji su došli u Banat u 18. veku, iz varoši Žebelj pored Temišvara. Nastanili su se u Perlezu kod Zrenjanina i od tada su Srbi, a šta su bili pre toga, ne znamo. Moj muž ima teoriju da su Žebeljani poreklom Jermeni, pošto i tamo postoji ovo prezime. Baka i deda po mami su Srbi, ona je iz Orlovata, zapravo iz Zrenjanina, iz stare porodice Radovančev, a deda iz Farkaždina, od Đirskih (Jovanova). - Otac Petar Žebeljan je novinar i pisac i on je uveo u naše živote prisustvovanje TV prenosu bečkog novogodišnjeg koncerta. Mama Bosiljka je profesor srpskog jezika i književnosti i dugo godina je bila direktor 15. beogradske gimnazije; sestra Milica je dramaturškinja.

3.	**Značajne ličnosti u detinjstvu**	- Otac Petar radio je na Trećem programu radio Beograda. Imao je mnogo prijatelja koji su bili muzičari. - Očeva majka je volela da gleda balet, a druga baka koja je divno pevala. Ona mi je genetski i prenela najveću vrlinu koja se lepo čuje u mojoj muzici. To je osećaj za nadrealno. - Imali smo „strašnu kuvaricu" tetka Lujzu (koja me je likom podsećala na druga Tita, te je njen prirodan autoritet nadrastao svaku sposobnost poimanja). Ona se brinula o meni i o mojoj sestri Milici, o kući i o svima nama sa gvozdenom, neumoljivom i bespogovornom posvećenošću, i to gotovo do mojih studentskih dana. - Moja prva profesorka klavira i muzike bila je Vesela Perović.
4.	**Školovanje**	- U pripremno odeljenje ogranka Muzičke škole „Davorin Jenko" na Petlovom brdu, krenula sam sa pet godina a u osnovnu s nepunih šest. Da bih uhvatila korak u muzičkoj školi, polagala sam ranije osmi razred. Sa dvanaest godina upisala sam srednju školu, a sa šesnaest Muzičku akademiju. Studirala sam kompoziciju na FMU Beograd u klasi Vlastimira Trajkovića. Tokom studija bila sam član grupe mladih kompozitora Sedam veličanstvenih, u kojoj su bili moji divni prijatelji i kolege. Među nama nije bilo sujete i rađale su se prelepe stvari. Članovi su bili: Ognjen Bogdanović, koji sada živi u Londonu, Nataša Bogojević, koja živi u Čikagu, Ana Mihajlović, živi u Roterdamu, Igor Gostuški, koji je živeo u Beču, a sada je u Beogradu, Srđan Jaćimović, koji je u Beogradu i Vlada Jovanović, koji je bio sedmi član, ali je vrlo brzo izašao iz grupe, tako da nas je, zapravo, bilo šestoro. - Poslediplomske studije završila sam takođe na FMU Beograd na Katedri za kompoziciju i orkestraciju u klasi profesora Vlastimira Trajkovića. Srećna sam što sam imala profesora sa specifičnim osećajem za muziku, koji je inače i akademik, tako da sada zajedno sedimo u Odeljenju muzičke i likovne umetnosti u SANU.
5.	**Bliski saradnici**	- Velika je sreća u životu imati bliske ljude sa kojima možete da radite i na nekim tako suštinskim stvarima kao što je pisanje libreta za operu. Da bi taj rad funkcionisao, potrebno je da se ljudi koji su u njega uključeni dobro poznaju, da se razumeju, da su sličnih interesovanja i inteligencije, i da, na prvom mestu dele veliku zajedničku strast prema onome što rade. Pošto su polazne ideje za sve tri opere potekle od mojih interesovanja i umetničkih potreba, jer su u pitanju ipak u prvom redu muzička dela, jasno je da je Borislav bio u situaciji da svoja interesovanja prilagođava ovakvim, s moje strane predloženim, osnovnim idejama. Sva libreta su uz veliku Miličinu pomoć, postajala fantastičan predložak za pisanje muzike. - Obično napravimo parti, na kom se porodično okupimo i onda pričamo o delu na kom ćemo raditi. To se pretvori u opštu zabavu, posle čega svako ode da radi svoj posao. Suprug, koji je oboista, biolog i pisac, napravi kostur priče, a onda moja sestra, koja je dramaturg, sve to sredi. Onda ja dobijem libreto u kom sve živo prepravljam, a oni za to vreme samo ćute i žmure. - Ugledni ansambl iz Londona, Kvartet Brodski često izvodi moju autorsku muziku.

R. br.	Tema	Izjave kompozitorke
6.	**Brak, suprug, sin**	- Moji bližnji su na prvom mestu Borislav i sin Petar, pa onda svi ostali. - Brak je kompleksna zajednica. Naravno, i telesna privlačnost treba da opstaje i da se neguje. - Dva su čoveka odredila pravac i smer mog života u potpunosti: gorostasni patuljak čekinjaste kao nafta crne kose – moj sin Petar, a drugi se desio jednog majskog dana u koncertnoj dvorani, gde je bio Čarobni svirač na fruli, moj Borislav, moj čovek....
7.	**Komponovanje**	- Klavir sam zamišljala i s njim razgovarala kao da je živo biće. Moji roditelji su jednog dana rešili da mi usliše želju. Našli su preko oglasa pijanino star preko sto godina. Gospođa koja ga je prodavala za njega nije htela da primi novac, već poklon. Mama i tata su joj poklonili prelepu bisernu ogrlicu. Taj divni stari pijanino veoma je poseban. Ne znam kako to da objasnim, ali on je klavir s dušom. Sve što sam pisala nastajalo je iz ljubavi i radosti. - Nisam volela da vežbam klavir, ali sam zato stalno eksperimentisala sa muzikom koju sam svirala, pa je to valjda sam početak ljubavi prema komponovanju.... Kad sam upisala srednju muzičku školu, imala sam tada 12 godina, prvi put sam svirala „Vizije", Sergeja Prokofjeva. Tada sam se zaljubila u klasičnu muziku. - Ako hoću da opišem način na koji komponujem, onda mogu da kažem da je sve što sam pisala, nastajalo iz ljubavi i radosti. Uvek sam uživala u komponovanju. Taj čin izgleda kao poseta Dionizijevoj svetkovini… kao nešto čarobno. - Moj posao je u stvari sličan činovničkom. Treba biti organizovan; uveče napravim plan rada i striktno ga se pridržavam...
8.	**Prva kompozicija**	- U mojoj 11. godini nastao je balet za školsku priredbu, u kojem su nevino učestvovale drugarice iz razreda, a u mojoj koreografiji, u kojoj su se na Štrausove valcere i polke odvijale energetske slike iz „paganske Srbije" u jednoj sasvim, naivnoj i nemuštoj dečjoj viziji, koja je, međutim, imala tu fantastičnu prednost da blešti svojom iskrenošću i slobodom.
9.	**Inspiracija**	- Moja muzika je inspirisana pre svega srpskom narodnom muzikom, ali i balkanskom muzikom uopšte. Svoju ljubav i razumevanje za narodnu muziku doživljavam kao dar, koji mi je dat da bi ga umnožila i podelila sa drugima. - U divnoj baroknoj crkvi u Perlezu, u selu u kojem su živeli roditelji moga oca Petra, u doba Božića ili Uskrsa, dok bih se, tokom službe, umorna i ozebla prebacivala sa noge na nogu, iz obamrlosti bi me, iznenadno, otimao zaglušujući pev hora perleskih paora, sačinjenih od svega nekoliko grubih, kao suvo drvo kvrgavih staraca. Iz njihovih nabreklih grla i

		grlenih žila, dopirala je pesma tako zastrašujuća i moćna, kao da se odvijala na samoj ledini Golgote pre dve hiljade (ali i kroz dve hiljade) godina i kao da su se u mikrotonalnim pukotinama njihovog pevanja nalazile ozvučene i sakupljene sve njihove paorske strepnje, nade, želje i očekivanja, koje su sa potpunim i konačnim predavanjem upućivali jedinom Bogu i njegovoj nedokučivoj i svetoj volji. Taj svet nenaštimovanih, četvrttonskih grlenih žica koje trepere po zakonima svog duboko potresnog, autentičnog, prastarog, nesaznatljivog izvora, magnetno me je privlačio. Kasnije su se iz zvučnih odblesaka ovih sećanja rađale moje opere *Zora D, Maratonci, Simon izabranik*...
10.	**Narudžbine/ slobodan izbor**	- U Srbiji ne postoji ni elementarni sistem narudžbina, zapravo u Srbiji se savremena muzika gotovo uopšte ne izvodi, a samim tim joj je onemogućeno da živi i razvija se. U Srbiji generalno postoji zazor od savremene umetnosti. - Jedine institucije kod nas koje brinu o izvođenju i narudžbinama srpske muzike, osim Udruženja kompozitora, jesu Jugokoncert i BEMUS. - U Holandiji na primer postoji razvijen sistem finansiranja savremene muzike – naručivanje dela. Pored narudžbina, država je omogućila sredstva da određeni istaknuti kompozitori dobijaju platu.
11.	**Pedagoški rad**	- Pre svega, muzička pedagogija mora da se podigne na viši nivo... Treba dovesti profesore iz inostranstva, u svojstvu stalnih predavača... Najviše oskudevamo u znanju... - Moji studenti su izvrsni i talentovani... Ali mladoj generaciji nedostaje sigurnost, vera u sebe... Talenat je nešto što se ne menja i to je vrlo optimistično, a ono u čemu se razlikuju od mene i moje generacije je to što su oni zbog spoljnih okolnosti prinuđeni da budu okrenuti unutar sebe. Mi smo bili zaraženi spoljnim svetom, uživali smo da se prezentujemo. Oni nemaju tu priliku, okrenuti su sebi što ima i dobrih strana u smislu dubokog istraživanja unutar sebe. Čini mi se da je kod nekih od njih muzika na mnogo višem stupnju, dublja u istraživanju nego što je bila kada smo mi bili studenti. - Trudim se da svoje studente učim tome da se bave suštinom, ali da je i veoma važno da imaju veštinu u jednom starinskom smislu, da im ne bude svejedno šta pišu, da im ne bude važna konceptualna ideja, već da svoju ideju izraze na pravi način.

R. br.	Tema	Izjave kompozitorke
12.	**Žebeljan orkestar**	- Oduvek mi je smetalo što klasična muzika ima tu notu uštogljenosti – na koncertu su svi ukočeni, niko ne sme da se pomeri, a mog sina koji se vrpolji, ućutkuju i pokušavaju da smire. Sanjala sam o tome da na mojim koncertima publika šeta, igra, pije… jer muzika treba da bude živa. Zato sam i osnovala „Žebeljan orkestar", po uzoru na stare ciganske bendove. - Žebeljan orkestar je do sada svirao u Bregencu, Beču, Amsterdamu, zapravo, više u inostranstvu nego ovde. Volela bih da se aktivnost ovog orkestra ustali, jer je naša ideja da orkestar publici predstavlja sjajnu muziku srpskih kompozitora, kao i najlepšu muziku XX i XXI veka. Dirigent je Premil Petrović, a ponekad i ja. Meni je stalo da Žebeljan orkestar funkcioniše na temeljima istinske ljubavi prema muzici i profesionalizma. Probali smo da radimo sa raznim muzičarima i čini mi se da se sada sklopio jedan sjajan sastav divnih, mladih muzikanata, koji su puni moćne kreativne energije. Fantastičan je osećaj s njima raditi. - Po Zapadnoj Evropi i u Americi ima orkestara koji se zovu po kompozitoru koji ih vodi. Kad smo moj suprug i ja odlučili da se zove Žebeljan orkestar, to me je podsetilo na Cicvariće i Đorđeviće, tamburaške ciganske orkestre pre Drugog svetskog rata. Mi smo kao svirački banda. Tako živimo i radimo.
13.	**Uslovi za život i rad u Srbiji i u svetu**	- U evropskim zemljama kompozitorski rad neguje se kroz obrazovanje, na svakom konzervatorijumu dobro je organizovana briga o mladim kompozitorima, njihova dela se izvode u okviru fakulteta, na festivalima, značajni ansambli sviraju studentske kompozicije... - Otišlo je puno kvalitetnih ljudi iz Srbije i to mi je veoma teško palo... Konkurencija je veoma zdrava i važna stvar za jednu sredinu. Kvalitet je prilično opao u svim segmentima, pa i u muzici. - Podrška države u našem slučaju (kompozitorska profesija, prim. N.K.) nije nikada postojala. Mislim da je tu velika odgovornost na muzikolozima koji su se izgleda stideli onoga što je originalno u našoj muzici, uvek su težili da ističu one kompozitore koji su bili samo epigoni nekih evropskih muzičkih dešavanja… U našoj sredini je osnovna emotivna karakteristika zavist. To je staro srpsko prokletstvo – ne postoje neprikosnoveni vrednosni kriterijumi, nedostaju nam informacije, imamo predrasude. Srbija je u tom smislu, nažalost, najnazadnija i najbeslovesnija zemlja, jer se stidi svojih dostignuća, iako ih uglavnom uopšte i ne poznaje i moram da kažem da, u ovom smislu, predstavlja nažalost unikatan primer među evropskim zemljama. Taj element mentaliteta, koji svoj osećaj inferiornosti zaklanja praznim pričama o

		sopstvenoj, nedokazanoj umišljenoj veličini, posebnosti i pameti, jeste element kliničke slike koju je potrebno ozbiljno lečiti. - U Nemačkoj gotovo svaki grad ima svoju opersku kuću (iako su gradovi udaljeni svega desetak kilometara).
14.	**Prepoznatljivo nasleđe iz domovine**	- U osnovi mog muzičkog jezika leži spoj između žudnje za divnim, anđeoskim, nebeskim melodijama i demonske energije, paganske igre i ciganskog derta, koje su moji preci pokupili tokom bezbrojnih nomadskih selidbi kroz jermenske gudure, rumunske i srpske močvare, baruštine i stepe...
15.	**Odnos prema naciji**	- Za kompozitora je važno da bude tu gde je rođen. - U Oksfordskom muzičkom leksikonu nema nijednog našeg kompozitora, čak ni Stevana Mokranjca. Potrebno je da promenimo odnos prema sopstvenoj baštini, da joj se divimo i poštujemo je, to bi bio pravi patriotizam. Zašto Ljubica Marić, naša čuvena kompozitorka, nije poštovana u svetu kao Bartok, to je pitanje kojim treba da se bavimo. Možemo sa žalošću da konstatujemo da svetu nije poznata činjenica o vanrednom vizionarskom duhu Ljubice Marić i svim elementima ploda koji je taj duh iznedrio, a o kojima sam prethodno govorila. Sada je kasno za ispravljanje propale šanse, iako će istina o njenom delu svakako biti, u većoj ili manjoj meri, uvažena u uskom evropskom muzikološkom krugu. Ipak, činjenica o pionirskom delovanju Ljubice Marić, na jednom širem planu, više nije interesantna i aktuelna na onaj način kako je to moglo da bude 70-tih i 80-ih godina. Da je bilo drugačije, danas bismo postojali na mapi svetske kulturne baštine kao narod koji je iznedrio kompozitora koji je započeo novi stilski pravac u istoriji muzike.
16.	**Mediji**	- Nije najstrašnija stvar na svetu siromaštvo, već opšte nezadovoljstvo koje je posledica sukoba između mogućnosti i stavljanja težišta na nerealne i glupe potrebe koje kreiraju mediji. Mislim na totalno predavanje potrošačkim strastima i nemogućnosti njihovih realizacija. - Nisam ljubitelj medijske halabuke (premda to razumem), jer zahvaljujući tome prolaze užasno površne stvari a često i dominiraju. - Pre svega, neophodno je osnivanje državnog radijskog programa na kojem bi se 24 časa emitovala isključivo klasična muzika. Srbija je, mislim, jedina zemlja u Evropi koja nema takav program (u Nemačkoj ih ima 17 ili čak 19, u Holandiji pet...). - Disk je za mene jedno malo ili veliko čudo zato što je to jedan divan način da moja muzika stigne do šireg auditorijuma.

R. br.	Tema	Izjave kompozitorke
17.	**Udruženja, festivali**	- Sebe nikada nisam videla u festivalskom okruženju. Venecijansko bijenale jeste značajan festival, ali ipak festival zatvorenog tipa. - Bemus je naš najznačajniji muzički festival. Posebno je dragocen kada je koncipiran tako da se na njemu mogu čuti izvođači i muzika koji nisu deo uobičajene ponude koncertne sezone. To bi trebalo da bude prilika da se čuju izuzetni, prvoklasni muzičari i odsvira sjajna, kod nas ređe izvođena muzika. Ovakav pristup zahteva dosta para i skupe karte. Zapravo, ideja ovakvog festivala je ekskluzivnost. - Naši najznačajniji promoteri naše muzike su Beogradska filharmonija, orkestar RTS-a, kao i drugi kamerni ansambli, zatim naši izvođači sa značajnim karijerama u inostranstvu, poput Gordana Nikolića, Željka Lučića, Aleksandra Madžara, Stefana Milenkovića, Marijane Mijanović i drugih (koliko je meni poznato jedini naš izvođač ovakvog renomea, koji često izvodi srpsku muziku na koncertima u inostranstvu, jeste Ksenija Janković).
18.	**O svojoj muzici i delima**	- Moja muzika je sasvim slobodna, opušteno preskače barijere, poskakuje, smeje se, urla, vrišti, grca, raduje se, golica, plače, rida, otima se i onda opet smiruje. Ona putuje, upoznaje, razgovara i mnogo se raduje. U povremenom mreškanju izazvanom nekim njenim uspehom, znam da nema mojih zasluga, ne gubim jasnu sliku smisla koji se sastoji u potpunom predavanju i sopstvenom poništavanju. Pravu vrednost će odrediti vreme i trajanje, to prepuštam njima. Jedino što bih od nje volela jeste da i na dalje bude trag života vođenog savešću i ljubavlju. - Dobro pamtim svoju muziku. Moj muž se često iznenadi što mogu odmah, po sećanju, sve da odsviram. Muzika, inače, živi od izvođača. Ono što je kompozitor zamislio je jedno, a izvođači, ako su kreativni i talentovani, mogu da tu muziku predstave na najneverovatniji način. Dešavalo mi se da čujem izvođenje koje je idejno potpuno drugačije od onog izraza koji imam u glavi, a da bude fenomenalno. Poslednje iskustvo tog tipa imala sam sa Brodski kvartetom iz Londona i Štefanom Dorom, solistom Berlinske filharmonije. Zbog te čarolije muzika može dugo da traje. - U osnovi mog muzičkog jezika leži spoj između žudnje za divnim, anđeoskim, nebeskim melodijama i ritualne, demonske, do iznemoglosti iscrpljujuće, ludačke energije paganske igre i ciganskog derta, koje su moji preci pokupili tokom bezbrojnih nomadskih selidbi kroz jermenske gudure, rumunske i srpske močvare, baruštine i stepe. - Ansambl Martin In d Filds premijerno izvodi moju kompoziciju 'Pesma putnika u noći', a zatim i 'Skomrašku igru'. „Pesma putnika u noći" koja je pisana za klarinet i gudački kvartet i izvodi se gotovo svim zemljama Evrope na veoma značajnim festivalima. Naručili su od mene i kompoziciju 'Polomka kvartet', a to su uradili u saradnji sa Univerzitetom u Kentu tako da je ta kompozicija premijerno izvedena 2009. godine u Kenterberiju. Kvartet je potom izrazio želju da snime ceo CD sa mojom muzikom pa je usledilo studijsko snimanje i objavljivanje CD-a u inostranstvu.

19.	**O mestu klasične muzike danas, u Srbiji i svetu**	- U Srbiji je zanemarivanje muzike i kulture uopšte dovelo do toga da će nam sada biti potrebno još 200 godina do moderne srpske države... - Pozorište i film su zanimljivi utoliko što je tu najzdravije okruženje za muziku danas. Okolnosti su za umetničku muziku i danas teške i zato sam se okrenula pozorišnoj muzici kao nekom prosvetiteljskom poslu... - Opera je u Zapadnoj Evropi u poslednjih petnaest godina doživela ogromnu popularnost i uspon kakav se retko pamti u istoriji umetnosti. U velikim operskim kućama, iako su karte skupe, predstave su rasprodate mesecima unapred, publika je sačinjena od ljudi najrazličitijih generacija, a DVD nosači najboljih operskih predstava odlično se prodaju. Mladi intelektualci, umetnici i naučnici sa najčuvenijih univerziteta i danas, kao i ranije, klasičnoj muzici posvećuju punu pažnju...
20.	**Nagrade, priznanja...**	- Činjenica da sam postala dopisni član SANU predstavlja za mene veliku čast, jer je to priznanje stiglo od ustanove i ljudi koje cenim i poštujem... Iskreno, do tada mi nikad nije prošlo kroz glavu da bih mogla da budem akademik. Sve se desilo iznenada i brzo, s obzirom da sam primljena iz prvog puta, što nije čest slučaj. Preporučile su me kolege iz Odeljenja likovne i muzičke umetnosti u SANU. Kompozitori Dušan Radić, moj profesor Vlastimir Trajković i Dejan Despić. Ja nikad ništa nisam tražila. Uvek se sve dešavalo spontano. I lepo, i ružno. U životu sam mnogo više dobila nego što sam očekivala. - Titula akademika donela mi je mnogo obaveza! Zahteva poseban društveni angažman. Učešće u raznim komisijama, upravnim odborima, pisanje preporuka za razne institucije i pojedince, poželjno je da posećujete koncerte i predstave. Rečju, trebalo bi da ste svuda prisutni. U svemu tome moraš da nađeš meru, ako ne želiš da zapostaviš svoju profesiju. Na ivici sam da se povučem u potpunu ilegalu.
21.	**Interesovanja**	- Muzika za filmove, pozorišne predstave, saradnja sa Goranom Bregovićem, Emirom Kusturicom...

R. br.	Tema	Izjave kompozitorke
22.	Religioznost	- ... estetika anđelčića i kolačića... - Umetnik je uvek sam sa sobom, i za svoja umetnička činjenja i nečinjenja, odgovoran je jedino Bogu i u zavisnosti od sopstvenog osećanja strahopoštovanja prema suočavanju sa Božjim likom posle smrti, on se ponaša i dela. - Otkriće Boga podrazumeva traženje ljubavi u sebi... Da bi mogao da voli bližnjeg, čovek pre svega mora da upozna i zavoli sebe. - Moja religioznost stasavala je sasvim postepeno, i to pre svega u susretu sa čudima muzike i umetnosti...u divnoj baroknoj crkvi u Perlezu, u selu u kojem su živeli roditelji moga oca Petra, uz muziku perleskih paora. Religiozna istorija moje porodice ima osobene korene i oni su u najvećoj meri utemeljeni u višedecenijskoj borbi moje bake – Majke, sa porodicom i sredinom, a u potrazi za Bogom. Ta borba je za jedan ljudski život prošla gotovo čitavu hrišćansku, naročito noviju hrišćansku istoriju – od pravoslavlja, preko nazarena i baptista do Adventističke crkve... i pevala svoje adventističke pesme Bogu, smireno i odsutno... Ipak, nesvesnim kanalima i putevima, moja religioznost stasavala je sasvim postepeno, i to pre svega u susretu sa čudima muzike i umetnosti.

Tabela 30:
Primeri rodno neosetljivog jezika u tekstovima

R. br.	Naslov teksta	Tekst
1.	Koncertom obeleženo 170 godina postojanja SANU	Povodom jubilarnih 170 godina postojanja SANU, objavljen je trostruki CD sa muzikom **kompozitora akademika** SANU, čija medijska promocija tek predstoji.
2.	Isidora Žebeljan muzička ličnost decenije	Novogodišnji broj lista Danas objavio je listu ličnosti i događaja decenije. Među njima se iz muzičkog sveta našla istaknuta srpska kompozitorka mlađe generacije i **dopisni član** SANU Isidora Žebeljan.
3.	Do moderne države treba nam još 200 godina	... kaže Isidora Žebeljan, **najmlađi član** Srpske akademije nauka i umetnosti, koja je postala **član** Svetske akademije nauka i umetnosti.
4.	U Sijeni nova opera Isidore Žebeljan	Ovo je prvi put da se naručuje delo **srpskog kompozitora.**
5.	Isidora Žebeljan: Kultura može da promeni Srbiju	(...) ocenila je **najmlađi akademik** i **najizvođeniji srpski kompozitor** u inostranstvu – Isidora Žebeljan.
6.	Zrnce idealizma u kreativnom činu umetnika	a) U javnosti je poznata kao **najistaknutiji savremeni srpski kompozitor** mlađe generacije. b) *Radite kao **profesor** na Fakultetu muzičke umetnosti... Da li je puno **profesora i asistenata** sa fakulteta otišlo iz zemlje?*
7.	Volim muziku žestokog dejstva	Isidora Žebeljan je **stvaralac koji** je u najlepšem smislu te reči **obeležio** 2008.

4.5. Rezultati analize tema iz životnih priča

Metod životne priče (oral history) koristim da bih profesionalne uspehe i talenat odabranih kompozitorki u Srbiji i inostranstvu (podaci iz javne sfere) povezala sa podacima iz privatne sfere, a o kojima se malo piše u štampanim (i drugim pisanim) medijima.

Opredelila sam se da iz životnih priča izdvojim teme koje obuhvataju različite periode iz života i rada kompozitorki: od porodice iz koje potiču, detinjstva, školovanja, usavršavanja do njihovog delovanja kao svršenih kompozitorki u Srbiji i inostranstvu i ostvarenih uspeha u kompozitorskoj profesiji.

Njihove odgovore prikazujem u sedam odabranih glavnih tema: *Pol/rod, Detinjstvo, Prepoznatljivo nasleđe iz domovine, Odnos prema naciji, Egzil/Srbija, Komponovanje* i *Nagrade i priznanja* (*Tabele od 31 do 46*), nakon kojih slede zaključci.

4.5.1. Pol/rod

Tabela 31:
Pol/rod (a)

Mirjana *Srbija*	**Ivana** *Rumunija*	**Katarina** *SAD*	**Ana** *Kanada*
- Moram da priznam da sam se tokom pripremanja za kompoziciju počela osvrtati oko sebe tražeći bar jednu žensku osobu. Nije mi bilo svejedno, sve sami muškarci oko mene. - Devojke ranije nisu imale određeno muzičko obrazovanje i mogućnost da se posvete tom poslu. - Retke su bile profesorke, jedino Ljubica Marić od dama. Na teorijskim disciplinama su preovladavali profesori. - Pre bih rekla da je u pitanju izraz. Možda je nežno i mekše ipak karakteristika kompozitorki, mada ne mora da znači. - Možda zbog emancipacije, slobode izbora, razbijanja tabua, mogućnosti obrazovanja danas ima mnogo više kompozitorki. Nema podele na muška i ženska zanimanja.	- Slučajno se dogodilo da je na Tribini bila velika količina odličnih dela koja su komponovale kompozitorke, ali ne mislim da se išta preokrenulo u korist žena. - Postoje prosvećeni ljudi koji već odavno na raznim planovima traže neku vrstu izjednačenog ili ujednačenog prisustva žena i muškaraca, a da li je to sada i Zakonom pokriveno - ne znam. - U zapadnoj kulturi je zapravo mnogo poželjnija žena koja ne privlači pažnju svojim izgledom. - Mi zaista nismo diskriminisane. Takvo je moje iskustvo. - Sve smo različite i sve smo tu.	- U porodici niko na mene nije gledao kao na „slabo žensko". - Još uvek su kompozitori privilegovani, naročito je očigledan disbalans u dobijanju nagrada. - Na fakultetu na Katedri za kompoziciju na 3-4 profesora kompozicije ima samo jedna žena. Vrlo je slično i sa šefovima drugih katedri. - Još uvek se priča da su muškarci povlašćeni kada su plate u pitanju. - Svakako da ima puno kompozitora koji mogu da imaju ženski senzibilitet i obratno. Verujem da se to odražava kao i sve moguće druge komponente ličnosti, ali verovatno da ima razlike.	- Što se tiče pola nemam neki naročiti stav. - Žene funkcionišu na mnogo emotivniji način i mnogo su sistematičnije. Muškarci imaju drugačiji pristup. - Ja mislim da u stvaralaštvu nema nikakve razlike. Mislim da ima razlike u okruženju. I kažem vam, to sam čula, ali ja to nisam iskusila, tako da ne znam.

- Moja prva nagrada je za *Basmu*, ali tu se jako osetila muška sujeta. Nije im bilo pravo kad sam dobijala nagradu „Stevan Hristić", jer su u konkurenciji bili i kompozitori Enriko Josif i Aleksandar Obradović.
- Gostuški je rekao o meni: - Leči komplekse što je žena dinamikom, forsiranjem izraza snage, da bi se dokazala pred muškarcima.
- Mislim da uspeh kompozitora nema veze sa polom, rodom. U pitanju je lična sebičnost, želja za pobedom!
- Dopada mi se što mi je palo na pamet da je i imenica muzika ženskog roda.
- Mislim da umetnost uopšte pripada i muškom i ženskom rodu.
- Lažno je praviti problem od ženske slabosti. Ne verujem u istinsku slabost žena. Ženska slabost je nešto što žene rade pomalo namerno u svrhu zavođenja ili zadržavanja muškarca...
- Vidim da su u Rumuniji (gde sada živim) na muzičkoj sceni žene veoma jake, imaju žensko udruženje za savremenu muziku, umetničke su direktorke i vrlo produktivne kompozitorke.
- Mislila sam da napravim žensko društvo ovde, ali istina je da nikad nisam imala neku oduševljenu podršku.
- Izdvajanje žena u posebnu grupu bila bi diskriminacija sebe samih. To je revolt, da bi se možda muškarci trgli.
- Muškarci su favorizovani u smislu dobijanja nagrada i onda se to reflektuje i na porudžbine.
- Nisam pristalica teorije razlika po polovima u umetnosti.
- U mešovitom društvu prava je diskriminacija reći: „Ovo je koncert žena kompozitora", jer na taj način sebe stavljamo u posebnu grupu… Ali, kada sam bila deo ženskog koncerta, shvatila sam da mi je lakša ta organizacija.
- Ja mislim da se u Kanadi toliko plaše tih stvari (mizoginih).
- Mene često pozivaju u žirije, ne samo zbog toga što sam žena, nego zato što sam emigrantkinja. To je još jedan plus.
- Ako morate da dokažete neki svoj stav, tu nisam sigurna da je uvek lako ženama.

Tabela 32:
Pol/rod (b)

Ana *Holandija*	**Aleksandra** *SAD*	**Anja** *Srbija*	**Milica** *Nemačka*
- Lično nikad nisam primećivala razliku kompozitorka - kompozitor u kompozicijama drugih ljudi. - Za moju muziku često čujem da kažu: „Nikad ne bih rekao da je to žena napisala". - Ne vidim neke razlike između muškog i ženskog komponovanja. - U Holandiji se priča da nema žena na pozicijama, na primer na fakultetima.	- Ona (Mileva) me je zanimala zato što je žena i zato što se identifikujem u jako mnogo stvari sa njom. - Ne mislim da je to širi kontekst gde su istorijski ulozi manji za ženu. Bavljenje žene muzikom ne dopire do javnosti u istoj meri kao kada se njome bavi kompozitor muškarac. - Rodna razlika je neverovatan prostor za uspostavljanje društvene hijerarhije. - Mislim da žene dosta rade minijature. - U Srbiji je odnos između polova visoko erotizovan, na poslu, ulici… Postoji čitav set pretpostavki šta će žena, kao partner u poslovnom odnosu, uneti u taj odnos samo zato što je žena…	- Ja nemam porodičnih obaveza - decu, muža, ali mislim da mnoge (žene) postižu usklađivanje privatnog i profesionalnog, ne samo kompozitorke, nego i druge umetnice. - Ja mislim da imam jednake šanse kao muške kolege. - Znam šta se događa sa umetnošću, sa ulaganjima u kulturu, pol ne igra apsolutno nikakvu ulogu, nego da li si deo neke interesne grupe. - Ja nisam feministkinja, ali nemam ništa protiv da učestvujem u nečemu što ima smisla kao širi kontekst. - Više volim da sarađujem sa muškarcima, jer su manje komplikovani od žena. - Nikad se nisam ponašala kao lepa, nije mi bilo važno… Mogla sam svašta s tim, ali nisam nikad to osetila…	- Tata nije toliko učestvovao u kućnim poslovima, zato što je bio mnogo odsutan. - Imam potpuno jednaka prava kao bilo koji muškarac na svetu i nema potrebe insistirati na tome da sam žena koja radi nešto, da postoji ta rodna razlika. Mislim da je to negativan autošovinizam samih žena. - Ili si dobar kompozitor ili nisi. Da li si muško ili žensko nema nikakve veze. - Često čujem da je moja muzika strašno nabijena energijom, brutalna, sirova, moćna, što se ne vezuje za žene. - Komponovanje je često bilo muški posao, samo što ja to ne doživljavam kao negativan, maliciozan komentar. - Postoji gomila udruženja žena kompozitora, tipično ženskih ansambala, koji će da izvode dela samo žena kompozitorki. Za mene je to odmah deklarisanje u manjinsku grupu, a ne mislim da sam deo manjinske grupe. - Bila sam očajna kada je trebalo da radim sa potpuno ženskim ansamblom, jer su žene (kao i ja), sklone raznim fantazijama, digresijama, raspoloženjima. Zato više volim da radim s muškarcima. - Ja sam kompozitor, a zašto? Zato što je to relativno skoro počelo da se uvodi u srpski jezik i meni smeta ako se insistira na tome da sam ja „-ka". Mislim da tu postoji određena vrsta kompleksa, da je to frustracija koja potiče od nekog davnog vremena kada žene nisu imale toliko prava, kada nisu bile ravnopravne.

Kompozitorke na temu pol/rod imaju različite stavove. Neke radije sarađuju sa muškarcima (*Više volim da sarađujem sa muškarcima jer su manje komplikovani od žena [A.Đ.]*), dok druge otkrivaju prednosti saradnje sa ženama (*Kada sam bila deo ženskog koncerta, shvatila sam da mi je lakša ta organizacija [K.M.]*). U ansamblima u kojima su članice, većinu čine kolege. Nedostatak poverenja u žene umetnice i želja da one i njihova dela imaju adekvatan tretman i priznanja u društvu ogleda se u činjenici da muškarce smatraju delom „većinske" grupe (*Ne želim da pripadam ženskom udruženju, to je deklarisanje u „manjinsku" grupu [M.Đ.]*). Ovo ukazuje na rodni stereotip stvoren vaspitanjem (muškarac ima dominantnu ulogu u kulturama na Balkanu).

Stav kojim se ženska lepota u nekim sredinama stavlja u kontekst nepoželjne osobine i prepreke za uspeh implicira zaključak da žena ne može da bude istovremeno lepa i dobra u svojoj profesiji (*U zapadnoj kulturi je zapravo mnogo poželjnija žena koja ne privlači pažnju svojim izgledom [I.S.]*), te da lepota nekada može biti i smetnja u profesionalnom napredovanju.

Kompozitorke koje su u braku (i imaju decu) predstavljaju svoju sadašnju poziciju u kontekstu srećne porodice (iz koje i same potiču), po ustaljenim tradicionalnim normama. Model idealne supruge ogleda se u sposobnosti da profesionalne obaveze (komponovanje, pedagoški rad, dirigovanje i drugo) usklade sa kućnim, da se ne remete sati namenjeni deci i suprugu, što ukazuje na funkcionisanje u već ustaljenim rodnim ulogama, dok kompozitorke koje nisu u braku bračnu zajednicu doživljavaju kao „prirodnost" koja će se (možda) vremenom desiti i vezane su za svoju primarnu porodicu.

Inspiracija za komponovanjem je različita (tekst, slika, pesma, vez, religija, matematika…), i ne zavisi samo od ličnih afiniteta, već i od zahteva naručilaca. Kompozitorke svoja dela (kao i neki slušaoci), ne karakterišu kao „ženska" (*Moja muzika je strašno nabijena energijom, brutalna, sirova, moćna [M.Đ.]; Za moju muziku kažu: „Nikad ne bih rekao da je to žena napisala!"[A.M.]*). Stereotipno je razmišljanje da se „ženskim" smatra sve što je emotivno, lirsko (*Možda je nežno i mekše ipak karakteristika kompozitorki [M.Ž.])*, nasuprot racionalnom, snažnom, silovitom kao odlikom muškog. Ovome doprinose i (pojedini) komentari kolega umetnika, kritičara, neretko uvredljivog i potcenjivačkog karaktera (*Leči komplekse što je žena dinamikom, forsiranjem izraza snage, da bi se dokazala pred muškarcima [M.Ž.]*).

Po mišljenju većine njih profesija kompozitor/ka i muzičko delo nisu rodno obeleženi (*Mislim da umetnost uopšte pripada i muškom i ženskom rodu [M.Ž.]; Ne vidim neke razlike između muškog i ženskog komponovanja [A.M.]; Nisam pristalica teorije razlika po polovima u umetnosti [K.M.]*), međutim, neke od njih smatraju da su razlike između kompozitorki i kompozitora ipak vidljive,

u profesionalnim segmentima i medijskoj prezentaciji (*Bavljenje žene muzikom ne dopire do javnosti u istoj meri kao kada se njome bavi kompozitor muškarac [A.V.]*). One primećuju da su različiti faktori (politika, stranačka opredeljenja, materijalni problemi države i društva, „odliv" intelektualaca, stručnjaka, kulturnih, muzičkih i drugih radnika) snažni i često odlučujući u plasiranju i opstajanju njihove muzike na umetničkom tlu Srbije (*Pol ne igra apsolutno nikakvu ulogu, nego da li si deo neke interesne grupe [A.Đ.]*).

Kada govore o sebi kompozitorke ne koriste rodno osetljivi jezik i same sebe nazivaju kompozitorima (*Meni smeta ako se insistira na tome da sam ja „-ka". [M.Đ.]*), što ukazuje na to da je nauka o rodnosti mlada, rodno osetljiv način razmišljanja još uvek nedovoljno ustaljen u društvenom, javnom životu, a rodne uloge u društvu u Srbiji i dalje teško promenljive, pogotovo za ženu (*Mislila sam da napravim žensko društvo ovde, ali istina je da nikad nisam imala neku oduševljenu podršku [I.S.]*).

4.5.2. Detinjstvo[37]

Tabela 33:
Detinjstvo (a)

Mirjana *Srbija*	**Ivana** *Rumunija*	**Katarina** *SAD*	**Ana** *Kanada*
Moja porodica je bila izuzetno obrazovana i intelektualna, a za mene i mog brata vrlo podsticajna kao sredina. - Majka, prva doktorka nauka iz italijanskog jezika (u Jugoslaviji) ponela je iz Dalmacije aristokratsko ponašanje i principe. Zahvaljujući njoj, naučila sam italijanski jezik. - Upisala me je (majka) u baletsku školu, a tada je bavljenje baletom ipak bilo pitanje određenog prestiža i nije mogao svako to sebi da priušti. - Otac, poreklom sa sela, profesor biologije, bio je vrlo istrajan i uporan i tu upornost sam nasledila.	Muzika je ogroman, od života nerazdvojni deo čoveka. - Rođena sam u porodici intelektualaca. Otac književnik, esejista, muzikolog, blizak prijatelj Ljubice Marić, a majka profesorka klavira, družila se sa Lidom Frajt. Baka je bila dugogodišnja prijateljica sa Milevom (Marić).	Imala sam vrlo lepo i zaštićeno detinjstvo. - Najjači uticaj na mene imao je otac i pevanje u kući. On je završio englesku književnost, ali se bavio muzikom, svirao je džez, imali smo klavir i stalno se sviralo i pevalo. - Najlepše uspomene vezane su za Prokuplje. Pamtim baku kao osobu fantastične memorije, vrlo muzikalnu, i odličnu glumicu, koja je za nas decu pravila pozorišne predstave.	Mi smo porodica koja je srećna: radna, poštena, skromna; koja se voli i drži u slozi, temelj koji je potreban za uspeh. - Mama je stomatološka asistentkinja, a otac istoričar u penziji, bavio se restauracijom crkava i manastira, srpskom istorijom, pisao knjige. Ima dobar osećaj za glumu i jako dobar sluh; svira usnu harmoniku i lepo peva, imitira, pleše. On je mene i sestru upisao u muzičku školu. - Sestra je jako talentovana za razne umetnosti, lepo se izražava i dobro svira klavir. Ona je inženjerka mašinstva.

37 Ovom Tabelom obuhvaćen je period od godine rođenja kompozitorki do punoletstva.

- Guvernanta me je izvodila u šetnju po Kalemegdanu i razgovarala sa mnom na francuskom jeziku.
- Moj brat je profesor elektroinženjerstva.
- Slušala sam često kako moja baka peva, razne naše starogradske pesme.
- Pored nas je živela ruska porodica, tako da sam od drugarice naučila ruski jezik. Njen otac je bio muzičar, ona je svirala klavir, pa sam i ja to poželela.
- Bez znanja roditelja sam se upisala u muzičku školu, uvek sam bila vrlo odlučna u tome šta želim.
- Srednju muzičku školu upisala sam tek sa 19 godina, kada sam završila gimnaziju.
- Odrasla sam u toj senci odnosno u tom ambijentu koji je nekako ona (Lj. M.) formirala na ovaj ili onaj način.
- Dobila sam prvu violinu od profesora kao najmlađa učenica muzičke škole „Stevan Mokranjac". Sećam se da su Večernje novosti objavile moju sliku.
- Veoma je bilo teško uskladiti vreme i redovno pohađati jednu i drugu školu. Kad sam htela da napustim muzičku školu, direktor je zamolio da se vratim. Ovde je značajnu ulogu odigrala majka (profesorka latinskog jezika).
- Tetka, mamina sestra, bila je moj uzor. Završila je medicinu, bila je vukovac, pa sam i sama želela da budem kao ona.
- Temelji mog interesovanja i znanja su bile učiteljica - koja je svirala klavir, vodila časove glume, potencirala umetnost, lepo izražavanje kao i muziku, zatim moja profesorka klavira - koja je shvatila da je moj pravi talenat u kreativnosti, kao i predivna dramska pedagoškinja.
- Leta sam provodila sa drugaricom iz Kanade.
- Muzička škola je bila nešto predivno za mene i ja sam se školovala da budem kompozitorka. Počela sam muziku na najinstinktivniji način i verovatno su mnoge okolnosti uticale na to da ostanem u umetničkoj sredini.

Tabela 34:
Detinjstvo (b)

Ana *Holandija*	**Aleksandra** *SAD*	**Anja** *Srbija*	**Milica** *Nemačka*
Postoji nostalgija za familijom. - Moj otac je završio prava, ali se više bavio muzikom, svirao violinu sa svojim bratom klaviristom. I mama (daktilografkinja) je volela muziku. - Mislila sam da se uopšte neću baviti muzikom, jer se stalno sviralo u kući: sestra klavir, brat udaraljke i trombon, brat od strica je kompozitor. - Moja baka je svirala usnu harmoniku, ali nije bila školovana muzičarka.	Shvatam koliko je važno sestrinstvo i bliskost. - Moj otac je ekonomista, majka diplomirana žurnalistkinja. U porodici se oduvek prepliću umetnosti: muzika i slikarstvo (baba, majčin brat i bratanac su slikari). - Po preseljenju u drugo naselje stanovali smo u istoj ulici sa mnogim intelektualcima i umetnicima.	Odrastala sam na divnoj muzici i divnim pričama za decu. - U mojoj najužoj porodici profesionalnih muzičara nema, ali u široj da: moja majka, njen otac i njena majka su jako muzikalni. Deda je svirao tako dobro violinu da je mogao i profesionalno da se bavi time. - Majka je diplomirana ekonomistkinja, vrlo muzikalna i dobra glumica. Kako je ona divno pevala! I divno je što je prenela meni tu ljubav i dar. - Otac nije bio mnogo prisutan u mom detinjstvu. On ima smisla za lepo ali nije neki muzički obdaren čovek. - Sestra je vrlo cenjena profesionalna glumica i odlično peva.	Živimo u divnom starom stanu koji je topao i pun ljubavi. Moje detinjstvo je bilo najlepše na svetu. - Moji roditelji: otac snimatelj u RTS-u i majka, viša medicinska sestra, uvek su podržavali sve želje, ideje i ambicije mog brata i mene. Išli smo na engleski, karate, košarku, plivanje, odbojku, razne radionice. - Brat svira klavir i violinu. - Ujak svira harmoniku i violinu i slika.

- Veliki uticaj na mene imao je profesor klavira; imali smo i neslaganja, ali on je bio prekretnica, čovek koji je najviše uticao na to da prosto više pažnje uložim u muziku, u vežbanje klavira i naravno dalje - srednju školu.
- Preskakala sam razrede i ranije polagala prijemni.

- Kada imamo jedna drugu (sestra) da se oslonimo, da pitamo, da podelimo, da se smejemo zajedno, da se radujemo, nekako se onda ta radost umnogostruči... A i brige se lakše rešavaju i podnose, a i problemi se razvodne i poblede.
- Ja sam svirala već sa pet godina, nisam išla u gimnaziju, već samo u srednju muzičku.

- Sa četiri-pet godina počela sam sa privatnim časovima klavira, ali je nastavnica bila strašna žena, nisam je volela. Kasnije sam svirala flautu i kontrabas.
- Već u srednjoj školi počela sam da komponujem.
- Moju profesorku kompozitorku sam stvarno obožavala. Nju je malo ko voleo, bila je dosta posebna i stroga, i kasnije se preselila u Kanadu.
- Bitan čovek u mom muzičkom životu je moj dalji rođak, džez i klasičan muzičar.

- Intenzivno se bavim sviranjem klavira, uz divnu nastavnicu kao i slikarstvom kojem me podučava akademska slikarka.
- Direktor muzičke škole „Đorđević" sprečava me da napustim muzičku školu i odvodi me kod profesorice da me čuje. Bila mi je kao član porodice.
- Obnovila sam šesti razred niže muzičke, zbog ozbiljnog razmišljanja da nastavim srednju muzičku, ali istovremeno je počela da me zanima pozorišna režija, drama, pozorište.

Kompozitorke odrastaju u obrazovanim, intelektualnim, građanskim porodicama dobrog ekonomskog stanja koje im pružaju svestrano i aktivno detinjstvo: bavljenje baletom, glumom, sportom, slikanjem; učenje stranih jezika, putovanja, upoznavanje kulture i tradicije, čime stiču elitna znanja (*Bavljenje baletom bilo je pitanje prestiža i nije mogao svako to sebi da priušti [M.Ž.]*).

Muzičke aktivnosti (sviranje na instrumentima, privatni časovi) počinju već u predškolskom periodu, po uzoru na roditelje (*Majka je svirala klavir, otac je svirao frulu, violinu [I.S.]*), sestru, brata, bližu rodbinu i prijatelje (*Sestra ima divan glas [A.Đ.]; Moj brat je kompozitor [A.M.]; Drugarica je imala klavir [M.Ž.]*). Pohađanje muzičke škole prihvatano je u početku s radošću, a kasnije, u nedostatku vremena, osećajem prezauzetosti i otporom prema intenzivnom vežbanju. Međutim, nijedna od njih ne prekida obrazovanje, što govori o njihovoj upornosti ali i upornosti porodice (*Sve što započneš, moraš i da završiš [M.Đ.]*).

Odrastaju na modelu idealne srećne porodice koju čine oba roditelja, brat, sestra, babe, dede i drugi rođaci (*Moja porodica je bila izuzetno obrazovana, intelektualna, podsticajna sredina, temelj potreban za uspeh [M.Ž.]*), imaju srećno detinjstvo (*Odrasla sam na divnoj muzici i divnim pričama za decu [A.Đ.]*), što potkrepljuje analiza teksta vođenih razgovora (*Imala sam vrlo lepo i zaštićeno detinjstvo [K.M.]; Moje detinjstvo je bilo najlepše detinjstvo na svetu [M.Đ.]*). Zadovoljnom i ispunjenom periodu detinjstva doprinose i druge sredine u kojima borave sa članovima uže porodice (*Najlepše uspomene vezane su za Prokuplje i baku. [K.M]; Slušala sam često kako moja baka peva, razne naše starogradske pesme [M.Ž.]*). U razgovorima ne spominju nikakvo nasilje u porodici, buku, tuču i alkoholizam (više u Prilogu 9.2. Transkripcije).

Rano detinjstvo i tinejdžersko doba veoma su važni za razvoj interesovanja za bavljenje muzikom, za odlučivanje za muziku kao životnu i profesionalnu orijentaciju i ne posustajanje pred teškoćama i odricanjima koje iziskuje pohađanje redovne i muzičke škole.

Porodica pruža iste mogućnosti obrazovanja ženskoj i muškoj deci (nije uočena rodna neravnopravnost), ali se u komunikaciji koristi rodno neosetljiv jezik (*Ti si stanovnik ovoga sveta [K.M.]*).

Najčešće je uzor otac: zabavan, muzikalan, svira instrument i priča priče (iako je druge profesionalne orijentacije - ekonomista, biolog, pravnik, istoričar, književnik…) i (skriveni) autoritet u porodici (*Najjači uticaj na mene imao je otac i pevanje u kući. [K.M.]; On je mene i sestru upisao u muzičku školu. [A.S.]*). Podela kućnih poslova nije često naglašena u razgovoru (*Tata baš nije trčao da se bavi kućnim poslovima. [M.Đ.]*), ali očigledno je da je otac, manje opterećen obavezama domaćinstva, imao više vremena za razgovor i zabavu sa decom.

Stereotipu patrijarhalnog obrasca doprinose uticaji drugih osoba muškog pola (brat, stric, ujak, deda, rođak, profesor klavira, direktor muzičke škole, …), koje takođe aktivno učestvuju u njihovom konačnom muzičkom opredeljenju (*Bitan čovek u mom muzičkom životu je moj dalji rođak, džez i klasičan muzičar. [A.Đ.]; Direktor muzičke škole „Đorđević" sprečava me da napustim muzičku školu [M.Đ.]; Veliki uticaj na mene imao je profesor klavira; on je bio prekretnica, čovek koji je najviše uticao na to da više pažnje uložim u muziku i dalje - u srednju školu [A.M.]*).

Majka je, pored oca, jednako važna osoba u porodici: obrazovana (doktorka nauka, profesorica klavira, jezika, ekonomistkinja, žurnalistkinja, stomatološka asistentkinja...), zaposlena ali i pored toga posvećena porodici. Svoja znanja i talente prenosi na decu (*Zahvaljujući njoj, naučila sam italijanski jezik. [M.Ž.]; Majka je vrlo muzikalna i dobra glumica i divno je što je prenela meni tu ljubav i dar. [A.Đ.]*) i angažovana je u procesu njihovog aktivnog vanškolskog i školskog obrazovanja. Ona je podrška i suprugu i deci, u svim njihovim bitnim odlukama (*Kad sam htela da napustim muzičku školu značajnu ulogu je odigrala majka [K.M.]*).

Detinjstvo bogato pozitivnim emocijama i podrška roditelja i bliže okoline doprineli su tome da se kompozitorke upišu na muzičke akademije i svojim talentom i radom potvrde na umetničkoj sceni u Srbiji i inostranstvu.

4.5.3. Prepoznatljivo nasleđe iz domovine

Tabela 35:
Prepoznatljivo nasleđe iz domovine (a)

Mirjana *Srbija*	**Ivana** *Rumunija*	**Katarina** *SAD*	**Ana** *Kanada*
- Ponekad me obuzme tema vrlo bliska folkloru, ali opasno je ako se obrađuje na tradicionalan način, već to treba izvesti na svoj način. Nalazila sam inspiraciju i u delima Ljubice Marić. - Sada pišem muziku za decu i to baziranu na nekim našim starim pesmama koje sam slušala u detinjstvu. - Bila sam pokretač akcije za dobijanje Legata. I dugo sam proučavala zaostavštinu Josipa Slavenskog, a taj Legat je nažalost sad u krizi, trenutno je zatvoren.	- Inspiriše me i srpska istorija i kultura, pa se to vidi kroz naslove mojih dela: *Dušanov zakonik, Stari Ras, Bogorodica Trojeručica Hilandarska.*	- Kad se tema Tribine poklopi sa onim što ja radim, jako mi je drago da budem tu.	- Shvatili smo koliko svi kompozitori koji su napustili svoje prvobitno mesto rođenja nose svoju muziku sa sobom. - Moj muzički ritam je (ja o tome nisam razmišljala dok sam bila u Srbiji) vezan za naš govor. - To može biti vez, bilo koja tvorevina ljudske ruke, to je ono što mene najviše zanima i čime se najviše inspirišem. Pričama naravno, legendama i tako dalje... To je neka moja nostalgija to je trenutak kad sam shvatila, a to je išlo jako postepeno, da je zapravo to ono što sam ja, ono u čemu sam ja najbolja i ono što ljudi najviše očekuju od mene.

Tabela 36:
Prepoznatljivo nasleđe iz domovine (b)

Ana *Holandija*	**Aleksandra** *SAD*	**Anja** *Srbija*	**Milica** *Nemačka*
- Ja sam bila mnogo vezana za Zorana Erića zato što smo mi mnogo razgovarali, filozofirali, što je normalno, on je godinama bio moj profesor (u Srbiji), dok sa ovim profesorom u Holandiji jednostavno za to nije bilo vremena. - Otišla sam 1994. godine opet u Holandiju na kurs o upotrebi folklora u savremenoj muzici. - Moguće je da ću se vratiti, neka nostalgija postoji za familiju i za mentalitet, kulturu, Holandija je potpuno drugačija zemlja. Vidim kod nas uvek neku vrstu inspiracije, uvek me nešto ovde privlači, tako da ću se verovatno na kraju vratiti. Kada - to još ne znam.	- Svi mi studenti u Srbiji smo sa uzvišenim ili arogantnim nemarom gledali na našu muzičku baštinu i sve što ide uz taj izvorni muzički jezik i te muzičke materijale smo poistovećivali sa nacionalizmom. - U Srbiji nisam koristila motive tipične za muziku našeg podneblja, međutim, po odlasku sam taj izvorni materijal prepoznala kao svoj. On više nije imao veze ni sa lokalnim miljeom, ni sa političkim ubeđenjem, ni sa nacionalizmom, već samo sa mojim vlastitim identitetom usamljene jedinke u novom svetu. - Mi ovde imamo humanost i srdačnost, davanje ljudima koji nisu samo naši najbliži. - Naš divni jezik se divno peva u operi, na slavama, uz tamburaše.	- Ja nisam neki samo seriozni, klasični muzički profil, ja volim da se zaputim i u neke druge muzičke svetove i da neprestalno širim svoje umetničke vidike. Sve je to zdravo i ne smatram da zbog „muzičkih izleta" mogu izgubiti svoj muzički identitet.	- Ja ne odustajem od toga što radim, ne zanima me šta je moderno... Ja ne mogu da pišem kompoziciju u koju ne verujem, da lažem samu sebe... ne mogu svoju umetnost da prodajem za takve stvari. - Trenutno, ne može da se zna šta kompozitora određuje dobrim, zato što je nova muzika takva. U novoj muzici situacija je jedan šareni bazar, veseo, pun boja, pun svega, džidža-bidža, đinđuva, i svega ostalog i to je jedna uživancija, sve je dozvoljeno. Pitanje je šta je od toga pravo, kvalitetno i dobro, a to mora da prođe kroz jedan jako ozbiljan filter vremena. I da se ne lažemo, savremena muzika opstaje isključivo zahvaljujući mecenarstvu, raznim fondacijama koje ulažu novac u takve projekte.

4.5.4. Odnos prema naciji

Tabela 37:
Odnos prema naciji (a)

Mirjana *Srbija*	**Ivana** *Rumunija*	**Katarina** *SAD*	**Ana** *Kanada*
- Rodila sam se u Splitu, ali samo rodila. Osećam se u potpunosti Beograđankom. - Kvalitet učenja i komponovanja zavisi umnogome od korišćenja francuske literature. Smatram da su Francuzi mnogo napredniji od nas ili nekih drugih zemalja. - Naši izvođači koncertiraju po celom svetu. I naša dela se čuju u svetu. Ali kod nas je sve bez pravih kriterijuma. Ne prepoznaju se pravci koji bi našu kulturu izdigli.	- Mi smo prosto mala država, broj naših kompozitora nije velik, ali je zato vrlo kvalitetan. - Ja lično ne pravim nikakvu razliku između onih žena koje su sada negde napolju ili nas koje smo ovde. Mislim da svi koji smo školovani u Srbiji imamo prava da pripadamo srpskoj kulturi. - Ova sredina je apsolutno gluva za prave vrednosti.	- Meni su najdraži trenuci ipak u Studentskom kulturnom centru, gde se dešavalo mnogo interesantnih stvari i kad god dođem u Beograd setim se toga. - Definitivno mi je Akademija (FMU) pružila tu stručnu podlogu od koje sam ja krenula i bez koje nikako ne bih mogla da opstanem. - Što se klasične muzike tiče, mislim da sam bila u velikoj prednosti nad drugima, u smislu pripreme i znanja, jer sam jako mnogo naučila ovde u Srbiji.	- U operi *Svadba* moja ideja je bila da koristim srpski jezik, jer sam naravno iz Srbije, ali tu nema nikakvog nacionalnog romantizma, niti je moja želja da šaljem bilo kakvu poruku tog tipa. Moja ideja je bila da izvučem srž o našoj reči. - Ja ovde pripadam, ja sam ovde školovana, veliki deo svog života sam ovde provela. Za mene bi bilo lepo i logično da se prirodno desi nekakva saradnja. - Nisam vezana za mesto, ja sam zaista onaj najuniverzalniji tip koji se vezuje za ljude - Imam prilike svakodnevno da sretnem ljude iz celog sveta i mi zaista govorimo istim umetničkim jezikom. - Zapravo predstavljamo internacionalnu zajednicu muzičara i pripadamo joj, što je takođe jedan od identiteta. Muzičari idu ovamo-onamo dakle nešto što je pripadnost nekoj naciji nije uopšte relevantno za njih.

Tabela 38:
Odnos prema naciji (b)

Ana *Holandija*	**Aleksandra** *SAD*	**Anja** *Srbija*	**Milica** *Nemačka*
- Sve zajedno je bilo vrlo depresivno i ako ste radili na Akademiji, onda je to bio samo taj posao, ništa drugo, vrlo malo festivala, muzike, nemogućnost da se izađe iz zemlje, nema para ni mogućnosti da vam se otvore neke opcije. Znači, idete na posao i to je to, a dalje od toga morate sami da se snađete. Nije bilo nikakve pomoći od države. - Holandija je mnogo zahvalnija kada je u pitanju izvođačko medijska podrška mladim kompozitorima nego Srbija - otvore radio-stanicu samo za nove kompozitore, na primer. - Bombardovanje je na mene strašno uticalo. Nemogućnost da komuniciram sa sestrom, majkom, bratom... To je strašno bilo, jer u Amsterdamu živite, slušate reklame protiv Srbije i ne možete da utičete na to, strašno....	- Kolektivne predodređenosti u novoj sredini ne postoje. Došla sam u situaciju da sve preispitam i postanem svesna svog identiteta, što u Srbiji nisam bila. - Pravoslavlje je važno u smislu primarnog religijskog izvora, to je religija iz koje potičem, prva crkvena muzika koju sam ikada slušala, zvuci koje prepoznajemo a da ne znamo do koje mere su u nama. - Izvorno osećanje prepoznatljivosti sa tim postoji ali ja verujem u jednakost, demokratiju, humanističke vrednosti, koje imaju sve religije. - Mojim odlaskom u Ameriku počelo je odlaženje iz poznatog lokalnog miljea u nepoznato. Otkrivala sam ovo ovde (Srbija) više odlaskom u drugu sredinu. - Novi Sad uvek predstavlja glavno mesto u mom životu.	- Nije isključeno, možda ću već iduće godine da idem na neko usavršavanje, o tome sam razmišljala, ali se plašim da to neće biti na našoj akademiji. - Beograd nema stalnu scenu za modernije muzičke tvorevine. Sama sebi ličim na skitnicu koja traži da se njenoj umetnosti ukaže malo gostoprimstva. Bilo bi jako dobro da ovaj grad nađe „kuću" za naše programe bez doma. - Sve manje je kulture u novinama, sve su kraći i tanji tekstovi. Neću da pričam kako je strašno, neću upirati prstom kako je vulgarno, prosto, nekulturno, jer je to nepresušna tema…	- Velika mi je čast što su me sa 24 godine primili na najveći i najpoznatiji Institut za istraživanje akustične muzike u svetu, a posebno zbog toga što sam prvi državljanin Srbije koji se ikad obreo tamo. - Život je, generalno, u Londonu mnogo skuplji, a ovde u Srbiji, iako nije bilo sjajno, bar je obrazovanje bilo besplatno ili dodatne aktivnosti nisu abnormalno skupe, tako da smo brat i ja stekli jednu ogromnu širinu. - Zbog stipendije Fonda za mlade talente u obavezi sam da se vratim i radim u Srbiji, ali to se ne sukobljava sa mojim željama. Mislim da će i kod nas stvari krenuti nabolje i doći vreme kada ćemo živeti kao ostatak sveta. A ja posedujem znanje i želim da doprinesem našoj kulturi.

4.5.5. Egzil/Srbija

Tabela 39:
Egzil/Srbija (a)

Mirjana *Srbija*	**Ivana** *Rumunija*	**Katarina** *SAD*	**Ana** *Kanada*
- Nema više izdavačkih kuća, kao nekada, koje bi štampale note. Sve je na internetu, ali note treba videti, opipati, doživeti. Nema štampanih nota, a bez nota ne može da se svira. Verovatno je i interesovanje za koncerte malo, trebalo bi da je medijski više oglašeno, da postoji veće interesovanje za koncerte. - Posle smrti Branka Dragutinovića, koji je redovno pratio naš muzički život, više nemamo ni stalnog, ni objektivnog kritičara. - Nedavno sam bila u Americi i sa mojim prijateljima, čiji sam gost bila, mnogo sam putovala. Oni usput uvek slušaju program sa umetničkom muzikom, koji se tamo emituje u svako doba dana. To je određena stanica koja emituje takve programe. Tako da čovek može da bira, ovu ili onu radio-stanicu i da sluša šta želi.	- Pošto se mi (u Udruženju kompozitora) ne tučemo nego samo radimo, onda smo nevidljivi zato što nismo zanimljivi, nismo prva strana. Kod nas su mediji ušli u dramatično crveno, oni su svi skoro bez izuzetka, na ivici tabloidizacije - tabloidni, tako da je to glavni uzrok nevidljivosti Udruženja. - Mi smo jedna od retkih država na svetu koja nema radio sa emitovanjem klasične muzike. - Sredine u kojima sam živela su me dramatično obeležavale.	- Studenti mogu da biraju svoj put kroz program i da uzimaju predmete koji bi bili najkorisniji za njihovu budućnost. To je jedna stvar koja se meni jako dopada u tom školstvu (SAD). - Bila sam potpuno fascinirana: koliko knjiga i koliko je bogata literatura i dostupna svakome. Pristup informacijama u savremenoj muzici to je na neki način bio kulturni šok. - Shvatila sam da se situacija (u Srbiji) neće dugo promeniti i otišla sam.	- Kao mladi manifestant gladovala sam ispred, jurila nas je policija. A ja sam shvatila koliko je to daleko od mene i koliko sam ja loša političarka, i emotivna umetnica. Zato sam izabrala umetnost. - Otišla sam kod moje jako dobre drugarice u Kanadu. Bilo je leto i potpuno sam se zaljubila u funkcionisanje društva. - Ja sam već 20 godina u Kanadi, vrlo brzo sam počela da budem deo muzičkog društva, stekla kolege.

Tabela 40:
Egzil/Srbija (b)

Ana *Holandija*	**Aleksandra** *SAD*	**Anja** *Srbija*	**Milica** *Nemačka*
- U Holandiji, kad je koncert mladog kompozitora, ide ta velika propaganda putem novina, radija, to je sve propraćeno sa puno komentara, puno kritika, pisaca -muzikologa koji se time bave, ali se to sad sve stišalo jer sad jednostavno pojavom interneta i internet čitanjem ljudi su prestali da kupuju novine, te je pažnja koja se odnosi na novinski zapis opala. Nije opala propaganda, samo se prebacila na internet. - Osećaj i status emigranta opisala sam u kompoziciji *Transformacions,* upoređujući se sa insektom iz Kafkinog romana *Metamorfoze,* gde se baš kao glavni junak Gregor (....Waking Up as a Bug) odjednom nalazite u stranoj državi i gradu, gde vas niko ne prepoznaje i ni vi sami sebe više ne poznajete, ipak morate prihvatiti svoje „nove navike" i na žalost, zaboraviti „*stare*".	- Kad mislim o egzilu, mislim na posebnu vrstu izolovanosti, koja nije vezana za fizičko napuštanje prostora. To je mesto najviše mogućeg stepena samoće i nepripadanja. Geografski egzil je, možda, opipljiviji, nema emotivne podrške i emotivnog umrežavanja. - Tretman vremena se pokazao u San Francisku, kad sam prvi put studirala kod žene. Njen pristup radu i komentarisanju mog procesa rada je bio drugačiji od svega što su svi profesori pre toga govorili. - Dosta sam se selila, ali se Njujork iskristalisao kao mesto za život zbog izmešanosti kultura i velikih mogućnosti u profesionalnom smislu. Njujork je za mene savremeni Vavilon, gde sam otkrila da je oslobađajuće biti kompozitor.	- Holandija je bila mesto gde je stvarno lepo moglo da se živi i radi (imam prijatelja odande, pa znam). Ali, i tamo je sve strašnije i strašnije, odnosno, ne ulaže se mnogo u ove stvari koje mi radimo. - Kod nas i u svetu drugačije je bilo pre 10 godina, možda je u tom trenutku bilo bolje biti negde drugde, mada je retko ko napravio karijeru. Manje-više su se svi nekako bacili na pedagogiju i nisu mnogo komponovali. Nemam utisak da žive od komponovanja.	- Ono što na zapadu ne možete da vidite na televiziji su žene u bikinijima koje kažu da su pevačice, a kojima se drogiraju široke narodne mase. To tamo ne postoji, nema golih žena na TV-u, te kanale morate posebno da platite, dok je ovde (Srbija) to sasvim normalno i poželjno. - Ono što je ovde (Nemačka) bolje je što postoji mnogo više ansambala koji su zainteresovani za novu muziku, pa nju stavljaju u repertoar. - Mislim da Srbija nije crna rupa osuđena na propast.

Kompozitorke znaju da svojim preseljenjem ili čestim boravcima i kontaktima u inostranstvu mogu sebi da omoguće veću vidljivost na međunarodnoj umetničkoj sceni nego u sopstvenoj zemlji. Ipak, pored mnogih putovanja, života u inostranstvu, stipendija, one žele da ostanu uključene i u aktivnosti u domovini, kroz svoj umetnički, kritičarski, profesorski rad, žele da se za njih i u zemlji zna.

Srbija svojim studentkinjama na muzičkim akademijama pruža kvalitetno muzičko obrazovanje (*Bila sam u prednosti nad drugima, jer sam jako mnogo naučila ovde [K.M.]*). Na osnovu tog obrazovanja nastavljaju usavršavanje van domovine i dokazuju se stručno (premijerna izvođenja, priznanja, nagrade…). Okreću se inostranstvu koje nudi bolje uslove za rad, bogate biblioteke, modernu tehnologiju, bolji pristup informacijama, svet nove muzike, festivale, izvođenje kompozicija, medijsku pažnju (više u *Tabelama 30 - 35*).

Kompozitorke su prisutne u javnom kulturnom prostoru, što ih karakteriše kao žene kojima su dostupni položaji moći (dobitnice najviših priznanja, nagrada, novčanih nagrada). Njihova moć je njihov neosporno izrazit dar i ono što tim darovima stvaraju svojom neobičnom muzikom, kao i pedagoški rad i razne muzičke aktivnosti.

One konstatuju da je medijska podrška ozbiljnoj muzici u Srbiji i onima koji se tom muzikom bave slaba: radio-stanice se gase, ne postoje radio-stanice koje emituju isključivo kasičnu muziku, TV emisije obiluju šundom, ozbiljna muzika je na radiju i TV slabo zastupljena, a kompozitorke te muzike su u medijima nedovoljno vidljive, pa i nedovoljno poznate. To važi i za informacije u štampanim medijima koje su obično kratke, šture, uniformisane, neprivlačne (*Ova sredina je apsolutno gluva za prave vrednosti. [I.S.]; Naša dela se čuju u svetu, ali kod nas to je sve bez pravih kriterijuma [M.Ž.]*).

Međutim, kada odu iz Srbije, više se vezuju za ono što je u domovini: koriste srpske folklorne motive, ritam, neguju običaje iz nacionalne tradicije, inspiriše ih i istorija (*Inspiriše me i srpska istorija i kultura [I.S.]*), ne gube identitet (*Ja ovde pripadam, ja sam ovde školovana [A.S.]*).

Komponovanje često nije dovoljan izvor prihoda (ni u Srbiji pa ni u inostranstvu), te se okreću i drugim vidovima umetničkog angažovanja (*Nije bilo moguće živeti samo od komponovanja. Na moju sreću, ja sam se bavila i pedagoškim radom [M.Ž.];Od naših umetničkih tantijema niko ne može da živi u Srbiji, osim od komercijalne muzike: narodne, muzike za reklame, popularnih hitova, muzike za film [K.M.]; Zahvaljujući tom zanatu koji sam znala, sa programom Finale za zapis nota, uspevala sam da zaradim za preživljavanje; Osnovni deo mojih finansijskih primanja je rad sa horovima [A.M.]*).

4.5.6. Komponovanje

Tabela 41:
Komponovanje (a)

Tema	Mirjana *Srbija*	Ivana *Rumunija*	Katarina *SAD*	Ana *Kanada*
Opredeljenje	**Muzika je bila sastavni deo svakog dana.** - Već u detinjstvu sam se opredelila za muziku, a počela sam da komponujem u srednjoj školi. Tu moju sposobnost i ljubav je primetio profesor koji me je svesrdno podržavao. - Profesorka klavira govorila je da sam suviše inteligentna da bih samo svirala klavir. I počela sam da komponujem, spontano.	**Sredine u kojima sam živela su me sigurno dramatično obeležavale.** - Muzika, onako kako je ja vidim, čini mnogostruk i sveobuhvatan zbir parametara od kojih ću samo za početak najbrajanja, spomenuti: ljudska kreativnost i znanje, istorija i nasleđe, intuicija i hrabrost, moral i radoznalost, bezbrižnost i sklonost ka razmišljanju, fizički i metafizički duhovni prostor.	**Postoji vreme za umetnost i vreme kad čovek ne može da se bavi umetnošću.** - U trećem razredu srednje škole zbog zapaljenja tetiva morala sam da napustim klavirski odsek. Tada su mi se otvorile nove perspektive i počela sam da komponujem.	**Muzika je, naravno, najapstraktnija od svih drugih umetnosti, tako da ta igra može da bude beskrajna.** - Sa 15-16 godina odlučila sam da zapravo to želim da radim. Kreiranje je nešto što sam volela. Bavila sam se dugo i pozorištem, režija me je jako zanimala, ali odlučila sam se za muziku.

Tema	**Mirjana** *Srbija*	**Ivana** *Rumunija*	**Katarina** *SAD*	**Ana** *Kanada*
Muzičko obrazovanje	- Nisam mogla da razvijem klavirsku tehniku, kasnije sam počela sa sviranjem, a nisam htela da se odvojim od muzike. Kao student književnosti imala sam prilike da se iskažem u pisanoj reči, međutim više me je privlačilo pisanje muzike. - Naročito je profesorov asistent imao sjajnu ulogu u razvoju mog logičkog razmišljanja u muzici.	- Ja prosto nisam fundamentalno ambiciozna. Dakle, nisam uopšte nikad, možda nekad u studentskim danima, mislila da treba da se popnem na neki Olimp.	- Strahovito sam zahvalna profesorki sa Akademije zato što je ona zaista odličan profesor, kod nje jednostavno čovek mora da nauči, to je bilo najintenzivnije moguće studiranje.	- Moj profesor iz Novog Sada je živa enciklopedija, ne samo veliki stručnjak kompozicije. - Profesor iz Beograda me je otvorio ka svetskoj i evropskoj avangardnoj muzici i naučio da ne treba da se oslanjamo samo na svoj instinkt već da ga stimulišem i kontrolišem. - Profesor u Kanadi me je naučio da treba da pišem onako kako ja mislim da treba da pišem, da budem karakteristična.
Inspiracija i vreme za komponovanje	- Za mene je uvek naročito velika inspiracija ako znam ko će moje delo izvoditi, a vrlo često i tekst. - Osnovno je vreme, to ne znači imati sat ili dva, već imati više dana, neopterećenih drugim obavezama. Bitno je da postoji taj vremenski zaokruženi kontinuitet, opuštenost. - Otkako sam u penziji, komponujem malo više. Dok sam radila, to je bilo uglavnom na raspustima.	- Obično se poklopi sa nekim osećanjem, sa inspiracijom koja negde čuči, sa nekim planom koji imate. - Moj sistem stvaralački je takav da povremeno vrlo intenzivno radim, a onda stanem.	- Definitivno su to matematički procesi i fizika, koji objašnjavaju to što mi u prirodi doživljavamo kao lepotu, tako da je to glavna inspiracija. - Za komponovanje mi ostaje onoliko vremena koliko mogu da proširim ta 24 sata: prvo je porodica, pa posao - od nečega mora da se živi, pa tek onda dođe komponovanje. - Komponujem noću. Preko dana ima puno distrakcije.	- Inspiracija je početak nečega, može da bude nešto što dolazi iz nas ili sa strane. Mi kompozitori sami sebi možemo zadati zadatke, koje možemo da sledimo. - Deo vremena koje posvećujem predavanju ne oduzimam od komponovanja.

Slobodan izbor/ porudžbine	- Uglavnom komponujem po slobodnom izboru, retko po porudžbini, to je najčešće za prijatelje.	- Porudžbina je potpuno nešto drugo, kada institucija ulaže u umetnika, u njegovih tri meseca rada, ulaže novac, naravno, da taj čovek može na miru, sa punom koncentracijom da radi. A toga je kod nas vrlo malo.	- Komponovanje po porudžbini se, na neki način, dobija preko rezimea i preko biografije.	- Diplomskim koncertom sve je krenulo kao lavina… Ja još nisam praktično ni završila fakultet, a počela sam da dobijam profesionalne narudžbine.
Materijalni status	- Nije bilo moguće živeti samo od komponovanja. Na moju sreću, ja sam se bavila i pedagoškim radom.	- Kod nas, apsolutno, ne može da se živi od komponovanja. Možda bi, eventualno, mogla da živi od svog rada Isidora, zbog velikog broja izvođenja u inostranstvu, ali mi drugi ne.	- Teško je živeti od komponovanja, naročito od savremene muzike. - Od naših umetničkih tantijema niko ne može da živi u Srbiji, osim od komercijalne muzike: narodne, muzike za reklame popularnih hitova, muzike za film.	- Godinama se nalazim u takvoj situaciji da mogu da ne prihvatim ako mi se nešto ne dopada. - Ja sam bila vrlo srećna što sam imala dovoljno dobrih narudžbina dok nisam predavala, jer evo pet godina kako predajem i mogla sam da živim od toga sasvim solidno. Ali je to vrlo retko čak i u svetu, a ne samo u Kanadi.

Tema	**Mirjana** *Srbija*	**Ivana** *Rumunija*	**Katarina** *SAD*	**Ana** *Kanada*
Uslovi rada u Srbiji/ inostranstvu	- Zahvaljujući nagradi za diplomski rad i preporukama profesora, dobila sam stipendiju za usavršavanje u Parizu. Upoznala sam nove načine rada, sagledavanja muzike, kod sjajnih pedagoga.	- Ova sredina je apsolutno gluva za prave vrednosti. - Ako čovek oseća svoj kapacitet i čini mu se da prevazilazi jednu sredinu, on ima potrebu da sa tim ode u veći svet, odnosno, ako smem da upotrebim tu reč, da „porobi" mnogo veći auditorijum, da se predstavi i da ga osvoji na neki način. To je potpuno legitimno.	- Naravno, sa Nadom se uvek vidim, mi sve planiramo iz Amerike, ona je jedan od mojih prvih izvođača i veliki prijatelj. - U smislu savremene muzike, to je bio novi početak. Bila sam potpuno fascinirana. Pristup informacijama u savremenoj muzici - to je na neki način bio kulturni šok.	- Dopada mi se što se u Kanadi muzika približava raznim slušaocima, ne samo onima koji se bave savremenom muzikom nego i onima koji se uopšte ne bave, koji ne slušaju klasičnu muziku ili koji više vole vizuelnu umetnost ili neku drugu.
Osim komponovanja…	- Ljubav prema muzičkoj pedagogiji je moja druga najveća ljubav, uporedo sa komponovanjem. Kad sam shvatila da mnogo volim pedagogiju, komponovanje je moralo da pređe u drugi plan…	- Žene koje nisu pedagozi, nisu na fakultetu, nemaju svoje fanove, one će mnogo brže da nestanu, jer nema ko da ih nosi dalje. I to ne važi samo za žene, to važi i za muškarce. - Pišem, mada mi pisanje nije posao.	- Profesorka sam. To je ipak sigurnost. Nešto na čemu insistiram sa svojim studentima je takozvana integracija znanja, što podrazumeva konceptualno shvatanje i razumevanje materijala.	- Uživam u pedagoškom radu. Volim da predajem i lako prepoznajem izrazite talente.

Tabela 42:
Komponovanje (b)

Tema	Ana *Holandija*	Aleksandra *SAD*	Anja *Srbija*	Milica *Nemačka*
Opredeljenje	**U početku nisam znala šta ću, bila sam jako dobar solfeđista.** - Rođak me je slušao kako sviram i skrenuo mi je pažnju da mogu muziku da zapišem, da postoji takav odsek. - Profesor je imao velik uticaj na moj ulazak u kompozitorski svet, jer kad sam počela sa pripremama još uvek nisam znala da hoću da nastavim kompoziciju.	**Meni je komponovanje kao neko slavlje humanizma.** - Vrlo rano sam upisala Akademiju.	**Sloboda mi je jako važna, ne mogu biti zarobljena u neke ideje sa kojima se ne slažem.** - Počela sam da komponujem već u srednjoj školi. Upisala sam prvo teoretski odsek, a sledeće godine kompoziciju.	**Mogla bih da kažem da sada sebi postavljam ciljeve, a manje sanjam.** - Sa 17 godina počela sam da se bavim improvizacijom i zainteresovala sam se za komponovanje.
Muzičko obrazovanje	- Tim razgovorima profesor me je prosto namamio da uđem u taj svet, tako da je on uticao na moj rad, što je normalno, bio mi je profesor. - Uslovi studiranja su u Holandiji bili mnogo bolji nego ovde, ali profesori nisu toliko voleli da filozofiraju, to je bio vrlo skraćeni oblik komuniciranja.	- Različiti gradovi i sredine jesu moje stanice, „prtljag" koji putuje sa mnom: Novi Sad uvek predstavlja glavno mesto u mom životu; San Francisko, period oslobađanja, umetničke ekspanzije; u Milanu se razvio moj interes za elektroniku, u Njujorku sam otkrila da je oslobađajuće biti kompozitor.	- Nakon klasičnog studiranja, bilo mi je važno, i pre svega potrebno, da imam neki živi ansambl, sa kojim živo radim, imam probe, izvodimo nešto. Ja volim da sam i učesnik, da živim taj proces.	- Tokom studija kada još nisam planirala da idem bilo gde, sa kolegama sa fakulteta smo pokrenuli i osmislili festival *Koma,* „Koncerti mladih autora". - Velika mi je čast što su me sa 24 godine primili na najveći i najpoznatiji Institut za istraživanje akustične muzike na svetu, a posebno zbog toga što sam prvi državljanin Srbije koji se ikada obreo tamo.

Tema	Ana *Holandija*	Aleksandra *SAD*	Anja *Srbija*	Milica *Nemačka*
Inspiracija i vreme za komponovanje	- Inspiracija dolazi sa druge strane, u vezi sa temom koju ansambl priprema: ako je slobodna tema, onda je to naravno do mene. Ponekad je čisto zanatski. - Očeva smrt za mene je bila prekretnica, šok, tada sam prestala da komponujem. - Nemam stalan posao i meni porudžbina oduzima strašno puno vremena, a od toga ja živim i to moram vrlo dobro da iskonstruišem.	- Inspiracija je vrlo često narudžbina. Nekad je vizuelna stvar, različiti poticaji. A nekad direktno tekst, kao u slučaju *Stanice*.	- Muzičko pozorište me najviše zanima, nešto u čemu se ja najbolje osećam, ne samo u muzičkom nego i u dramskom. Radila sam i za plesne predstave, jako volim ples. - Volim da komponujem na tuđe reči.	- Pitali su me jednom prilikom da kažem u tri reči kakva je moja muzika i ja sam rekla - moćna, energična i crvena!
Slobodan izbor/ porudžbine	- Komponujem po porudžbini ako mogu to i da naplatim.	- Mi ovde smo navikli svi da radimo sve i kritikujemo kad ne možemo da radimo eksperimentalni teatar u nacionalnom pozorištu. Nije svako mesto za sve.	- Porudžbine su za mene neophodnost, ja živim od njih... Ali, sve je manje porudžbina.	- Čovek ipak treba da drži do sebe. Biram porudžbinu koja mi dozvoljava potpunu slobodu u komponovanju.

Materijalni status	- Zahvaljujući tom zanatu koji sam znala, sa programom *Finale* za zapis nota, uspevala sam da zaradim za preživljavanje. - Osnovni deo mojih finansijskih primanja je rad sa horovima.	- Motivacija koja dolazi iz straha od materijalne sigurnosti blokira ono vizionarsko. Kod nas finansiranje nije dovoljno pluralističko, dok u Americi jeste – ako radite veliku produkciju na nacionalnom nivou, tu će biti određen set parametara, za razliku od neke nezavisne produkcije koja ima veću slobodu.	- Ja sam stvarno u trci za novcem koji bi mi obezbedio egzistenciju… A opet, želim da radim i neke druge stvari koje mi materijalno neće mnogo pomoći.	- Od komponovanja ne može da se izdržava. Mora da postoji stalan izvor prihoda sa strane, bilo to stalna mesečna stipendija ili pedagogija.
Uslovi u Srbiji/ inostranstvu	- U Holandiji imam više mogućnosti da mi se za rad (komponovanje) plati.	- Uvođenje muzike u prostore koji nisu koncertne dvorane, sviranje za publiku koja nije standardna koncertna publika, to je ta mobilnost o kojoj govorim i koju bih iz sveta u kome živim prenela u domovinu.	- Beograd nema stalnu scenu za modernije muzičke tvorevine, za muzičko pozorište koje nije tradicionalno, koje nije ni opera ni klasični mjuzikl. Ovakva dela, s malo više sreće, pojave se katkad na festivalima, ali im je i dalje sudbina najčešće neizvesna.	- U inostranstvu ima mnogo više ansambala, koji su poznati u svetu. I zainteresovani za novu muziku. Festivali su jako dobro propraćeni medijski. - Studenti sa instrumentalnih odseka imaju obavezu da sviraju kompozicije svojih kolega, koji su tako u mogućnosti da čuju svoja nova dela. To je pravi pristup studijama.

Tema	Ana *Holandija*	Aleksandra *SAD*	Anja *Srbija*	Milica *Nemačka*
Osim komponovanja…	- Radim dosta aranžmana za horove, orkestre. Prepisujem note u elektronskoj formi. Prija mi da radim kao aranžerka i dirigentkinja horova.	- Predajem na Siti koledžu (*Citty College*) u Njujorku.	- Ja nisam neki seriozni, klasični muzički profil, volim da se zaputim i u druge muzičke svetove, da neprestano širim svoje umetničke vidike. Radila sam i sa Bregovićem, filmsku muziku, staru, renesansnu, bilo je i etno zvuka… Sve je to itekako zdravo za moje muzičko mišljenje i zbog takvih izleta ne mogu izgubiti svoj muzički identitet.	- Osim pisanja novih komada, moj deo posla je da držim seminare i predavanja, prezentacije svojih dela i da radim sa studentima. Bilo mi je veliko zadovoljstvo i iznenađena sam što mi pedagoški rad toliko prija.

Analiza odgovora kompozitorki na temu komponovanja pokazuje da većina njih najčešće počinju da komponuju kao srednjoškolke (sa izuzetkom nekih dečijih pokušaja).

Prekretnica u opredeljenju za studiranje na odseku za kompoziciju gotovo je uvek praćena posebnim okolnostima i ličnostima (izvan najužeg porodičnog okruženja) koje su bitno uticale na to opredeljenje. Mada su muzički obrazovane, neke od njih su, pri prvoj proveri spremnosti za visokoškolske studije, bile nesigurne u sopstvene sposobnosti (*Nisam bila sigurna da ću uspeti da položim prijemni [A.Đ.]*).

Neke otežavajuće okolnosti u građenju karijere vezane su za starosnu granicu (*Zakasnila sam sa muzičkom školom, nisam mogla da budem dobar izvođač [M.Ž.]*), zdravstvene prilike (*Dobila sam upalu tetiva, nakon čega sam morala da se „oprostim" od klavira [K.M.]*), kao i nedostatak samopouzdanja u sopstvene izvođačke sposobnosti i scenski nastup (*Nisam bila sklona sceni [I.S.]*).

Prve osobe koje primećuju talenat jesu profesorke (najčešće klavira), koje su u nižim i srednjim školama u većem broju zaposlene nego kolege profesori.[38] Situacija se značajno menja na visokoškolskom nivou, gde su profesori kompozicije većinom muškarci[39] (sedam od osam kompozitorki iz uzorka istraživanja tokom studiranja u Srbiji - Beograd, Novi Sad – su bile u klasi kompozitora, a samo jedna u klasi kompozitorke). One tokom više godina studija pod uticajem takvog okruženja usvajaju ustaljeni način oslovljavanja rodno neosetljivim jezikom, pa za sebe kažu: *Ja sam kompozitor*. Izjava kompozitorke govori u prilog tome: *Tamo (inostranstvo) sam prvi put studirala kod žene i to je bio apsolutno nov i drugačiji pristup [A.V.].*

S obzirom da se kreću u profesionalnom svetu koji je više muški, te da se na čelnim pozicijama direktora velikih institucija, udruženja i drugih organizacija još uvek u većem broju nalaze muškarci (što podrazumeva i veću finansijsku snagu koja je neophodna za bavljenje kompozitorskim poslom), „primorane" su

---

38 Uzimam u obzir da predmet kompozicija ne postoji u programu rada srednje muzičke škole, već su to harmonija, muzički oblici, kontrapunkt, koje mogu da predaju kompozitorke i kompozitori, pa je šansa utoliko veća za veći broj nastavnica i nastavnika. Na visokoškolskim ustanovama, situacija je potpuno obrnuta: kompozicija je poseban predmet, ali je fond časova izvršilaca nastave vrlo mali (od šest za profesorke i profesore do 12 za asistentkinje i asistente). Shodno tome, prima se veoma mali broj studentkinja i studenata, a istovremeno je smanjena mogućnost za angažovanje većeg broja profesorki i profesora kompozicije. O ovoj pojavi i potrebi promene u sistemu studiranja govore i neke sagovornice.

39 Iako podaci (Dervišević, 2010) govore da do 2000. godine među svršenim specijalizantima žene čine 60% i 58% magistara i doktora nauka, od ukupnog broja univerzitetskih nastavnika žene čine samo 15%, a 44% su asistentkinje.

da sebe predstave kao „jednake" sa kompozitorima. Zastupaju stav da kompozitorska profesija ne otvara prostor za rodnu diskriminisanost (*Ja sam kompozitor i imam ista prava [M.Đ.]*).

Na osnovu odgovora kompozitorki na zajedničko pitanje može li kompozitorka da živi samo od komponovanja i kojim muzičkim izražavanjem dopunjuje komponovanje, formirala sam *Tabelu 43.*

Tabela 43:
Ostale aktivnosti kompozitorki

R.br.	Muzička aktivnost	Ukupno (0-9)*	%
1	Pevanje	1	11,11
2	Sviranje	3	33,33
3	Dirigovanje	2	22,22
4	Aranžiranje	2	22,22
5	Pedagoški rad	6	66,66
6	Aktivnost iz nemuzičkog polja	1	11,11

**U ovoj tabeli uvrštena je i kompozitorka I.Ž., jer u objavljenim štampanim tekstovima postoje podaci koji govore o njenim drugim muzičkim aktivnostima.*

Kompozitorke su složne u stavu da komponovanje samo po sebi ne pruža konstantnu materijalnu sigurnost i da se, shodno tome, bave i drugim aktivnostima u oblasti muzike (*Radim dosta aranžmana za horove, orkestre, prepisujem note u elektronskoj formi. Osnovni deo mojih finansijskih primanja je rad sa horovima [A.M.]*; *Predajem na Siti koledžu u Njujorku [A.V.]*; *Osim pisanja novih komada, moj deo posla je da držim seminare i predavanja, prezentacije svojih dela i da radim sa studentima [M.Đ.]; Teško je živeti od komponovanja, naročito od savremene muzike. Profesorka sam. To je ipak sigurnost [K.M.]*). Retke su one koje isključivo svojim komponovanjem mogu da obezbede ne samo slavu već i materijalnu satisfakciju (*Bila sam vrlo srećna što sam imala dovoljno dobrih narudžbina dok nisam predavala i mogla sam da živim od toga sasvim solidno. Ali je to vrlo retko, čak i u svetu [A.S.]*).

4.5.7. Nagrade i priznanja

Tabela 44:
Nagrade i priznanja (a)

Mirjana Živković *Srbija*	**Ivana Stefanović** *Rumunija*	**Katarina Miljković** *SAD*	**Ana Sokolović** *Kanada*
U Srbiji - RTV Beograd – druga nagrada (1964); - „Stevan Hristić" (1964); - SOKOJ (1982); - UKS – prva nagrada (1982); - UU „Zlatna plaketa", za pedagoški rad (1996); - Savez društava muzičkih i baletskih pedagoga, Nagrada za životno delo (2004). **U svetu** - Konzervatorijum u Fontenblou (Francuska) – prva nagrada (1968).	**U Srbiji** - UKS (1972); - 2. MTK – prva nagrada (1993); - „Sterijina", za muziku (1997); - „Miloš Crnjanski", za knjigu putopisnih eseja „Put za Damask" (2001); - „Stevan Mokranjac" (2008); - „Vitomir Bogić" za životno delo - izuzetan doprinos u radiofoniji (2010); - Nacionalna penzija u kulturi (2011). **U svetu** - „Žan Antoan", Monte Karlo (1974); - FEDOR – prva nagrada (1992); -„SLABBESZ", Austrija (1993).	**U Srbiji** - „Josip Slavenski"; - „Vasilije Mokranjac"; - Nagrada Univerziteta u Beogradu; - Oktobarska nagrada grada Beograda za mlade umetnike. **U svetu** - „Luj Krasner i Lorens Leser", za izvrsnost u nastavi, SAD (1997).	**U Srbiji** - za najbolju scensku muziku za decu (1992). **U svetu** - SOKAN - „Najbolji mladi kompozitor", Kanada (1995, 1998, 2008); - „Međunarodno takmičenje mladih kompozitora" – prva nagrada („gran pri"), kanadski državni radio *CBC* (1999); - Statua „Pri opus", Kvebek (2006); - Novčana nagrada „Izvanredno talentovan i uspešan muzički stvaralac" Kanadskog umetničkog saveta (2006); - Muzički Oskar - kompozitorka godine u Kvebeku (2007); - za koncertnu muziku – prva nagrada, Kanada, (2008); - Novčana nagrada „Kompozitorka godine", Nacionalnog umetničkog centra u Otavi (2008).

Tabela 45:
Nagrade i priznanja (b)

Ana Mihajlović *Holandija*	**Aleksandra Vrebalov** *SAD*	**Anja Đorđević** *Srbija*	**Milica Đorđević** *Nemačka*
U Srbiji - Takmičenje jugoslovenskih kompozitora – prva nagrada (1987, 1988, 1992); - Jugoslovensko takmičenje iz solfeđa – prva nagrada (1987); - Radio Beograd za najuspešniju muzičarku (1988, 1992); - Radio Beograd (sa grupom *Magnificent 7*,1988); - UKS – prva nagrada (1989). **U svetu** - „Irino", za kompoziciju, Japan (1998).	**U Srbiji** - Šoroš fondacija (1995, 1998); - „Stevan Mokranjac" (2010, 2012). **U svetu** - Takmičenje iz kompozicije – prva nagrada, SFCM, Kalifornija (1996); - Novčana nagrada Univerziteta Mičigen, SAD (2002); - pohvala udruženja „Prijatelji i neprijatelji nove muzike", Njujork (2003); - Njujork – prva nagrada (2004); - Američki muzički centar, SAD (2004); - „Američka akademija za umetnost i književnost", Njujork, za ostvarenja u muzici (2007); - Počasno državljanstvo Amerike, za izuzetne rezultate na polju komponovanja (2005).	**U Srbiji** - „Stevan Mokranjac" (2003); - Povelja Radio Beograda za najuspešnijeg mladog umetnika (2013).	**U Srbiji** - „Teslina" za stvaralaštvo mladih (2012). **U svetu** - „Internacionalna letnja akademija Prag-Beč-Budimpešta" – prva nagrada, Austrija (2005); - Internacionalna „Gaudeamus muzička nedelja" – treća nagrada, Holandija (2006); - SOLTI Fondacija, laureat, (2010); - 8. Tajlandski međunarodni festival kompozicije, Mahidol Univerzitet, Bangkok – prva nagrada (2012); - 8. Berlin-Rheinsberger Kompositionspreis Ministarstva kulture i Senata Berlina – prva nagrada (2013); - „Lucern festival 2013", Švajcarska – prva nagrada (2013).

Može se reći da su odabrane kompozitorke ostvarile znatan broj nagrada i priznanja u svetu i kod nas. Tom broju treba dodati i osam nagrada Isidore Žebeljan koje je dobila u Srbiji (najviše od svih ostalih kompozitorki – 21,05%). Posmatrano po vrstama, to su nagrade za kompoziciju, scensku, pozorišnu ili filmsku muziku, pedagoški rad, književna ostvarenja, solfeđo, doprinos u radiofoniji, kao i za najuspešniju mladu umetnicu/umetnika, za životno delo, i nacionalna penzija za ostvarenja u kulturi.

Tabela 46:
Broj nagrada i priznanja kompozitorki

R. br.	Kompozitorka	Srbija	Svet	Ukupno	%
1.	Mirjana	6	1	**7**	**10,60**
2.	Ivana	7	3	**10**	**15,15**
3.	Katarina	4	1	**5**	**07,57**
4.	Ana S.	1	9	**10**	**15,15**
5.	Ana M.	5	1	**6**	**09,09**
6.	Aleksandra	4	7	**11**	**16,66**
7.	Anja	2	0	**2**	**03,06**
8.	Milica	1	6	**7**	**10,60**
9.	Isidora	8	0	**8**	**12,12**
	ukupno	**38**	**28**	**66**	**100%**

U Srbiji su najveći broj priznanja i nagrada ostvarile Mirjana Živković, Ivana Stefanović i Ana Mihajlović, ukupno 18, što je 60% od ukupnog broja nagrada osam kompozitorki. Nizak procenat ostvarenih nagrada u Srbiji kod kompozitorki koje su u svetu najviše nagrađivane (Ana Sokolović, Milica Đorđević) objašnjavam činjenicom da su one ubrzo nakon studija napustile domovinu i u svetu nastavile profesionalno dokazivanje.

U svetu su najviše puta nagrađene kompozitorke Ana Sokolović i Aleksandra Vrebalov, koje su (posle svršenih studija kompozicije u Srbiji) nastavile da žive i rade u Kanadi i SAD. One su svojim delima ostvarile uspeh u kompozitorskoj profesiji, bez obzira na status kompozitorke iz inostranstva (*Mislim da smo ovde ravnopravni, da nema razlike, a doprinosi i moj imigrantski status [A.S.]*). Činjenica je da je u zemljama u kojima su ove dve kompozitorke nastavile rad i karijeru ravnopravnost polova znatno ranije počela da se ostvaruje nego u Srbiji, da su kao kompozitorke i članice društva prihvaćene kao „njihove" (*Oni (Kana-*

đani, prim.a.) mene smatraju svojom, i sama se osećam tako [A.S.]). Milica, najmlađa od kompozitorki iz uzorka, takođe je više puta nagrađivana u inostranstvu, pre svega u Nemačkoj gde živi i profesionalno se usavršava, ali i na raznim festivalima i takmičenjima širom sveta. Broj nagrada koje su u svetu dobile ove tri kompozitorke je 22, što je 37,93% od ukupnog broja nagrada.

Najveći ukupan broj nagrada (u Srbiji i inostranstvu) imaju Aleksandra Vrebalov (11) i Ivana Stefanović i Ana Sokolović - po 10 nagrada, što je 55,17% od broja svih nagrada kompozitorki.

Zaključujem da su kompozitorke ostvarile vidljivost svojim kvalitetom kako u svojoj zemlji tako i u inostranstvu, da su preuzele aktivnu ulogu u javnom životu, ali da se o tome najviše može saznati iz razgovora sa umetnicama, pretraživanjem njihovih ličnih sajtova i ponekad sajtova udruženja kojima pripadaju (nažalost retko ažuriranim). Medijski tekstovi o ovoj tematici najčešće su u formi najkraćeg novinarskog žanra (vest) i nedovoljno atraktivni da bi čitaocima zadržali pažnju (*Tabela 5*).

Najpriznatija nagrada koja se u Srbiji dodeljuje kompozitorkama i kompozitorima je „Stevan Mokranjac". Važnost ovog priznanja upravo je u tome da ga dodeljuje najznačajnija institucija za ovu vrstu muzičkog stvaralaštva u Srbiji - Udruženje kompozitora Srbije (u daljem tekstu UKS).

„Tokom ranijih decenija raspisivani su redovni godišnji konkursi za nagrade Udruženja za najnovija ostvarenja u okviru žanrova simfonijske, kamerne, solističke i vokalne muzike (u svakoj oblasti do tri nagrade), a postojala je praksa dodeljivanja novčane stimulacije za dela premijerno izvedena u protekloj godini. Nagrada „Petar Konjović" dodeljivana je za dela iz oblasti simfonijskih, vokalno-simfonijskih i muzičko-scenskih ostvarenja. Ustanovljenjem Međunarodne tribine kompozitora, nagrađivanje najnovijih ostvarenja postalo je deo ove smotre. Godine 1994, kao najznačajnije priznanje inaugurisana je godišnja nagrada „Stevan Mokranjac" za delo prvi put izvedeno u prethodnoj kalendarskoj godini.[40]

Konstatujem da su kompozitorke relativno ravnopravno uključene u ovu vrstu nagrađivanja. Od kompozitorki iz uzorka četiri su dobitnice nagrade „Stevan Mokranjac" (Ivana Stefanović, Aleksandra Vrebalov dva puta i Anja Đorđević), zatim Isidora Žebeljan. Od ukupnog broja nagrađenih ovom nagradom (20) kompozitorke su nagrađene šest puta (30,00 %), kompozitori deset (50,00 %), a četiri puta nagrada nije dodeljena (20,00 %). Pre ustanovljenja nagrade „Stevan Mokranjac" nagradu UKS dobile su Mirjana Živković, Ivana Stefanović i Ana Mihajlović. Kompozitorke koje nisu nagrađene od UKS su Katarina Miljković,

40 Tekst preuzet sa zvaničnog sajta Udruženja kompozitora Srbije www.composers.rs

Ana Sokolović i Milica Đorđević, dok je kompozitorka Ivana nagrađena i na Međunarodnoj tribini kompozitora (tu nagradu takođe dodeljuje UKS). Ljubica Marić, naša prva istaknuta kompozitorka u 20. veku, takođe je dobitnica ove nagrade.

Problem u vezi sa nagrađivanjem je i u tome što sam čin dodele nagrade nije dovoljno vidljiv u javnosti. Da bi se to poboljšalo, dobro bi bilo koristiti iskustva u dodeljivanju nagrada u razvijenim zemljama Evrope (Rašković, 2013). Postavlja se pitanje da li ove nagrađene izuzetne umetnice i umetnici zablistaju samo na dan dodele, a zatim se zapostavljaju ili im nagrada obezbeđuje dugotrajniju vidljivost u javnosti. Nagrade stručne javnosti za kvalitet ne izostaju ali javno prezentovanje je zatajilo tokom ovih decenija, o čemu svedoče i podaci iz ankete sa srednjoškolcima.

Zbog izuzetnog značaja koji nagrada „Stevan Mokranjac" ima, prikazujem sve nagrađene kompozitorke i kompozitore, sa osnovnim podacima (naziv nagrađene kompozicije, godina za koju su nagrađeni i sastav žirija), kao i podatke kada nagrada nije dodeljena[41] (*Tabela 47*).

[41] Podaci preuzeti sa zvaničnog sajta Udruženja kompozitora Srbije, 7.9.2013.

Tabela 47:
Nagrada UKS Srbije „Stevan Mokranjac"

R. br.	Kompozitor/ka	Kompozicija	Za godinu	Žiri
1.	Đuro Živković	„Asketska beseda" za glas i kamerni ansambl	2012.	Milan Mihajlović, predsednik, Sonja Marinković, Zorica Premate, Miloš Zatkalik i Milorad Marinković
2.	**Aleksandra Vrebalov**	Opera „Mileva"	2011.	Ivana Stefanović, predsednica, Sonja Marinković, Zorica Premate, Miloš Zatkalik i Srđan Hofman
3.	Srđan Hofman	„Gledajući u Ogledala Aniša Kapura", za dve harfe i procesore zvuka	2010.	Ivana Stefanović, predsednik, Milan Mihajlović, Aleksandra Vrebalov, Miloš Zatkalik i Sonja Marinković
4.	**Aleksandra Vrebalov**	„Stanice", za vokalne soliste, hor i orkestar	2009.	Milan Mihajlović, predsednik, Ivana Stefanović, Zoran Erić, Miloš Zatkalik i Sonja Marinković
5.	Zoran Erić	„Sedam pogleda u nebo", za gudački sekstet	2008.	Rajko Maksimović, predsednik, Ivana Trišić, Sonja Marinković, Miroslav Savić i Miloš Zatkalik
6.	**Ivana Stefanović**	„Neobične scene sa Homerovog groba u Smirni – novi prilozi za Hansa Kristijana Andersena", za flautu i gudački orkestar	2007.	Rajko Maksimović, predsednik, Ivana Trišić, Sonja Marinković, Miroslav Savić i Miloš Zatkalik
7.	Nije dodeljena		2006.	Rajko Maksimović, predsednik; Ivana Trišić, Miloš Zatkalik, Miša Savić, Sonja Marinković.
8.	Dejan Despić	Diptih op. 166 za engleski rog i kamerni orkestar	2005.	Rajko Maksimović, predsednik; Ivana Trišić, Miloš Zatkalik, Miša Savić, Sonja Marinković.
9.	Ivan Brkljačić	„Kada se sedam puta digne zavesa", za simfonijski orkestar	2004.	Rajko Maksimović, predsednik; Ivana Trišić, Miloš Zatkalik, Miša Savić, Sonja Marinković.

10.	**Isidora Žebeljan**	„Zora D", kamerna opera u jednom činu	2003.	Rajko Maksimović, predsednik; Ivana Trišić, Zorica Premate, Miša Savić, Sonja Marinković.
11.	**Aleksandra Đorđević**	„Narcis i Eho", kamerna opera	2002.	Rajko Maksimović, Ivana Trišić, Sonja Marinković, Zorica Premate, Miša Savić
12.	Zoran Erić	„Šest scena – komentari" za tri violine i gudački orkestar	2001.	Rajko Maksimović, Ivana Trišić, Sonja Marinković, Zorica Premate, Miša Savić
13.	Nije dodeljena		2000.	Ivana Trišić, predsednik žirija, Vlastimir Trajković, Sonja Marinković, Zoran Erić, Žarko Mirković
14.	Ivan Jevtić	„Divertimento", za dva violončela i gudače.	1999.	Ivana Trišić, predsednik žirija, Ana Kotevska, Sonja Marinković, Zoran Erić, Žarko Mirković
15.	Nije dodeljena		1998.	Ivana Trišić, predsednik žirija, Ana Kotevska, Sonja Marinković, Zoran Erić, Žarko Mirković
16.	Zoran Erić	„Oberon", koncert za flautu i instrumentalni ansambl	1997.	Ivana Trišić, predsednik žirija, Ana Kotevska, Sonja Marinković, Milan Mihajlović i Žarko Mirković
17.	**Ljubica Marić**	„Torzo", klavirski trio	1996.	Ivana Trišić, Ana Kotevska, Vlastimir Trajković, Milan Mihajlović i Dejan Despić, predsednik
18.	Nije dodeljena		1995.	Ivana Trišić, Srđan Hofman, Vlastimir Trajković, Milan Mihajlović i Dejan Despić, predsednik
19.	Vlastimir Trajković	Koncert za klavir i orkestar u B-duru	1994.	Ivana Trišić, Srđan Hofman, Vladan Radovanović, Milan Mihajlović i Dejan Despić, predsednik
20.	Milan Mihajlović	„Momento"	1993.	Ivana Trišić, Srđan Hofman, Vladan Radovanović, Zoran Erić i Dejan Despić, predsednik

5. ZAKLJUČAK

Cilj istraživanja je bio da sistematizujem, analiziram i objasnim percepciju kompozitorki Srbije u 20. i 21. veku u pisanim medijima u Srbiji, kako bih predložila mere za promenu postojećeg stanja.

Odabrala sam devet kompozitorki muzički obrazovanih u Srbiji, koje danas ostvaruju uspešnu karijeru ovde, a mnoge od njih i u inostranstvu. Analizirala sam njihovu prisutnost u štampanim medijima i njihove ispovesti o sopstvenom životu i profesiji.

Analiza odabranog korpusa tekstova iz šest tiražnih dnevnih listova i relevantnih štampanih medija pokazuje da je ukupna produkcija ozbiljne muzike u Srbiji nedovoljno afirmisana, pa su prema tome i profesionalna dostignuća kompozitorki nedovoljno dostupna javnosti. Posmatrani po žanrovima, analizirani tekstovi su najčešće kratki izveštaji ili vesti o događajima, ređe istraživački tekstovi, intervjui, ili kritički pregledni tekstovi koji problematizuju postojeće stanje u oblasti umetničke muzike.

Pokazalo se da su neke od odabranih kompozitorki veoma prisutne u medijima i kao kompozitorke, ali i kao javne ličnosti, dok se neke pominju sporadično - uglavnom u vezi sa nekim muzičkim događajem kojem su na neki način doprinele, ili čak odsustvuju iz medija i kada takve događaje uspešno priređuju. Zaključujem da su neke kompozitorke shvatile važnost medijskog predstavljanja i ustanovile mehanizme putem kojih promovišu ozbiljnu muziku uopšte, a posebno onu koju same stvaraju ili izvode.

Metod životnih priča pomaže uobličavanju *konteksta* u kojem se odvija profesionalna karijera žena, u ovom slučaju kompozitorki, iz kojeg se iščitava višeslojno znanje o profesionalnom doprinosu i radu u svakom pojedinačnom slučaju. U životnim pričama čujemo glas samih umetnica, na osnovu toga dobijamo podatke o različitim sistemskim preprekama u društvenom i kulturnom

životu Srbije: o teškoćama u strukovnom Udruženju kompozitora Srbije, ali i o različitim konkretnim predlozima kako da se te teškoće otklone; o nagrađivanju, nagradama i priznanjima; o problemima kompozitorske profesije; o zapošljavanju nakon dobijanja visokoškolske diplome; o štampanju notnog i drugog materijala i sl. Podaci iz ličnih ispovesti kompozitorki omogućavaju i poređenje sa situacijom u ovoj oblasti u drugim zemljama, a mogu poslužiti i za sačinjavanje dobre strategije za prevazilaženje postojećeg stanja u muzičkoj umetnosti kod nas. Iz životnih priča i biograma kompozitorki kojima je obuhvaćen vremenskih period od pola veka, moguće je ustanoviti jasne pomake danas, u drugoj deceniji 21. veka, u odnosu na situaciju polovinom 20. veka: znatno je veći broj studentkinja koje završavaju muzičke akademije u zemlji, kao i onih koje završavaju studije kompozicije i preuzimaju značajne zadatke u različitim muzičkim žanrovima (opera, balet, mjuzikl - pored već ustaljenih žanrova); više je onih koje su u ukupnom muzičkom životu danas aktivne ne samo kao kompozitorke, nego i na dirigentskim funkcijama, zatim u muzičkoj režiji, uz bogatu izvođačku i koncertnu produkciju. Posebno je vidan napredak u muzičkoj kritici koju danas dominantnije pišu žene u Srbiji. Vidljivo je povećana prisutnost žena i na istaknutim društvenim pozicijama povezanim sa muzikom.

Zahvaljujući metodu životnih priča, dobili smo za kompozitorke iz našeg uzorka autentičnu iscrpnu listu podataka o nagradama i društvenim i muzičkim priznanjima – podaci o tome ne postoje nigde na jednom mestu sakupljeni.

Zaključujem da je kombinovanje više metoda analize (u ovom slučaju metod kritičke analize medijskih tekstova i metod životnih priča) valjan pristup za prikupljanje važnih podataka o jednoj značajnoj oblasti umetničkog stvaralaštva, kao i za višeslojno sagledavanje društvene i kulturno-umetničke uloge i značaja profesije kompozitorki kod nas i u svetu.

6. LITERATURA

- **Brown**, *Ellen Mary (ed.) (1990). Television and Women's Culture: The Politics of the Popular (Communication and Human Values), London, Newbury Park, New Delhi: Sage Publications.*
- **Buckingham**, *David (1991). Teaching about media u Lusted, David (editor) The Media Studies Book: A guide for teachers, London and New York: A Comedia book Published by Routledge, 12-35.*
- **Buikema,** *Rosemarie***; Tuin,** *van der Iris (editors) (2009). Doing Gender in Media, Art and Culture, London and New York: Routledge.*
- **Burden,** *von Zora (2010). Women of Underground: Music, Cultural Innovators Speak for Themselves, San Francisco: Manic D Press.*
- **Burlingame-Lee**, *J. Laura,* **Canetto**, *Sara Silvia (2005). Narratives Gender in Computer Advertisments, Girls, Television and Sex u Cole, Elen, Handerson Daniel, Jessica (editors). Featuring Females: Feminist Analyses of Media, Washington, DC: American Psychological Association, 85-97.*
- **Bystrom,** *G. Dianne***, Banwart,** *Mary Christine***, Lee Kaid,** *Liynda, Robertson***, A. Terry** *(2004). Gender and Candidate Communication (VideoStayle, WebStayle, NewsStayle), New York, London: Routlegde.*
- **Carter**, *Cynhia,* **Steiner**, *Linda (editors) (2004). Critical Readings: Media and Gender, Maidenhead (England): Open University Press.*
- **Citron,** *J. Marcia (1993). Gender and The Music Cannon, UK: University Press Cambrige.*
- **Clark,** *Danae (1990). Cagney and Lacey: Feminist Strategies of Detection, u Brown, Ellen Mary (ed.), London, Newbury Park, New Delhi: Sage Publications Television and Women's Culture: The Politics of the Popular (Communication and Human Values), 117-134.*
- **Cohen**, *I. Aaron (1987). International Encyclopedia of Women Composers. New York: Books and Music.*

- **Cole,** *Ellen,* **Daniel Henderson,** *Jessica (editors) (2005). Featuring Females: Feminist Analyses of Media, Washington, DC: American Psyhological Association.*
- **D'Acci,** *Julie (1994). Defining Women: television and the case of Cagney and Lacey, The University of North Carolina Press: Library of Congress Cataloging-in-Publication Data.*
- **Davies**, *Helen (2004). The Great Rock and Roll Swindle/ The Representation of Women in the British Rock Music Press u Carter, Cynthia, Steiner, Linda (editors). Critical Readings: Media and Gender, Maidenhead (England): Open University Press, 162-178.*
- **Dees**, *Pamela Youngdahl (2004). Piano music by women composers: women born after 1900, Bio-bibliography, Praeger Publishers.*
- **Dervišević**, *Mirjana (2010). Žene To Mogu, Novi Sad: Asocijacija poslovnih žena – PAŽ.*
- **Despić,** *Dejan,* **Milin,** *Melita (ur.) (2010). Prostori modernizma: Opus Ljubice Marić u kontekstu muzike njenog vremena. Zbornik, Beograd: Srpska akademija nauka, Muzikološki institut SANU.*
- **Deming**, *J. Caren (1990). For Television-Centred Television Criticism: Lessons from Feminism u Brown, Ellen Mary (ed.). Television and Women's Culture: The Politics of the Popular (Communication and Human Values), London, Newbury Park, New Delhi: Sage Publications, 37-61.*
- **Dill,** *E. Karen***, Gentile,** *A. Douglas***, Richter,** *A. William and Jody (2005). Violence, Sex, Race, and Age in Popular Video Games: A Continent Analysis, Girls, Television and Sex u Cole, Elen, Handerson Daniel, Jessica (editors). Featuring Females: Feminist Analyses of Media, Washington, DC: American Psychological Association, 115-130.*
- **Đorđević**, *Jelena (2008). Mediji i obrazovanje za život s njima i u njima u Vuksanović, Divna (prir.), Knjiga za medije- mediji za knjigu, Beograd: Clio, 13-23.*
- **Đurić,** *Dušan (2003). Novinarski leksikon, Licej: Večernje novosti.*
- **Đurić-Klajn**, *Stana (2000). Uloga žene u muzici. ProFemina časopis za žensku književnost i kulturu godina VI, broj 21/22, proleće/leto, Podgorica: Inrafeng group, Beograd: Samizdat Free B92, 170-174.*
- **Đurić-Klajn**, *Stana (1956). Muzika i muzičari, Beograd: Prosveta.*
- **Fiske**, *John (1990). Woman and Quiz Shows: Consumerism, Patriarchy and Resisting Pleasures u Brown, Ellen Mary (ed.), Television and Women's Culture: The Politics of the Popular (Communication and Human Values), London, Newbury Park, New Delhi: Sage Publications, 134-143.*

- **Golemović**, *O. Dušan (2006). Žena kao stožer srpske vokalne tradicije, Čovek kao muzičko biće, Beograd: Biblioteka XX vek, 7-22.*
- **Green,** *Lucy (1997). Music, Gender, Education, Cambridge: University Press.*
- **Hinkle-Turner,** *Elizabeth (2006). Women Composers and Music Technology in the United States- Srossing the Line, Aldershot: Ashgate Publishing Limited.*
- **Hobson**, *Dorothy (1990). Women Audiences and the Workplace u Brown, Ellen Mary (ed.), Television and Women's Culture: The Politics of the Popular (Communication and Human Values), London, Newbury Park, New Delhi: Sage Publications, 61-88.*
- **Ilić**, *Ivana (2007). Fatalna žena. Reprezentacija roda na operskoj sceni, Beograd: Fakultet muzičke umetnosti.*
- **Janković**, *Ivana (2000). Od igre tonova do igre polova, ProFemina časopis za žensku književnost i kulturu godina VI, broj 21/22, proleće/leto, Podgorica: Inrafeng group, Beograd: Samizdat Free B92, 142-147.*
- **Janković**, *Jelena (2000). Ko? Šta? Kad? Gde? Kako? Zašto? Da li?, ProFemina časopis za žensku književnost i kulturu godina VI, broj 21/22, proleće/leto, Podgorica: Inrafeng group, Beograd: Samizdat Free B92,136-141.*
- **Jeremić Molnar**, *Dragana (2007). Klavirska muzika romantičarskog doba (do 1914), u Veselinović Hofman, Mirjana (i drugi), Istorija srpske muzike. Srpska muzika i evropsko muzičko nasleđe, Beograd: Zavod za udžbenike i Akademija, 405-422.*
- **Jeremić, Molnar** *Dragana http://www.komunikacija.org.rs/komunikacija/casopisi/ sociologija/ XLIII_2/d004/html_ser_la, (Pejović, 1991: 260).*
- **Jevtović**, *Zoran (2008). Metamorfoza novinarstva, u Vuksanović, Divna (prir.), Knjiga za medije - mediji za knjigu, Beograd: Clio, 109-130.*
- **Kearney,** *Mary Celeste (2006). Girls Make Media. New York: Routledge, Taylor &Francis Group, LLC.*
- **Klajn**, *Ivan;* **Šipka**, *Milan (2006). Veliki rečnik stranih reči i izraza, Novi Sad: Prometej.*
- **Lakić,** *Igor (2009). Modeli analize diskursa novinskih članaka, Riječ, nova serija br.2, Nikšić, www.ff.ac.me/dokumenta/Rijec%20II/Igor%20Lakic.pdf*
- **Lemiš,** *Dafna (2008). Deca i televizija, globalna perspektiva, Beograd: Clio.*
- **Lusted,** *David (editor) (1991). The Media Studies Book: A guide for teachers, London and New York: A Comedia book Published by Routledge.*

- **Macdonald**, *Mary (2004). From Mrs. Happyman to Kissing Chaps Goodbye Advertising Reconstructs Femininity, u Carter, Cynhia, Steiner, Linda (ed.). Critical Readings: Media and Gender, Maidenhead (England): Open University Press, 41-67.*
- **Marić**, *Slađana (2012). Rodno osetljiva analiza teksta udžbenika muzičke kulture: osnovne i srednje škole u Srbiji (2011-2012), Novi Sad: Univerzitet u Novom Sadu, ACIMSI - Centar za rodne studije, master rad (neobjavljen).*
- **Marion,** *Leonard (2007). Gender in the Music Industry; Rock, Dicourse and Girl Power, Hampshire: Ashgate Publishing Limited.*
- **McCarthy,** *T.J.H. (2009). Music, Scholasticism and reform, Salian Germany, 1024-1125, Manchester and New York: Manchester University Press.*
- **Mekleri**, *Suzan (2000). Seksualna politika u klasičnoj muzici, ProFemina časopis za žensku književnost i kulturu godina VI, broj 21/22, proleće/leto, Podgorica: Inrafeng group, Beograd: Samizdat Free B92, 172-196.*
- **Meltzer,** *Marisa (2010). Girl Power: The Nineties Revolution in Music, New York: Faber and Faber, Inc., USA.*
- **Milin,** *Melita (2009). Ljubica Marić 1909-2003 „…tajna – tišina – tvorenje", Beograd: SANU.*
- **Milinović**, *Jelena,* **Savić,** *Svenka (2011). Misterije rodne ravnopravnosti i još ponešto..., Banja Luka: Helsinški parlament građana Banja Luka.*
- **Milivojević,** *Snježana (2002). Ideološki efekti medija, Reč no 64/10 (Časopis za književnost i kulturu, i društvena pitanja), Beograd, 151-213.*
- **Mitchell**, *Caroline (2004). Dangerously Feminine? Theory and Praxis of Women's Alternative Radio, u Ross, Karen, Byerly, M.Carolyn, Women and Media: International Perspectives, Malden, Oxford: Blackwell Publishing Ltd, 157-184.*
- **Mitra**, *Barbara,* **Lewin-Jone**, *Jenny (2012). Colin Won't Drink out of a Pink Cup u Ross, Karen (ed.), The Handbook of Gender, Sex and Media, John Wiley & Sons Ltd, Blackwell Publishing, 383-400.*
- **Mitro,** *Veronika (2012). Jedan primer analize teksta: odnos sadržaja o sebi i sadržaja o drugima u životnoj priči, Prilozi proučavanju jezika, br. 43, Odsek za srpski jezik Filozofskog fakulteta Univerziteta u Novom Sadu, 193-213, http://epub.digitalnabiblioteka.tk/inex.php/ppj*
- **Mitro**, *Veronika (2006). Dnevne novine iz rodne perspektive: predstavljanje političarki, Novi Sad: ACIMSI Centar za rodne studije i istraživanja (magistarski rad, neobjavljen).*
- **Nadrljanski**, *Đorđe,* **Nadrljanski**, *Mila (2008). Studije medija u Vuksanović, Divna (prir.) Knjiga za medije - Mediji za knjigu, Beograd: Clio, 60-79.*

- **New Grove Dictionary** *of Women Composers 1999 and Women writing Opera, 2000, www.women-in-music.com/vison.html*
- **Nightingale**, *Virginia (1990). Women as Audience, u Brown, Ellen Mary (ed.), Television and Women's Culture: The Politics of the Popular (Communication and Human Values), London, Newbury Park, New Delhi: Sage Publications, 11-25.*
- **Nikolić**, *Miroslav (red. i ured.) (2007). Rečnik srpskoga jezika, Novi Sad: Matica srpska.*
- **Novak**, *Jelena (2000). Jasna Veličković: Kada pokušavam da ne vrištim, ProFemina časopis za žensku književnost i kulturu, godina VI, broj 21/22, proleće/leto, Podgorica: Inrafeng group, Beograd: Samizdat Free B92, 155-160.*
- **Novak**, *Jelena (2012). Žene i muzika u Srbiji - Slušanje drugim ušima, nedeljnik Vreme, broj 1105, 8.3.2012, Beograd, https://old.vreme.com/cms/view.php?id=1039562, [8. 3. 2012].*
- **Ognjanović**, *M. (2009). Listova učenica, Zmajeva muza, Politikin zabavnik, broj 3019, Beograd, http://www.riznicasrpska.net/muzika/index.php?topic=29.0*
- **Pendle,** *Karin (1991, 2001). Women & Music: a history, Bloomington: Indiana University Press, USA.*
- **Pejović**, *Roksanda (2001). Srpska muzika 19.veka. Izvođaštvo. Članci i kritike. Muzička pedagogija, Beograd: Fakultet muzičke umetnosti.*
- **Pejović,** *Roksanda (bez godine). Muzičko stvaralaštvo i izvođaštvo od 18. veka do danas, http://www.rastko.rs/isk/isk 17.html, [5. 8. 2013].*
- **Perković**, *Ivana (2004). Srpska muzika do 18. veka. u Pejović, Roksanda i saradnici: Ivana Perković i Tatjana Marković, Muzika minulog doba, od početaka muzike do baroka, Beograd: Portal, 74-83.*
- **Prodanov**, *Ira (2002). Muzika dvadesetog veka, Novi Sad: Akademija umetnosti.*
- **Radovanović**, *Stevan,* **Radaković**, *Slobodan (1972). Srpske pesnikinje od Jefimije do danas, Antologija poezije, Beograd: Prosveta.*
- **Rašković,** *Milica (2013). Analiza Godišnjeg priznanja za razvoj rodne ravnopravnosti u Vojvodini (2003-2012), Novi Sad: ACIMSI Centar za rodne studije (master rad, neobjavljen).*
- **Reeves,** *Byron &* **Nass,** *Clifford (1996; 2002). The Media Equation: how People Treat Computers, Television and New Media Like Real People and Places, Stanford: CSLI Publications, Center for the Study of Language and Information Leland Stanford Junior University.*

- **Roning,** *A. Birgite (2010a). Kakav je odnos roda prema umjetnosti?, Rod i jezik, Nikšić: Filozofski fakultet u Nikšiću, 144-157.*
- **Roning,** *A. Birgite (2010b). Simon de Bovoar: Drugi pol - uticaj na moderni feminizam. Rod i jezik, Nikšić: Filozofski fakultet u Nikšiću, 28-40.*
- **Ross,** *Karen*, **Byerly,** *M.Carolyn (2004). Women and Media: International Perspectives, Malden, Oxford: Blackwell Publishing Ltd.*
- **Ross,** *Karen (editor) (2012). The Handbook of Gender, Sex and Media, John Wiley & Sons Ltd, Blackwell Publishing.*
- **Ross**, *Karen (2004). Women Framed: The Gendered Turn in Mediated Politics, u Ross, Karen, Byerly, M. Carolyn, Women and Media: International Perspectives, Malden, Oxford: Blackwell Publishing Ltd, 60-81.*
- **Savić,** *Svenka,* **Mitro,** *Veronika,* **Savić,** *Sara,* **Čanak,** *Marijana (prir.) (2008). Životne priče žena „A što ću ti ja jadna pričat…", Novi Sad: Futura publikacije, Ženske studije i istraživanja.*
- **Savić**, *Svenka (1993). Diskurs analiza, Novi Sad: Filozofski fakultet.*
- **Savić**, *Svenka i sar. (prir.) (2009). Rod i jezik, Novi Sad: Ženske studije i istraživanje i Futura publikacije.*
- **Savić,** *Svenka (2011). Kritička analiza teksta, Novi Sad: Filozofski fakultet Novi Sad.*
- **Sherie,** *A. Inness (2004). Pretty Tought – The Cult of Feminity in Women's Magazines, u Carter, Cynthia; Steiner, Linda (editors) Critical Readings: Media and Gender, Maidenhead (England) Open University Press.*
- **Shulamit,** *Reinharz*, **Davidman,** *Lynn (1992). Feminist Methods in Social Research. New York, Oxford: Oxford University Press.*
- **Srdić,** *Marija (2011). Položaj žena u sportu u Vojvodini, Novi Sad: Centar za podršku ženama, udruženje građanki i građana.*
- **Stamatović**, *Ivana (2000). Animula Vagula Blandula. ProFemina časopis za žensku književnost i kulturu godina VI, broj 21/22, proleće/leto, Podgorica: Inrafeng group, Beograd: Samizdat Free B92, 148-154.*
- **Stankov**, *Ljiljana (2011). Katarina Milovuk (1844-1913) i ženski pokret u Srbiji, Beograd: Pedagoški muzej.*
- **Stefanović,** *Ivana (2010). Muzika od ma čega, Beograd: Arhipelag.*
- **Stefanović**, *Ivana (2010). Ljubica Marić i Pavle Stefanović, u Despić, Milin (2010), Prostori modernizma: opus Ljubice Marić u kontekstu muzike njenog vremena, Beograd: SANU i Muzikološki institut SANU, 179-188.*

- *Stojaković, Gordana (1999; 2002). Znamenite žene Novog Sada, Novi Sad: Futura publikacije; http://www.zenskestudije.org.rs/01_o_nama/gordana_stojakovic/ mapa/ novisadizzenskogugla.*
- **Swanson**, *Gillian (1991). Representation, u Lusted, David (ed.). The Media Studies Book: A guide for teachers, London and New York: A Comedia book Published by Routledge, 123-145.*
- **Šuvaković**, *Miško (2000). Fatalni „rod" muzike. ProFemina časopis za žensku književnost i kulturu godina VI, broj 21/22, proleće/leto, Podgorica: Inrafeng group, Beograd: Samizdat Free B92, 161-169.*
- **Tsatsou,** *Panayiota (2012). Gender and Sexuality in the Internet Era, u Ross, Karen (editor) The Handbook of Gender, Sex and Media, John Wiley & Sons Ltd, Blackwell Publishing, 516-534.*
- **Valić Nedeljković,** *Dubravka (2000). Novinarski žanrovi, http://novinarska-skola.org.rs/vodic/zanrovi/Novinarski%20zanrovi.pdf [13. 9. 2013].*
- **Van Dijk,** *Teun Adrianus (1988). News Discaurse, Hillsdave, NJ: Lawrense Erlbaum.*
- **Veselinović Hofman,** *Mirjana (2007). Istorija srpske muzike. Srpska muzika i evropsko muzičko nasleđe, Beograd: Zavod za udžbenike.*
- **Volgsten,** *Urlik (2006). Between Ideology and Identity: Media, Discourse, and Affect in the musical Expirience u Brown, Steven, Volgsten, Urlik (editors). Music and Manipulation, New York, Oxford: Berghahn Books, 74.*
- **Vujaklija**, *Milan (1972). Leksikon stranih reči i izraza, Beograd: Prosveta.*
- **Vuksanović,** *Divna (prir.) (2008). Knjiga za medije - mediji za knjigu, Beograd: Clio.*
- **Wollen**, *Tana (1991). Institution, u Lusted, David (ed.), The Media Studies Book: A guide for teachers, London and New York: A Comedia book Published by Routledge, 80-103.*
- **Zaharijević**, *Adriana (2010). Postajanje ženom, Beograd: Rekonstrukcija ženski fond.*
- **Zečević,** *Svetlana,* **Krivokapić,** *Nataša (ur.) (2010). Rod, identitet i kultura, zbornik radova, Nikšić: Filozofski fakultet u Nikšiću.*
- **Zuckerman,** *Diana and* **Dubowitz**, *Nicole (2005). Clash of cultures:Women and Girls on TV and in Real Life, Girls, Television and Sex, u Cole, Elen, Handerson Daniel, Jessica (editors), Featuring Females: Feminist Analyses of Media, Washington, DC: American Psychological Association, 59-69.*

Internet sajtovi

- Udruženje kompozitora Srbije - www.composers.rs
- Srpska akademija nauka i umetnosti - www.sanu.ac.rs
- Organizacija muzičkih autora Srbije - www.sokoj.rs
- Fakultet muzičke umetnosti u Beogradu - www.fmu.bg.ac.rs
- Akademija umetnosti u Novom Sadu - www.akademija.uns.ac.rs
- Akademija umetnosti u Nišu - www.artf.ni.ac.rs
- FILUM u Kragujevcu - www.filum.kg.ac.rs
- www.wikipedia.org
- www.women-in-music.com
- http://nl.muziekencyclope
- http://new.grove.dictionary.org

Lični sajtovi kompozitorki

- www.mirjanaz.com
- www.ivanastefanovic.com
- www.katarinamiljkovic.com
- www.anasokolovic.com
- www.anamihajlovic.com
- www.aleksandravrebalov.com
- www.anjadjordjevic.com
- www.milicadjordjevic.com

Izvori slika

- *Slika 1*: **Prikaz uloge žene u muzici u doba Stare Grčke i Rimskog carstva**, *www.cdar02.png www.gutenberg.org; [23. 8. 2012].*
- *Slika 2*: **Prikaz muzičkog izvođenja na instrumentu časne sestre Hildegard**, *en.wikipedia.org/wiki/File:Hildegard.jpg; [23. 8. 2012].*
- *Slika 4*: **Barbara Stroci**, *http://en.wikipedia.org/wiki/Barbara_Strozzi; [5. 8. 2013].*
- *Slika 5*: **Izabela Leonarda**, *http://en.wikipedia.org/wiki/File:Isabella_Leonarda.jpg; [5. 8. 2013].*
- *Slika 6*: **Madalena Lombardini**, *http://en.wikipedia.org/wiki/Maddalena_Laura_Sirmen, http://violinvirtuosas.weebly.com/sirmen.html; [6. 8. 2013].*
- *Slika 8*: **Amalija od Pruske,** *http://upload.wikimedia.org/wikipedia/commons/b/b8/ Princess_Anna_Amalia_of_Prussia. JPG; [4. 8. 2013].*

- *Slika 9:* **Korona Šreter,** *http://www.answers.com/topic/corona-schr-ter-1#ixzz2b8QUssVx; [5. 8. 2013].*
- *Slika 10***: Marijana Martinez,** *http://www.last.fm/music/Marianna+Von+Martines/ +images/ 68015216; [5. 8. 2013].*
- *Slika 13:* **Jovanka Stojković,** *http://www.riznicasrpska.net/muzika/index.php?topic=29.0, [5. 8. 2013].*
- *Slika 14:* **Slika: Slavka Atanasijević,** *https://upload.wikimedia.org/wikipedia/sr/4/40/ Slavka_Atanasijevic.jpg, [6. 8. 2013].*
- *Slika 15***: Mirjana Živković,** *http://www.mirjanaz.com [7. 8. 2013].*
- *Slika 16***: Ljubica Marić,** *http://www.last.fm/music/Ljubica+Mari%C4%87/+images /34527021, [7. 8. 2013].*
- *Slike: 3, 7, 11, 12, 17, 18, 19, 20, 21 - Cohen, A.I. (1987) International Encyclopedia of Women Composers, na osnovu obrade autorke N.K.*

Izvori histograma

- *Histogrami: 1, 2, 3, 4, 5, 6, 7, 8, 9 - Cohen, A.I. (1987) International Encyclopedia of Women Composers, na osnovu obrade autorke N.K.*

Izvori grafikona

- *Grafikon 1***:** *Cohen, A.I. (1987) International Encyclopedia of Women Composers, na osnovu obrade autorke N.K.*

Gendered Analysis of Articles in the Written Media on Women Composers of Serbia at the Turn of the XX and XXI Century

Abstract: There have been and still are lots of composers in Serbia, well--known all over the world as well as in the home land, but among them only one woman – Ljubica Marić. During the last two decades the number of women composers in Serbia has risen significantly. That fact has not attracted the attention of the scientific analysis of such data.

The main goal of this work is to systemize, analyse and clarify tha data on the perception of Serbian women composers in the XIX and XX century on the basis of their appearance in all sorts of media and their personal statements. In that way I want to show the importance of the presence of our women composers on the music, cultural and public stage in our country and abroad.

I have used two types of the empirical data in this analysis: 1 – articles of the printed media on women composers of Serbia published until December 2012 (194 in total), newspapers articles in six daily papers during 2013: *Politika, Danas, Blic, Večernje novosti, Dnevnik, Magyar Szó* – (2165 in total); 2 – interviews with nine women composers, born in Serbia from 1935 to 1984 (recorded audio tapes, transcribed and prepared for the analysis – 131 pages), who are professionally engaged in Serbia and abroad. I have been using the critical analysis of the text (Savić, 2011), in analysing their life stories.

Physical description of original PD: no. of chapters: 7; no. of pages: 302 ; no. of pictures: 22; no. of tabelas: 47; no. of graphics: 1; no. of histograms: 9; no. of references (readings and sources): printed: 83; internet: 27; no. of appendices: 2; a separate book of appendices:1; no. of footnotes: 41. A special contribution is the Corpus of collected and used texts about female composers in the written media - number of pages 364.

The results of my analysis clearly show that eight women composers are world famous, got lots of prizes and awards, but rarely mentioned in the media. There are not many articles on them in the newspapers. The significant difference on them is present if we include the Internet pages.

The published articles on them are usually (103) written in the short genre form (news or reports) and are mainly in gender (in)sensitive language. These eight successful women composers do not regard themselves as discriminated in any way, especially not in their professional field. The chosen composers of Serbia could change the cultural, academic and educational practice if given more space in the media.

It is recommended to the gendered studies to explore and win acceptance for women artists of different artistic fields, beside music (painters, actresses,

sculptors...), in our past and present. They have contributed to the cultural scene of the XXI century with their presence and works of art. It is necessary to review and make knowledge of their contribution to the cultural heritage of Serbia today and thus produce the fly-wheel of inevitable changes in academic education.

O AUTORKI

Nataša Kostadinović (1970) rođena je u Subotici (Republika Srbija). Uporedo je završila osnovnu i srednju opšte-obrazovnu i muzičku školu. Kao muzička solo izvođačica (instrument gitara) osvojila je više pokrajinskih, republičkih i saveznih nagrada. Maturirala je na dva odseka sa skroz odličnim uspehom.

Diplomirala je na Fakultetu muzičkih umetnosti u Beogradu na Odseku za opštu muzičku pedagogiju (1995), te na istome završila specijalizaciju iz oblasti solfeđa (1998). Na Pedagoškom fakultetu u Bijeljini (2003) na odseku Muzička kultura sa metodikom stekla je naučni stepen magistre metodičkih nauka - Metodika nastave muzičke kulture. U periodu 2003-2006. pohađala je doktorske studije na Univerzitetu umetnosti u Beogradu, odsek Teorija umetnosti i medija. Od 2010. bavi se istraživanjima na Interdisciplinarnim studijama ACIMSI Novi Sad - oblasti rodnih studija, muzike i medija, gde je stekla naučni stepen doktora nauka iz interdisciplinarne oblasti rodne studije (2014).

Profesionalni rad započela je u Muzičkoj školi - Subotica, gde i danas radi, kao nastavnica solfeđa i teorije muzike. Radila je i na Visokoj strukovnoj školi za obrazovanje vaspitača i trenera u Subotici (1998-2014), na Teološkom fakultetu u Novom Sadu (2002-2003), u privatnoj predškolskoj ustanovi „Dambo“ (1998-2000), u HTSŠ Lazar Nešić (1994-1995), i u okviru programa za obrazovanje odraslih na Radničkom univerzitetu (1994-1998).

Osnivačica je, predsednica i aktivna članica udruženja Edukativno-kulturni sportski (EKUS) centar „Mostovi“ (od 2014), koje se bavi aktivnostima u oblasti kulture, zaštite životne sredine, socijalne zaštite, rodne ravnopravnosti, i ostvaruje saradnju sa drugim udruženjima.

Tokom više godina dirigentkinja je i korepetitorka dečjeg katoličkog crkvenog hora Sv. Marije majke, muzička saradnica u Društvu za pomoć mentalno-retardiranim osobama - „Abrakadabra - Save the Children“, u fondaciji Otvoreno društvo i Šoroš fondaciji. Osnivačica je i dirigentkinja dečjeg gradskog hora „Viva la musica“. Vodila je privatnu praksu tokom15 godina istraživanja i razvijanja muzičko-jezičkih sposobnosti kod dece predškolskog i ranog školskog uzrasta“, u korelaciji sa nematernjim jezikom (srpski, mađarski, engleski), kroz radionice „Zvončić“.

Članica je raznih odbora, udruženja, horova, republičkih i međunarodnih stručnih žirija: Ženski „Kamerni hor Pro musica“; Mešoviti zbor „Albe Vidaković“ i „Collegium catholicum“, organizacioni odbor udruženja HGU „Festival bunjevački pisama“, a ranijih godina mešoviti horovi „Pro musica“, „Sveti Sava“, i „Slavenska“ u Subotici, ženski “Collegium Musicum“ u Beogradu, kao i džez kvartet „Spirituale“ (profesora Muzičke škole Subotica).

Nastupa kao vokalna solo izvođačica i komponuje pesme za decu i odrasle.

Majka je ćerke Miljane.

BIBLIOGRAFIJA

1. Kostadinović, N. (2020). (recenzentkinja), Tolnay, Ilona: *Daloljunk együtt!3,* Zenekönyv az általános iskolák 3.osztálya számára *(Pevajmo zajedno! 3,* udžbenik za muzičko vaspitanje za 3. razred osnovne škole), Zavod za udžbenike, Beograd, ISBN 978-86-17-20274-1.
2. Kostadinović, N. (2020). (recenzentkinja), Csikós Krisztina/Radetić Adam: *Zenekultúra 5*, az általános iskolák 5.osztálya számára *(Muzička kultura 5,* udžbenik za muzičko vaspitanje za 5. razred osnovne škole), Zavod za udžbenike, Beograd, ISBN 978-86-17-20266-6.
3. Kostadinović, N. (2020). (recenzentkinja), Csikós Krisztina/Radetić Adam: *Zenekultúra 6*, az általános iskolák 6.osztálya számára (*Muzička kultura 6,* udžbenik za muzičko vaspitanje za 6. razred osnovne škole), Zavod za udžbenike, Beograd, ISBN 978-86-17-20207-9.
4. Kostadinović, N. (2018). (evaluatorka), Temunović, M./Temunović, V./Štricki Seg T./Uršal M., *Glazbena* škrinjica *8,* Glazbena kultura za osmi razred osnovne škole, Zavod za udžbenike i nastavna sredstva, Beograd, ISBN 978-86-17-19951-5.
5. Kostadinović, N. (2017). (evaluatorka), Temunović, M./Temunović, V./Štricki Seg T./Uršal M., *Glazbena* škrinjica *5,* Glazbena kultura za peti razred osnovne škole, Zavod za udžbenike i nastavna sredstva, Beograd, ISBN 978-86-17-19493-0.
6. Kostadinović, N. (2017). (evaluatorka), Temunović, M./Temunović, V./Štricki Seg T./Uršal M., *Glazbena* škrinjica *6,* Glazbena kultura za šesti razred osnovne škole, Zavod za udžbenike i nastavna sredstva, Beograd, ISBN 978-86-17-19542-5.
7. Kostadinović, N. (2017). (evaluatorka), Temunović, M./Temunović, V./Štricki Seg T./Uršal M, *Glazbena* škrinjica *7,* Glazbena kultura za sedmi

razred osnovne škole, Zavod za udžbenike i nastavna sredstva, Beograd, ISBN 978-86-17-19611-8.

8. Kostadinović, N. (2014). *Rodna analiza u pisanim medijima o kompozitorkama Srbije krajem 20. i početkom 21. veka*, Prva naučna interdisciplinarna konferencija „Kultura i etika u medijima", Centar za stručno usavršavanje, Kikinda, 8. decembar 2014.
9. Kostadinović, N. (2014). *Female composers of Serbia in the media,* Sixth International Scientific Conference „Bridges of Media Education", Faculty of Philosophy, University of Novi Sad, 23-24th May 2014.
10. Savić, S., Kostadinović, N. (2013). *Diskurs analiza stripa i promovisanje umetničkih vrednosti – strip Ana o kompozitorki Ani Sokolović*, 3. stručno-naučna konferencija „Jezici i kulture u vremenu i prostoru", Filozofski fakultet u Novom Sadu, Novi Sad, 16.11.2013.
11. Kostadinović, N. (2013). *Prisutnost kompozitorki kroz vekove*, 6. Međunarodna interdisciplinarna stručno-naučna konferencija „Vaspitno obrazovni i sportski horizonti", Subotica: VŠSSOVIT-Subotica, 10-11.05.2013.; ur. Veselin Bunčić, 2013: 156; ISBN 978-86-87-893-21-4.
12. Kostadinović, N. (2012). *Kompozitorka Ana Sokolović u strip-medijskoj prezentaciji*, Naučna konferecija, Univerzitet u Kragujevcu, FILUM, Kragujevac, 25-26.10.2012.
13. Kostadinović, N. (2012). *Muzička knjiga 20. i 21. veka*, VI međunarodna naučna konferencija: „KNJIGA – komunikacija – KOMPETENCIJA", Univerzitet u Novom Sadu, Učiteljski fakultet na mađarskom nastavnom jeziku u Subotici, 27-29. 09.2012. god. (CD izdanje).
14. Kostadinović, N. (2012). *Muzički sadržaji - visok nivo mogućnosti uključivanja dece sa smetnjama u zajedničke programe sa decom bez smetnji*, III konferencija „Inkluzija u predškolskoj ustanovi i osnovnoj školi - Kvalitet, pravednost i dostupnost obrazovanja", Visoka škola strukovnih studija za obrazovanje vaspitača Sremska Mitrovica, 15.06.2012. (Zbornik rezimea).
15. Kostadinović, N. (2012). *Strukovni vaspitač - specijalista iz oblasti muzičkog vaspitanja*, Naučno-stručna konferencija Metodički dani sa temom „Kompetencije vaspitača za društvo znanja", Visoka škola strukovnih studija za obrazovanje vaspitača, Kikinda, maj 2012.
16. Kostadinović, N. (2012). *Aleksandra Vrebalov, kompozitorka Srbije u fokusu - Medijska (ne)prepoznatljivost*, 5. međunarodna stručno-naučna konferencija „Vaspitno-obrazovni i sportski horizonti", Subotica: VŠSSOVIT - Subotica, 11-12.05.2012. (Zbornik radova, Subotica: Visoka škola

strukovnih studija za obrazovanje vaspitača i trenera – Subotica, ur. Veselin Bunčić, 2012: 282-293; ISBN 978-86-87983-20-7).

17. Čović, D., Kostadinović, N., Višnjić, E. (2012). *Poziv vaspitača i učitelja – ženska ili muška profesija?*, 5. međunarodna stručno-naučna konferencija, Subotica: VŠSSOVIT-Subotica, 11-12.05.2012. (Zbornik radova, Subotica: Visoka škola strukovnih studija za obrazovanje vaspitača i trenera – Subotica, ur. Veselin Bunčić, 2012: 271 – 282; ISBN 978-86-87983-20-7).
18. Kostadinović, N. (2011). *Kompozitorke Srbije - medijska recepcija za ili protiv*, I međunarodni simpozijum „Žene u muzici - Women in Music Symposium - WIMIS“, Kragujevac, 02-04.12.2011.
19. Kostadinović, N. (2011). *Lik Ivane Stefanović*, Naučna konferencija, Univerzitet u Kragujevcu, FILUM Kragujevac, 26-28.10.2011.
20. Kostadinović, N. (2011). *Kompozitorke Srbije u muzici za najmlađi uzrast*, 4. međunarodna interdisciplinarna stručno-naučna konferencija „Vaspitno-obrazovni i sportski horizonti“ Subotica: VŠSSOVIT Subotica, 11-12.05.2011. (Zbornik radova, Subotica: Visoka škola strukovnih studija za obrazovanje vaspitača i trenera Subotica, ur. Veselin Bunčić, 2012: 390-394, ISBN 978-86-87983-18-2).
21. Kostadinović, N. (15-16.05.2010). *Mogućnosti lakšeg učenja maternjeg i stranih jezika uz muzičke sadržaje u ranom uzrastu*, III međunarodna stručno-naučna konferencija „Vaspitno-obrazovni horizonti“, Visoka škola strukovnih studija za obrazovanje vaspitača, Subotica, 76-77.
22. Kostadinović, N. (14.11.2009). *Usvajanje stranog jezika u ranom uzrastu kroz muzičke sadržaje*, Naučni skup „Inovacije u osnovnoškolskom obrazovanju-vrednovanje, podsekcija Nastava i učenje stranog jezika na ranom uzrastu (Inovacije u nastavi, časopis za savremenu nastavu,YU ISSN 0352-2334 UDC 370.8 Vol. 23,COBISS.SR-ID 4289026), Učiteljski fakultet, Beograd, 98-105.
23. Kostadinović, N. (2009). *Kreativnost studenata iz oblasti muzičkog vaspitanja*, III međunarodna konferencija Stavovi o ravnopravnosti u obrazovanju, podsekcija Darovita deca“ na Učiteljskom fakultetu na mađarskom jeziku u Subotici, ISBN 978-86-323-0755-1, Verzal, Novi Sad, 113-118.
24. Kostadinović, N. (18-20.09.2008). *Sposobnost vokalne reprodukcije dece ranog* školskog *uzrasta u dvojezičnim* školama *opštine Subotica* (deo magistarskog rada), II međunarodna konferencija “Budućnost obrazovanja učitelja“ na Učiteljskom fakultetu na mađarskom jeziku u Subotici, ISBN 978-86-323-0756-8, Verzal, Novi Sad, 220-226.
25. Kostadinović, N. (24-26.03.2009). *Usvajanje i interpretacija govornog jezika svojeg i drugih naroda kroz muzičke sadržaje i komparacija istih*,

Međunarodni simpozijum „Slavenski jezici i kulture“ na Filozofskom fakultetu MGU Lomonosova, ISBN 978-5-317-02749-0, UDK 800; 82 BBK 80 C 47, МАКС Пресс, Moskva, 340-341.

26. Kostadinović, N. (15-16.05.2009). *Kontinuirano muziciranje studenata--faktor uspešno muzički obučenog vaspitača*, II međunarodna interdisciplinarna stručno-naučna konferencija “Nastava i bolonjski proces“, Visoka škola strukovnih studija za obrazovanje vaspitača - Subotica, 370-378.
27. Kostadinović, N. (28-30.6.2009). *Video-igra - popularna igračka za djecu i odrasle*, XVI. Međunarodni znanstveni skup „Društvo i tehnologija 2009“, UDK 007:002:02 ISSN 1330-0067, Hrvatsko-komunikološko društvo, Zadar, 43.
28. Kostadinović, N. (16-17.5.2008). *Razvoj muzičkih, intelektualnih i motoričkih sposobnosti u ranom uzrastu kroz muzičke aktivnosti*, Međunarodna stručno-naučna konferencija „Obrazovno-vaspitni procesi u predškolstvu“, Visoka škola strukovnih studija za obrazovanje vaspitača Subotica - Građevinski fakultet Subotica, 211-224.
29. Kostadinović, N. (11-12.12.2008). *Crtani film - uticaji medija na decu predškolskog uzrasta*, Naučni skup „Banjalučki novembarski susreti“ - Nauka, kultura i ideologija, Banja Luka.
30. Kostadinović, N. (11-12.10.2007). *Fizička aktivnost i zdravlje kroz muzičke narodne igre*, 15. međunarodni interdisciplinarni simpozijum „Ekologija, sport, fizička aktivnost i zdravlje mladih“, ISBN 978-86-86025-07-4, Novosadski maraton, Novi Sad, 85-86.
31. Kostadinović, N. (30.5.2007). *Video-igra - popularna „igračka“ za decu osnovnoškolskog uzrasta*, Naučni skup „Didaktičko-metodički aspekti promena u osnovnoškolskom obrazovanju“, Učiteljski fakultet u Beogradu - Inovacije u nastavi, Beograd.
32. Kostadinović, N. (25-27.05.2006). *Rastem i učim kroz muziku*, Metodički dani, Kikinda.
33. Kostadinović, N. (6-8.10.2005). *Uticaj muzike na motoričke aktivnosti*, 13. međunarodni interdisciplinarni simpozijum „Ekologija, sport, fizička aktivnost i zdravlje mladih“, ISBN 978-86-86025-05-0, Novosadski maraton, Novi Sad, 182-188.
34. Kostadinović, N. (18-19.11.2005). *Vokalno reagovanje u predškolskom uzrastu u dvojezičnoj sredini*, Međunarodna stručno-naučna konferencija „Perspektive obrazovanja vaspitača - Obrazovanje vaspitača prema evropskim standardima“, Viša škola za obrazovanje vaspitača Subotica, ISBN 86-85409-11-x, Subotica, 169-181.

35. Kostadinović, N. (mart 2003). *Osnovne melodijsko-ritmičke karakteristike srpske muzike*, Viša škola za obrazovanje vaspitača Subotica, Subotica, 71-77.
36. Kostadinović, Nataša (28-29.11.2003.); učešće na seminaru akreditovanog programa za stručno usavršavanje nastavnika i profesora „Korak ka kulturi - Renesansa u Italiji i kod nas“, Italijanski institut za kulturu, Beograd.

ЗАВОД ЗА РАВНОПРАВНОСТ ПОЛОВА

Zavod za ravnopravnost polova je pokrajinska ustanova osnovana 2004. godine Odlukom Skupštine AP Vojvodine. Osnivanjem Zavoda i donošenjem Deklaracije i Odluke o ravnopravnosti polova zaokružen je sistem institucionalnih mehanizama na pokrajinskom nivou i utemeljen je pravni okvir za ostvarivanje rodne ravnopravnosti na teritoriji Vojvodine u oblastima koje su u nadležnosti Pokrajine.

Zavod je osnovan kao stručno telo u cilju promovisanja koncepta rodne ravnopravnosti i izrade preporuka za integraciju rodne perspektive u sve politike, mere, akcije i programe koje pokrajinska vlada donosi i sprovodi.

Delokrug rada Zavoda obuhvata istraživačke programe i projekte u cilju stvaranja baza preciznih i aktuelnih podataka o položaju žena kao osnova za izradu preporuka za poboljšanje položaja žena; edukativne programe u cilju povećanja nivoa znanja o značaju rodne ravnopravnosti i potrebi ugrađivanja rodne perspektive u sve društvene sfere života, kao i promociju koncepta rodne ravnopravnosti na teritoriji AP Vojvodine i pružanje podrške lokalnim samoupravama u sprovođenju politike jednakih mogućnosti.

Poseban kvalitet u radu Zavoda predstavlja činjenica da istraživačke i edukativne programe prati bogata izdavačka delatnost visokih standarda. Od 2006. godine, kada je delatnost ustanovljena, do danas, Zavod za ravnopravnost polova je samostalno ili u suizdavaštvu objavio 45 publikacija svrstanih u pet edicija.

Izdavačka delatnost Zavoda osmišljena je sa ciljem da obezbedi trajno svedočanstvo o istoriji i iskustvima ženskog aktivizma i njihovim rezultatima, kao i da afirmiše značajna dostignuća i doprinos žena u najrazličitijim oblastima života. Ona promoviše stručnu literaturu i stručnjake i stručnjakinje u oblasti rodne ravnopravnosti i obezbeđuje dragocen fond literature neophodne za obrazovanje žena.

Edicija „Roza Luksemburg”, u okviru koje je objavljen rad Nataše Kostadinović „Rodna analiza tekstova u pisanim medijima o kompozitorkama Srbije krajem 20. i početkom 21. veka“, posvećena je doktorskim i master radovima na temu rodne ravnopravnosti sa ciljem da predstavi i afirmiše stručnjake i stručnjakinje koji se bave rodnim politikama.

U okviru ove edicije do sada su objavljeni sledeći radovi:

1. *Globalizacija i razvoj zasnovan na ljudskim pravima iz rodne perspektive*, Mirjana Dokmanović, 2012.
2. *Rodna perspektiva u novinama antifašističkog fronta žena 1945-1953*, Gordana Stojaković, 2012.
3. *Vantelesna oplodnja: rodne i društvene kontroverze*, Ksenija Kričković Pele, 2014.
4. *Terminologija rodne ravnopravnosti u engleskom, srpskom i mađarskom jeziku – uporedna kritička analiza*, Marina Ileš, 2014.
5. *Politika jednakih mogućnosti u Evropskoj uniji i Autonomnoj Pokrajini Vojvodini – rodna ravnopravnost i diskriminacija u domenu zaposlenja*, Anja Hemon Đerić, 2014.
6. *Rodni identiteti i interkulturalnost: kritička analiza afirmativnih mera na visokoškolskim institucijama u Srbiji 2000-2013. godine*, Slavica Denić, 2015.
7. *Životna priča kao metod beleženja rodnih aspekata istorije žena: Mađarica sa Telepa*, Ankica Dragin, 2015.
8. *Novinarke u Vojvodini: obrazovanje, profesionalni status i rodni identiteti*, Smiljana Milinkov, 2016.
9. *Svilena koža i pileće srce: rodni stereotipi u romanima iz lektire za osnovnu školu*, Jelena Stefanović, 2017.
10. *Značaj rodne opredeljenosti programa budžeta u Srbiji, Milica Todorović*, Zavod za ravnopravnost polova, 2018.
11. *Razvoj ljudskih resursa sa aspekta rodne ravnopravnosti u Srbiji, Milena Dujović*, Zavod za ravnopravnost polova, 2018.
12. *Žene u srpskim oslobodilačkim ratovima (1912-1918)*, dr Milena Žikić, 2019.
13. *Razgovor u sudu: sudija – (op)tuženi*, dr Marija Tir Borlja, 2020.
14. *Kroz trnje i cveće: Pitanje emancipacije žena u Kraljevini Jugoslaviji (1918-1941)*, Kristina Jorgić Stepanović, 2022.
15. *Položaj žena u prostituciji u Republici Srbiji*, Dragana Pejović, 2022.

https://ravnopravnost.org.rs/izdavacka-delatnost/

CIP - Каталогизација у публикацији
Библиотека Матице српске, Нови Сад

070:78.071.1]:305-055.2(497.11)"19/20"

КОСТАДИНОВИЋ, Наташа, 1970-
Rodna analiza tekstova u pisanim medijima o kompozitorkama Srbije krajem 20. i početkom 21. veka / Nataša Kostadinović. - Novi Sad : Pokrajinski zavod za ravnopravnost polova, 2024 (Novi Sad : Intergraf). - 179 str. : ilustr. ; 24 cm. - (Едиција Роза Луксембург ; knj. 16)

Tiraž 200. - Napomene i bibliografske reference uz tekst. - Bibliografija.

ISBN 978-86-86259-41-7

а) Композиторке - Новински текстови - Студије рода - Србија - 20-21. в.

COBISS.SR-ID 159235337

"U okviru doktorskih studija Rodne studije na Centru za rodne studije (CRS) Univerziteta u Novom Sadu, a pod mentorstvom profesorke emerite dr Svenke Savić, dr Nataša Kostadinović uradila je istraživanje i doktorski rad na vrlo interesantnu temu o kojoj je do tada vrlo malo pisano, jer se radi o profesiji koja je sve do kraja 19. veka smatrana isključivo muškom. Komponovanje i uspešne kompozitorke Srbije 20. i 21. veka predstavljaju značajan doprinos kako rodnoj tako i muzičkoj literaturi, s obzirom da su kompozitorke veoma malo zastupljene u udžbenicima muzičke kulture. [...] Rezultati su pokazali da su kompozitorke iz uzorka istraživanja vrlo kvalitetne na polju kompozitorske profesije, ostvarene prvo kao studentkinje kompozicije, zatim, kroz svoja dela, osvojene nagrade, razne projekte, pedagoški rad, a neke od njih i kao supruge, majke. Njihov značaj, na žalost, je manje vidljiv u štampanim medijima, a takođe se ređe pojavljuju na visokim funkcijama od svojih kolega muškaraca. Tekstovi o njima pisani su rodno osetljivim, delimično rodno osetljivim, a u velikom broju rodno neosetljivim jezikom, što je takođe jedna od važnih informacija za buduće analize, autore i autorke medijskih članaka, udžbenika i slično."

Čikoš Kristina
profesorka solfeđa i teorijskih predmeta
u Muzičkoj školi Subotica

"Cilj istraživanja autorke je da sistematizuje, analizira i interpretira podatke o percepciji kompozitorki u Srbiji u 20. i 21. veku na osnovu tekstova u štampanim medijima i na osnovu sopstvenih izjava kompozitorki i tako istakne u čemu je značaj prisutnosti kompozitorki u muzičkom, kulturnom i javnom životu u zemlji i svetu [....] U rezultatima analize odabranog korpusa medijskih tekstova autorka pokazuje da je ukupna produkcija ozbiljne muzike u Srbiji nedovoljno afirmisana čime su i profesionalna dostignuća kompozitorki nedovoljno dostupna javnosti. Neke od odabranih kompozitorki veoma su prisutne u medijima, neke se pominju sporadično - uglavnom u vezi sa nekim muzičkim događajem kojem su na neki način doprinele, ili čak u potpunosti odsustvuju iz medija i kada takve događaje uspešno priređuju."

dr Margareta Bašaragin
"Ženske studije i istraživanja" Novi Sad
Podružnica Subotica

"Rukopis pod nazivom „Rodna analiza tekstova u pisanim medijima o kompozitorkama Srbije krajem 20. i početkom 21. veka" dr Nataše Kostadinović predstavlja novinu u pogledu izbora teme, ali isto tako nastavlja tradiciju Centra za rodne studije Univerziteta u Novom Sadu u pogledu afirmisanja žena raznih struktura, etničkih, nacionalnih, verskih i drugih obeležja, kao i njihovih profesija, a kroz njihove životne priče. [...]
Rezultati su od značaja jer, pre svega, pokazuju da autori u medijima ne koriste konstantno i dosledno, ili ne koriste uopšte rodno osetljivi jezik; kompozitorska profesija jednako je uspešna kod žena današnjice, kada su one slobodne u umetničkom izražavanju i ne moraju da koriste pseudonime. Kompozitorke iz uzorka o sebi imaju mišljenje da su jednako kvalitetne i uspešne u komponovanju kao i njihove kolege muškog pola – što je vrlo važno za afirmaciju žena umetnica i ove profesije uopšte, kao i to da su uspešne žene (kompozitorske ali i druge profesije) generalno manje afirmisane u medijima."

dr Jasminka Dulić
osnivačica i koordinatorka Centra za ženske studije u Subotici (1997-2004),
sociološkinja, istraživačica i novinarka u NIU „Hrvatska riječ"

9 788686 259417